دوو ڕشتە

فەرهەنگێکی عەرەبی و کوردی یە بە هەڵبەست

هۆنراوەی :

مەلاعبدالکریمی مدرس

ماموستای خویندنگای ئایینیی شیخ عبدالقادری گەیلانی
وە پیش‌نویژو خوتبەخوینی مزگەوتی نەحمەدی لە بەغدا

١٤٠٢ هیجری ١٩٨٢ میلادی

دار المثنى للطباعة والنشر ببغداد

بسم الله الرحمن الرحيم

به ناوی بەرزی خودای دوو جیهان　　(رحمان)و (رحیم) به حەق میهرەبان
میهرەبان لەگەل گشت گیان‌لەبەران　　بەخشندەی روزی بە جانەوەران
خاوەن کەمالەو پاکە لە نوقصان　　خاوەن ئیحسانە خوصووص بو ئینسان
ئەوە خالیقی ئەرزو ئاسمان　　ئەوە پایەدەر بە خاوەن ئیمان
ئەو دروستی کرد حەزرەتی ئادەم　　باپیرەی بەشەر لەسەر رووی عالەم
لە پالووی چەپی حەوای خستەدەر　　کردی بە دایك بو هەموو بەشەر
ئەو نیشانی‌دا وتار بە ئادەم　　بو گشت تیرەیەك لە کورەی عالەم
جیایی رەنگ‌و شیوەو صەدامان　　دەلیلە لەسەر بەرزی‌ی خودامان
بە ئەندازەی گشت نیعمەتەکانی　　ئەنا بی بو ئەو لە بەندەکانی
خوصووص‌ئەو بەندەی شای‌بەندەکانە　　هوی پەیدابوونی کەون‌و مەکانە
یەعنی (محمد) سەروەری عالەم　　تاجی شەرەفی نەتەوەی ئادەم
دروود بباری بە وینەی باران　　لەسەر گیانی ئەو هەم ئال‌و یاران
هەم براکانی لە پیغەمبەران　　هەم لەسەر باقی تیپی رەهبەران
بەلکو سەروازکا سەراوی بومان　　جوشی جەفای چەرخ لابدا لیمان

* * *

پاش ستایشی پادشای عەللام　　لەپاش دروودی سەروکی ئیسلام
عەرزم ئەمەیە ئەی نەوەی مەردان　　نەتەوەی پاکی نەژادی کوردان
ئیمە گەلیکی خاوەن حەسەبین　　برای ئایینی‌ی گەلی عەرەبین
هەموو نیشتەجی‌ی یەك نیشتمانین　　ئەبی زوبانی یەکتر بزانین

بو ژینی برا له‌گه‌ل برادا   له یه‌ك نیشتمان ، له یه‌ك ماوادا
بوم‌هونینه‌وه به شیوه‌ی ئه‌ده‌ب   (دوو رشته)ی‌لوغه‌ت بوکوردو عه‌رب
هه‌ر له‌فظی که شه‌رع به‌کاری‌بینی   (دوو رشته) به‌شه‌رع مه‌عنای ئه‌نوینی.
هیوام وه‌هایه که خاوه‌ن سوود بی   چرای روناکی ریگای مه‌قسوود بی.
خاوه‌ن‌به‌ها بی لای پیرو گه‌نجان   هه‌روه‌ك دوورشته‌ی یاقووت‌ومه‌رجان.

* * *

(إِسْم) ناو ، (الله) ناوه بو خودا   په‌روه‌ردگاری هه‌موو (ما سوی)
هه‌ر ئه‌و (خالِق)و په‌روه‌ردگاره   بو عالم : بی‌گیان یاخود گیان‌داره
هه‌ر ئه‌و (واجب)ه‌و پیویسته بوونی   غه‌یری ئه‌و یه‌که بوون‌و نه‌بوونی.
هه‌ر بو ئه‌و ئه‌شی به حه‌ق عیباده‌ت   به‌نده‌گی له‌بو مایه‌ی سه‌عاده‌ت.
(حَيّ)ه زیندووه ، (عَلِيم)ه زانا   (قادِر)ه خاوه‌ن هیزو توانا
(مُرِيد)ه یه‌عنی خاوه‌ن ئیراده   (إِرادَه) خواسته به‌کوردی‌ی ساده
هه‌ر شتی بووه‌و هه‌یه یا ئه‌بی   هه‌موو به خواستی خودا دیته‌جی.
به بی‌خواستی ئه‌و هیچ شتی نابی   چ له‌به‌رچاو بی‌و چ له په‌نا بی.
(سَمِيع) شنه‌وا ، (بصير) بینایه   ئه‌بیی‌و ئه‌بینی چی له دنیایه.
ئه‌بیسی ده‌نگی میروله‌ی بی‌ده‌نگ   وه‌کو ده‌نگی پاچ که بیده‌ی له‌سه‌نگ
(ذَرَّه) ئه‌بینی له‌ناو هه‌وادا   یا له‌ناو ئه‌رزا یا له ده‌ریادا
(مُتَكَلِّم)ه خاوه‌ن که‌لامه   (كلام) وتاره به واته‌ی عامه
(حَيَاة)و (عِلْم)و (إِرادَه)و(قُدْرَة)   (سَمْع)و (بَصَر)و (كَلَام)به لوغه‌ت
ژینه‌و زانسته‌و خواسته‌و توانین   بیستن‌و بینین ، وتار بزانین

* * *

(واحِد)ە تەنیا هەر ئەو خودایە ئەو دروستکەری هەموو ئەشیایە
بەندەیی راستی هەر بو ئەو ئەکری
(سُجُود)و کورنووش هەر بو ئەو ئەبری

(واجب)ە هەر ئەو پیویستە بوونی مەحالەو نابی بو ئەو نەبوونی
(قَدِیم) پیشکەوتوو لە هەرچی هەیە (باقِی) ئەمینیو نەبوونی نییە
(أَزَلِي) یەعنی ئەوەلی نییە (أَبَدِي) یەعنی پایانی نییە
(مُسْتَغْنِي) بە غەیر پیویستی نییە عالەم پیویستی بەو ئەبەدییە
(قائِم بِالذّات) راوەستاو بەخوی پیویستی نییە یارمەتی بدەی
(لَیْسَ مِثْلَهُ شَيْءٌ آبَدا) هاووینە نییە بو ذاتی خودا

* * *

(اِیمان) باوەرە بەوەی پیغەمبەر هیناویە بومان لای خودای داوەر
یەعنی باوەرە بە خواو پیغەمبەر بە گشت فریشتەی پاکی (مُنَوَّر)
بەوکتیبانە هاتوونەتە خوار بە روژی تولەی کردەوەو رەفتار
بە قەضاو قەدەر ، بە حوکمی خودا خودا خوی ئەیکا هەرچی رووبدا

* * *

(نَبِي) خەبەردار یەعنی هەوالزان خاوەن ئاینە لەسەر رووی جیهان
(رَسُول) پیغەمبەر یەعنی پەیغامبەر پەیغامی خودا دینی بو بەشەر
(نَبِي) بو خویەو(رَسُول) بوخەلکە دەرکەوت پیغەمبەر گەلی بەکەلکە
(مَلَك) فریشتە ، (مَلائِك) بوگەل وان لە فەرمانی خوای (عَزَّ وجَلَّ)
نە نیرن نە می بە بی داکو باب دروستکراون بی حەددو حیساب
لەشیان ناسکە ، پاکن لە تاوان بو فەرمانبەری دائیم لەناوان

مەخلووقن لە نوور لەطیفومەعصووم   هەریەك خاوەنی مەقامی مەعلووم

* * *

(جِنّ) جنوکەیە چ دیو چ پەری   (دیو) بو تاوانبار ، (پەری) بو بەری

باوکی جنوکە شەیتانی لەعین   دەرچوو لە ئەمری جیهان ئافەرین

مایەی ئەمانە ئاگری سووره   بویە گەلیکیان لە چاکە دووره

بەلام بی‌خواستی (رب العالمین)   زیانیان نابی دانیشە ئەمین

* * *

(کُتُب) بەمەعنا ئەو کتیبانە   هاتوون بو ئەو پیغەمبەرانە

(دە) بو ئادەمەو (پەنجا) لە بو شیث   سی کتیب لە بو حەزرەتی ادریس

(دە) بو ابراهیم صەد بە بی‌نوقصان   ناویان(صُحُف)ە بەگویرەی قورئان

(توراة) بو موسی (زبور) بو داوود   (انجیل) بو عیسی بە ئەمری مەعبود

(قرآن) هاتەخوار لەبو (محمد)   ئەمینیتەوە حوکمی تا ئەبەد

* * *

(یَوْمُ الآخِرة) روژی جەزایە   دنیایی‌کەیە پاش ئەم دنیایە

دنیا ئەگوری ئەرزو ئاسمان   دنیایی تازە دیتەروو بومان

لەپاش مردنی هەموو گیان‌لەبەر   زیندوو ئەبنەوە مردوو سەرانسەر

بە ئەمری خودا ئەرون بو مەحشەر   جیی گردبوونەوەی جنوکەو بەشەر

هەرکەس نامەی‌خوی ئەدریتە دەستی   لەسەر کردەوەو شیوەی مەبەستی

پاش حیساب‌هەموو رووئەکەنە دەشت   ئەرون بو دوزەخ یاخود بو بەهەشت

* * *

(قَضاء) بەمەعنا زانستی خــــودا | بە هەر رووداوی کــەوا رووئــەدا
(قَدَر) بەمەعنـا خەلقی خودایـە | گەورە یا بچووك گشت لەو پەیدایە
لەسەر کەسبی‌خوت بوت‌دروست ئەکا | بو چاك یا خراپ زور لە کەس ناکا
بەلام رازی‌یـە لە کردەوەی چـــاك | نارازی‌و ناحەز بـە ئیشی نـاپـــاك

* * *

(اسلام) بەمەعنا مل‌کەچی‌ی دلـــە | بی مل‌کەچی‌ی دل ئیشـــــت ماتـلە
مل‌کەچی لـەبو ئـەو کردەوانــــە | پیویســـتی هـەموو موســولمانانـە
دوو شەهادەت‌و پینج‌فەرزەی نویژان | حەج‌و زەکات‌و روژووی رەمـەزان

* * *

(مِلَّة)و (دین)و (شَریعَة) ئایین | (اُمَّـة) کومـەلی پەیرەوانی دیـن
(مَذْهَب) ری‌گوزەر یا بیری (اِمام) | (اِمام) پیشەوای کومەلی ئیســلام
(واجِب) پیویستە بیکەی ئـەوابـە | نەیکەی هـوی باری دەردو عەذابـە
(حَرام) نـارەوا نەیکەی ئەوابـە | بیکەی باعیثی بـاری عیقــابـــە
(مَندوب)و (سُنَّة) بەسوودە بیکەی | ئەگەر نەیشی‌کەی ســـزا نادری‌ی
(مکْرُوه) ئەوەیە چاك وایە نەیکەی | کە هاتوو کردت بـە ئازار ناگـەی
(مَباح) رەوایـە بیکەی یا نەیکەی | نە بە ئەواب‌و نە عیقاب ئـەگـەی

* * *

(مُحْدِث) بی‌دەس‌نویژ (جُنُب) لـەش‌پیسـە
(طَهارَة) پـاکی لــــەم دوو خـەسیسـە
(وُضُوء) دەس نویژە • پیویستە ئینســــان
دەس‌نـویـــژی ببی لـەبـو نـویـژەکــان

به نیازی دەفعی بی‌دەس‌نویژی تـو   بـە ئاویکی پـاك دەم‌وچاو بشـــو

جا هەردوو دەستت لەگەل ئەنیشکەکان   جا مسحی سەرت جا غوسلی پێیەکان

(غُسْـل) شوردینی لەش‌و موو تەواو   بەنیـازی رەفعی لەش‌پیسی بـەئـاو

کاتیك نەخوش بی یاخود ئـاو نەبی   فەرزە (تَیَمُّم) بـکەی جی‌بەجی

(تَیَمُّم) نیـازی هەلگرتنی گـل   تا دامەزرانی نویژ بکەی حاصـل

روخسارو هەردوو دەست‌و ئەنیشکان   بە گل بمالـە کـاتی نویژەکـان

* * *

(طَهـــارَةَ) پـاکی (تَطْهِیر) پـاك‌کـــردن

(اِسْتِقْبال) یەعنی روو لـە (بَیْت) کـــردن

(دُخُولُ الْوَقْت) هاتنی کاتـە   (عَوْرَةَ) پاش‌و پیش هەم شەرمگاتە

پاکی بو لەش‌و پوشـــاك‌و جیـــگا   لەگەل رووکردن لە مـالی خـــودا

هاتنی کـات‌و پوشـــینی عـەورەت   پیویستی ئەتون بو نویژو طـاعـەت

(صَلاة) یەعنی نویژ بە توولی زەمان   شەوو روژ پینج فەرز هەیە لەسەرمان

(صُبْح) بەیانی فەرزە دوو رکـات   (ظُهْـر) نیوەرو بە چوار ئـەگات

(عَصْر) چواریەکی لە روژ ئەمینی   فەرزە چوار رکات نویـژ بەجی‌بینی

(مَغْـرِب) سی رکـــات پـاش روژئـــاوا بوون

(عِشـاء) چوار رکات پـاش (شَـــفَق) ون‌بـوون

(جُمْعَـە) لەجیاتی‌ی نویژی نیوەرو   دوو رکات فەرزە بـەجی‌ی‌بینی تـو

بە شەرتی چل پیاو خەلکی نیشتمان   لەپاش دوو خوطبەی شامیلی ئەرکان

(حَمْد) بو خودای (واحِد)و(اَحَد)   ئەمجار صـەلەوات لەسـەر (محمد)

جا ئاموژگـاری‌و ئـایـەتی قورئـان   لەگـەل دوعـادا بـو موســـولمانان

(صِیام) روژووە فەرضە لەسەرمان   گشت سالی روژووی مانگی رەمەزان

(إمساك) خوگرتن بە فەرمانی دین   لەوانەی روژوو ئەشـــکینن یـەقین
(إفطار) بەمەعنا شـــکانی روژوو   بەحەق پاش‌ئـەوە کە روژ ئاوا بوو
(سُحُور) پارشیوە پیش بەرەبەیان   چی ئەخـوی بخو بو نوشی گیـــان

★ ★ ★

(حَجّ) چـوون بـــو کەعبـــە بەنیـازی طـــەواف
بـــە ئـادابی خـــوی بـــە دلیـــکی صـــــاف
(إحْرام) چوونە ناو ئادابی حەجە   شەرع چی‌بفەرموی بەپی‌ی‌ئەو نەھجە
(طَواف) ھەلسووران بەدەوری بەیتا   حەوت جاری تەواو بـە ھەیتا ھەیتا
(وُقُـــوف) راوەستان لەســـــەر (عَـــرَفـــات)
پـاش نیـوەروی نـوو شـــــــەوی دە چـەن‌کـــات
(سَعْي) راکردن بەشیوەی وەفـا   لە بەینی (مَرْوَہ)و تەپولکەی(صَفا)
(رَمْي) بەمەعنا بەرد فری‌دانـــە   لەو سی شوینانەی رەجمی شـەیتانـە
(اَیّامُ التَّشْـــریق) پاش جـەژنی قـوربـــــــان
ســـــی روژن مەخصـــوص بـــو قوربـــــانی‌دان
(أُضْحِیَة)و (ضَحِیَّة) یـەعنی قـــوربـــــانی
ســـــــونـــەتی دینـــە ئـــەبی بیـــــــــزانی
(عَمْرَة)وەکو حەج بی تەعیینی‌کات   بی راوەستانی کیوی (عَرَفـــات)

★ ★ ★

(زکاة) ئەومالەی پیویستە بـدری   لە مەرو بزن ، لـە گـاو وشـــتری
لە دانەی قووتا وەکـو گـەنمو جـو   لە ئالتوونو زیو فـەرزە لەسەر تـو
(عَوْن)یش یارمـەتی‌ی موسولمانانە   مایەی سووك‌بوونی ئـەرکی ژیانـــە

★ ★ ★

(حَدِیث)و (خَبَر) ئەی بــرای ســــــەروەر
کـــارو فـــەرمووده‌ی نەفســـی پیغـــەمبـــەر

(سُنَّه) فەرموودەو کردەوەو رەزا — لـەوەی کرابی لـە خزمەت ئــەوا
(کَعْبَه) مالیکه پیروزو بـەنــاز — له شاری (مکّه) له خاکی (حِجاز)
(قِبْلَه) بەمەعنا روو لی‌کــراوه — بو موســـولمانان بریــار دراوه
(جامِع) مزگەوتی جومعەی تیا ئەکری — موسولمان تەعلیم لـەوی وەرئەگـری
(مَسْجِد) مزگەوتی عیبادەت‌خانه — شــوینی ئــایینی موســولمانــانــه
(مِحْراب) له مزگەوت شوینی ئیمامه — (امام) پیشەوای گەلی ئیســلامه
(مِنْبَر) شوینیکی تایبەتی‌ی بەرزه — بو خوطبەی‌جومعه که فەرزەو دەرزە
(خُطْبَه) وتــاری جەنابی ئیمــام — جومعه به جومعه ئەیخوینی بو عــام

★ ★ ★

(آل)خزمو خویش‌و نەتەوەی سەروەر — (أصْحاب) یارانی پاکی پیغــەمبەر
(تابعین) نــاون لـەبـو ئـەوانــه — چینی پاش‌کـەوتوون بو ئەو یارانــه
(مُجْتَهِد) زانای بـەرزی ئایینــه — بو زانستی دین خاوەن تــەمکینــه
(مُفْتی) ئەحکامی دین ئەخاتــەدەر — (قاضی) حاکمەو چارەی دەردی‌سەر

★ ★ ★

(قُرّاء) ئەوانەن (قُرآن) ئەخوینن — به (تَجْوید)ەوه (قُرآن) ئەنوینن
(قِراءاتُ السَّبْع)حەوت شیوەی‌جوان — کــەوا پیغەمبەر گەیانـدنی پیمــان
ئەنجامیــان یەکەو هەموویــان راسن — لەلای ئەوانەی راســـتی ئەناســن
(حُفّــاظ) ئەوانەن ئەیخوینن لەبەر — وان له سیبەریا لــه روژی مەحشەر
(مُحَدِّث) مەعنای زاناو خەبەردار — به قەول‌و فیعلی رەسوولی موختــار

(وَلِي) لەعورفا دوستی خودایە | هوی ئەم دوستی‌یە تەنیا تەقوایە
(تَقْوى)پاریزەو بە عورفی ئەصحاب | رەفتارە بەپی‌ی (سُنَّة)و (كِتاب)
(أذان) یەعنی بانگ لەبو نویژەکان | (إقامَة) قامەت سونەتن بومان
(تكْبير) وتنی (اَللهُ أكبَر) | (حَمْد) ستایش بو خودای داوەر
(رُكُوع) دانەوین تا دەستە ئەژنو | (إعْتِدال) چی‌یە راست‌بوونەوەی تو
(سُجْدە) کورنووشە دانانی تەویل | دەست‌و پی‌و ئەژنو لە ئەرزا بی‌فیل
(تَحِيّات) مەعنای درووی خودا | لەگەل پیغەمبەر شەوچرای هودا
(شَهادَة) یەعنی وتنی موسولمان | بو دووکەلیمەی شەهادەو ئیمان
(راتِبَه) نویژە لەو سونەتانە | لە بەرودوای واجبەکانە
(تَهَجُّد)مەعنای شەونویژە پاش‌خەو | بە فەرمانی خواو لەبەر رەزای ئەو
(طاعَة) مل‌کەچی بو فەرمانرەوا | (عِبادَة) مەعنای بەندەیی خوا

★ ★ ★

(وَحْی) ناردنی خودا جوبرەئیل | بولای پیغەمبەر بە ئایەی (تَنْزيل)
یەعنی وتاری خودا ئەهینی | بو پیغەمبەرو ئەو ئەیگەیینی
(إلْهام) ئەوەیە کە خودای عالەم | شتی بخاتە ناو دلی ئادەم
ئەم حالە زورە لەبو رەهبەران | ساغانی ئوممەت خاوەن خەبەران
(مُعْجِزَه) ئیشی دەرچی لە عادەت | ببی بەهوی ریی خیرو سەعادەت
خوا خەلقی ئەکا بو پیغەمبەران | هەتا مل‌کەچ بن گروی کافران
(كَرامَة) هەروا ئیشیکی وایە | لە عادەت دوورەو کاری خودایە
ئەم‌ئیشە زورە لەبو رەهبەران | هەتاکو کومەل دل بدەن بەوان
(إرْهاص) ئیشیکە دەرچی لە عادەت | بو پیغەمبەران لەپیش (نُبُوَّة)

ئەبی بە مایەی سەربەرزیی ئەوان — هەتاکو کومەل دل بدەن بەوان
(مَعُونَة) مەعنای یارمەتی‌دانە — نایابەو مەخصووص بو صالحانە
ئەمانە هەموو دوورن لە ئەسباب — دوورن لە فەن‌و خویندنی کیتاب
هەموو بەحشینی (عالم الغیب) — باوەڕت ببی راست‌و بی‌عەیبە

* * *

(تَوْبَه) بەمەعنا وەرگەرانەوە — بو فەرمانی خوا بەم‌شتانەوە
دەس‌بەردار بوونت لە کاری تاوان — دانەوەی حەقە بە خاوەن حەقان
عەزمیشت وابی نەگەڕیتەوە — بو ئەو تاوانە دەرکەوت لیتەوە
(إِخْلاصْ) ئەمەیە بە دلیکی پاك — فەرمان بەرداربی لەبو خودای تاك
(إِحْسان) بەندەیی خوایە وەها — بە دوو چاوی خوت ئەبینی خودا
تو ئەو نەبینی ئەو تو ئەبینی — بو ئاگاداری ئەو دانامینی
(دُعاء) بەمەعنا لالەو نزایە — (شکْوی) سکالای دەردو سزایە
لالەو سکالا بە زوبان‌و دل — بو جەلبی خەیرو بو دفعی(مُشْکِل)
هەر قاپی‌ی خودا هەمیشە وازە — هەر بەردەرگای ئەو جیگەی نیازە
بولای ئەو ئەبا سکالاو نیاز — مەردی هوشیار ساغی سەرفەراز
(إِجابَة) یەعنی قوبوولی دوعا — فەرمووی(أُدْعُونِي)توش بلی(سَمْعًا)
(رَأْسُ الحِکْمَةِ مَخافَةُ الله) — سەری شوعوورە ترسان لە خودا
(حاجَة) نیازە (رَجاء) ئومیدە — (شَفاعَة) تکا لای جی‌ی ئومیدە

* * *

(کُفْر)و (جُحُود)و (عَناد)و(إِنکار) — بی‌باوەڕی‌یە بە دینی موختار
(کافِر) کەسیکە حالەتی وابی — مونکیری دینی (رَسُول الله) بی

(مُلْحِد)و (زِنْدِيق) مەعنـــــای بێ‌دینـــــە
بێ‌ئـــایین ئـەژی لـــەم ســـەرزەمینــــە

(دَهْرِي)و (طَبِيعي) کافریکی‌وا   نیســـبەتی ئیجاد بـە عالـەم بـدا
باوەڕی وابێ ئـەم چەرخـــە ئەبێ   بە خالیق لەبو ئـەوەی دیتـــەجێ
نافامی چـەرخی بێ‌شوعوورو فـــام   چون دروست ئەکا مەخلووق بە نیظام
(مُشْرِك) ئەوەیە کـە باوەڕ ئەکا   بە خواو شەریکی بـو بریـار ئـەدا
نـافـامی خـودا قودرەتی عامـــە   شەریك بو (قادِر) وەهمی نەفامـە

(وَثَن ، صَنَم) بت (وَثَنی) بت‌پەرســـت
(مَجُوسی) نـاوە بـــو ئـاگرپەرســـت

(كِتابی) مەعنای خاوەن کیتابــــە   جوولـەکـەو گاور لەمە حیســـابە

(يَهُود) جوولەکە (نَصْراني) گـــــاور
هــــەمـــوو ئـەژمێررین لـە ریــزی کـافـــر

چونکە لایـان‌دا لەشـــیوەی ئیمان   بـە پیغەمبەری (آخِرُ الزَّمــان)
(سِحْر)جادووە (ساحِر)جادووگەر   (سِحْر) فەننیکە ئەیخوینی بەشەر
(شَعْوَذة) چاوبەست هەر فروفیلە   لەشیوەی راستی‌و حەقیقــەت ویـلە
(إِسْتِدْراج) مەعنای بەرزەوە کردن   نەك بو مەحەبەت ، بو مل‌شکاندن
(كاهِن) کەسیکە خاوەن ریاضەت   خوی ئازار ئەدا بی ری‌ی شەریعەت
ئەم نەوعە کەسە (ضال)و گومرایە   لەئاســمانا بێ لـەنـاو چـالایـە
(راهِب) کەسیکی مەسیحی ئـایین   قەت ژن نایینێ لەرووی ســەرزەمین
(راهِبە) کچی شوو ناکا بـە کەس   بە تاق ئـەمینی تـا ئاخـر نەفـەس
ئەم شیوەو حالـە دوورە لـە ئیسلام   لەسەر فەرموودەی (سـید الانام)
(مُنَجِّم) یەعنی ئەستیرەناســـان   حیساب رائەگرن بو گـروی ئینسان

وەزعی ئەستیرەو مانگ‌و رۆژو سـال
ئەکەن بـە دەلیـل بو گەلی ئەحوال

بەعزیکی درووو بـەعزیکی راسـه
لەسـەر گومان‌و هـیزی قیاسـه

هەرکام لەوانـە بەراسـت بیتـەجی
لەسەر تەئثیرو خواسـتی خوا ئەبی

(سَبَب) هوی شتی • گەلی موسولمان
سەبەب دائەنی بە حوکمی قورئـان

خودا مەیلی بوو هـەر شـتی بـکا
هەموو ئەسـبابی جی‌بەجی ئـەکـا

سەبەب سوز ئەبی‌و سەبەب ساز ئەبی
لەسەر خواستی ئەو دیل دەرباز ئەبی

★ ★ ★

(قائِف) کەسـیکە شیوە بناسـی
لە هەر تەمەنی ، بە هـەر لیباسی

قـائیفی عـادل جیـگەی بـاوەرە
حوکمی لە دنیـا زور موعتـەبـەرە

(رُقْیَـه)و (عُوذَه) نووشـتەی نووسـراوە
بـە سـەرو سـینەو شـانا دووراوە

ئەگەر قورئان‌و دوعـای مەئثـوورە
باشـە ، ئەگینـا لـە ئاین دوورە

(عالَم) بەمەعنا (ما سِوَی اللّه)یە
(ما سِوَی اللّهِ) غەیری خودایـە

(عالَمی غَیْبی) ئەوەی پەنهانـە
بەشی (شَهادە) ئـەوەی عەیـانـە

★ ★ ★

بزانی رشتەی هەموو کائینـات
لە دە شت ئەبی لەسەر رووی بسات

یەکەم (جَوْهَر)ە یا (مادّە) مایە
(باقی) لە (عَرَض) بەمەعنا ئایـە

(عَرَض) نو بەشە (کَمّ) بـو چەندی‌یـەت
(کَیْف)یش چونیـەتی بـە رووی حـەقیقـەت

(أیْن) بوون لەشوینا (مَتَیٰ) بوون لـەکـات
بـو پرسـیاریش هـەردوو دەس‌ئـەدات

(إضافه) مەعنای پەیوەندی دوو شت   وەکو (أُخُوَّة) یاخود (أُبُوَّة)

من برای تو بم توش برای منی   من باوکی تو بم توش رولەی منی

(جِدَّه) شیوەیی دەرکەوی لە تو   لە پیستو لە موو یا پوشاکی نو

(وَضْع) شیوەیی بیتەجی بومان   لەگەل غەیرەدا یا ئەعزای خومان

وەکو راوەستان یاخود دانیشتن   یاخود بەوینەی بەشانا کەوتن

یا وەکو شیوەی نزیکی شتی   یاخود دووریی ئەو لەسەر ریکەوتی

(فِعْل) یا (تَأثیر) مەعنای ئیش کردن   (اِنفِعال) یەعنی ئەثەر وەرگرتن

لە (جَوْهَر ، مَعْدَن ، نَبات)و (حَیْوان)

کانەو گیایەو گشت گیانلەبەران

* * *

(اِنْسان)و (بَشَر) ئادەمیزادە   (آدَم) باپیرەی هەموو (عِباد)ە

ئادەم لە گل بوو بەهیزی خودا   لە پەراسووی ئەو (حَوّاء) بوو پەیدا

بوون بە سەررشتە بو (بنی آدم)   لەرووی دنیادا تا هەیە عالەم

(نَفْس)و (مُهْجَه ، روح) بەمەعنا گیانە

(قالَب)و (هَنْدام) لەشە بیزانە

(ذات)و (حَقیقة) هەم (عَیْن) بەمانا

ئەوشتەیهەیە ئەی برای زانا

(رَأس) یەعنی سەر (ناصِیَة)پیشیسەر

(قَفا) پشتملە (قُزال) پشتی سەر

(هامَة)و (جُمْجُمَة) یەعنی کەللەسەر

چ بو حەیوانات چ لەبو بەشەر

(نَزْعَتان) دووشوین که ساف‌و بی‌موون

به دوو تەنیشتی پیشی سەرا چوون

(مَفْرَق) تەوقەسەر شوینی جیایی   مووی سەری ئینسان ئەم‌لاو ئەولایی

(جَبِین)و (جَبْهَة) تەویلی ئینسان   (غَمَم)جی‌ی لوچی وا لە نیوچاوان

(حاجِب) برویە (عَیْن)و (بَصَر) چاو

(لَحْظَه) روانینە بەم‌لاو ئەولای چاو

(مُقْلَة ، حَدَقَة ، انسان) بەمەعنا   گلینەی چاون ئەی برای زانا

(هَدَب) برژانگه (جَفْن) پیلووی چاو

(غار) ئیسکی‌چاوه (مُوق) بو گوشەی چاو

(أُذُن) گویچکەیە (وَتَد) رەگەکەی   (صِماخ)بەمەعنای گوی‌یەوکونەکەی

(اَنْف) یەعنی لووت (خَیْشُوم) برناخه

(صُدْغ) ژووری روو (دِمَاغ) دەماخه

(مارِن) نەرمەگوی هەم نەرمەلووتە

(خَدّ) کولمه (عارِض) بو هەموو رووتە

(فَکّ) ئیسقانی روو لە خوارو لە ژوور

خوارو ئەجوولی بەشیوەی ضەروور

(لِحْیَه) شەویله (لَحْیَیْن)هەردوکیان

(فَنِیک) جەم‌سەره بو شەویلەکان

(ذَقَن) چەناکه (عَنْفَقَه) مانا   چالی ژیر لیوی خوار لە ئینسانا

* * *

(شَفَة) لیو (فَمْ) دەم (سِـن) بەمەعنا دان

(لَثّة) یەعنی پووك (لِسان) چی زوبان

(نكْفَة ، لِهـزِمَة) لالەغاوەکان بوو دوو (نکْفتان) یا (لِهزِمتان)

(ضِرس) دانراوە بو دانی خری ئیشیان هارینە بو شتی ئەخوری

(نَواجذ) تیژی لە سەرو لە خوار ئیشیان برینە کە بکەونە کار

(ثَنایا) چوارن لە خوارو لە سەر شوینی چەند حەرفن بو واتەی بەشەر.

(ثغْر) دانیکن وان لەپیشەوە قەت نەیەن بەلای ددان‌کیشەوە

(عُنُق) گەردنە (حَنَك) مەلاشوو

(حَلْق)و (حُلْقُوم)و (بُلْعُوم) بو گەروو

دوو پارچە گوشتی بادامی‌ی جوان لەسەری قورِگا ناویان (لَوْزَتان)

(مَرِیء)سووریچکە لوولەی خوراکە (نَفَس) هەناسە بو گەرووی پاکە

(جَوْزَةُ العُنُق)گری‌ی بەرزی مل (حَرْقَدَه)یش‌هەروا ئەی‌برای‌کامیل

(نَحْر)و (لَبَّه) ژوور سنگی ئینسانە جی‌ی سەربرینی حوشترەکانە

(ثغْر)و (تَرْقُوَه) ددانەی سینە (تَراقِی) جەمعە بوی دامەمینە

★ ★ ★

(غَدِیرَة) لەگەل (عَقیصَة) هەردوو

لەگەل (ذُوآبَة) مووی گردەوەبوو

(مُثَنّی ، مَفْتُول ، ضَفیرَة) پەلکە

(مُرْسَل) بەرەللا بو یاسای خەلکە

(جَمَّة) مووی زوورە لە سەری ئینسان

(لِمَّة) هەتا گوی (وَفْرَة) تا سەرشان

بەشـــیوەی عەکسیش تەفســـــیر کــراوە
(جَعْـــد) کـــرژو لـــوول وەك بـــادراوە
(شـــارِب)و (سِـــبال) بو مووی ســمیلە
(لِحْیَة) مووی ریشـــە لە تاشـــین ویـــلە
(رَمّـاعَــة) مەعنـــای تـالـەمووی ســـەرە
(عِـذار) گیســـــــووە زولفی دولبـــــەرە

★ ★ ★

(نُقْرَة) بـو چـالی پشـتسەری ئینســـــان
(كَتِف)و (مِنْكَب ، عاتِق) لەبو شــــــان
(ظَهْر) یـەعنی پشـــت (جَنْب) تەنشـــتە
(فَقَرَةُ الظَّهْر) مروخـــەی پشـــــــــتە
(عَمُـود فَقَرِی) بەینی ســـەرو شــــان
(عَمُودی قُطْنی) خـوار پـەراســــــووان
(صُـلْب) ئیسـکی پشـــت باشی بزانـە
(تَرِیبَة) ئیســــکی ســـنگی ئینســـــانە
(اِبْـط) بنھـەنـگل (صَـدْر) بو ســـنگە
(وَرِك) کـەفـەلـە (حَقْـو) پشـتقنگە
(خاصِرَة) کـەلـەکـە (ضِـلْع) پەراســوو
پەیوەندی سینەو پشـــتی ئینســـــان بوو
(ثَـدْی) بـو مـەمـکی پیـــاوو ژنـــانـە
(ثَنْدُوَة) بـو گـــوی مـەمکەکـەیـانـــە

(بَطْن) یـەعنی سـك (كاذَة) مووسـلدان
(عـانـة) یـەعنی بـەر بیتاشـە جـوان

★ ★ ★

(یَـدْ) هەموو دەسـتە (عَضُـد) یەعنی قول
قـول هاوریی تویـە لـەجیی چـول‌وهـول
(مِرْفَق) ئەنیشـكە (سـاعِد) باسكی دەس
(مِعْصَم) جیی بازن (كُوع) بو جمگەی دەس
(راحَـة) بەری‌دەس (كفّ) بەروپشـتە
(قَبْض) قونجـاندن (قَبْضَـه) پرمشـتە
(اَصْـبُع) پەنجـەیـە (ظُفْـر) نینـوكـە
(حِجْر) بو گوشـتی دەوری نینوكـە
(اِبْهـام ، سَبّابَة ، وُسْطی) هەم (خِنْصَر)
(بِنْصَر) پینج پەنجـە لە دەستی بەشـەر
(اَنْمُلَـة) جمـگەی پـەنجـەكـەی تویـە
بـو (اِبْهـام) دووەو بـو بـاقی سـێیـە
(بَراجِم) لـوچی سـەر جمگەكـانـە
(مَعاطِف) لـوچی لـەشی ئینسـانە
(سُـلامیٰ) جمـگەی ئـەعـزای ئینسـانە
(بَنَـان) بـەمـەعنا سـەرپەنجـەكـانـە
(سِـمَة) نیشـانە (شامَة) یـەعنی خال
كـوترابی یـاخـود صـونعی (ذُو الجَـلال)

★ ★ ★

(فَخِذ) یەعنی ران (رُكْبَة) ئەژنویە

(نابِض) باریکیی دوو رانی تویە

(عَضْمَص) گرێی قنگ هەم بەرئەژنویە

(ساق) مەعنای قولە خوار ئەژنوی تویە

(كَعْب) یەعنی قاپ (رِجْل)و (قَدَم) پی

(عَقِب) پاژنەیە (اَخْمَص) قولی پی

(فُوآد)و (بال)و (قَلْب)و (جَنان) دل

هەم (ضَمير)و (سِرّ) ئەی برای کامل

(مَعِدة) میدەیە خوراك ئەکولینی

کەمی تیبکە با دانەمینی

(مِعی) ریخولە وینەی بلویرە

(اَلْمِصْری الأعْوَر) ریخولەی کویرە

(كِرْش) یەعنی ورگ کیسەیەبومان

خودا داویەتی بە گیانلەبەران

(رِيَة) سی (كَبَد) مەعنای جگەرە

ئازاری جگەر گەلی زەرەرە

(كِلْيَة) گورچیلە (كِلْيَتان) بو دوو

(مَرارَة) زراو (طِحال) سپلی تو

* * *

(عِرْق) گشت رەگی (وَتِين) رەگی دل

(وَرِيد)و (وَدَج) بو رەگی لامل

(اَكْحَــــــل) ڕەگێکە لـــە بن‌بالی تو

ناوەســـــتیتەوە کـــە خوینی دەرچـــوو

(شَرْیـان) وردە ڕەگ پـەیوەنـدن بـــە دل

(شَـــرايين) جەمعـە ئـەی بـــرای عـاقـل

(عَصَـــب) پـەی یەعنی ڕەگی گـەورەی‌وا

کـە هـــوی پەیـوەنـدن بو جمگەو ئـەعـــزا

(تَنَفُّس) مەعنـــای هەناســـــەدانـــە

بو نـــاوو بو دەر مـــایـــەی ژیـــانـــــە

ئـەگـەر بـەشـــــــیوەی دەنـگی دلـگیرە

بو دەر (شَـــهِیق)ە ، بـو نـاو (زَفِـیر)ە

(جِـلْد) بەمەعنـــا پیســـت قەپاغی جوانـە

بـو گوشـــتو خویـن‌و ڕەگ‌و ئیســـقانـە

(بـاع) مـاوەی بەینی هــەردوودەســـــتانـە

(ذِراع) ســــــەرپەنجە تـا ئەنیشـــــكانـە

(شِبْر) قولانجـــە (شِـبْر) چی بســـتە

ئـــــەم ئـەندامـانە بزانـــە بەســـــــتە

هەر عوضوی جووت بی وەکو (أُذْن)و (عَیْن)

حوکمی تـەئنیثـە ئـەی نووری عـەینـــەین

* * *

(قامَة) بالایە (رَبْعَة) چوارشانــە (مُعْتَدِل) شەخصی بالا میـانــە

(طَويل) دریژە (قَصِير) چی کورتە (ضِئيل) بی‌نرخە وەضعی ناپوختە

(قَزَمْ) ئینسانی باوەعەمرەیە — بە باوەقودرەت هەم ناوی هەیە

(لامِحَة)و (سیما) شیوەی ئینسانە — ئەغلەب لەناوچاو ئەمە عەیانە

(غَثّ)و (هَزِیل)و (نَحِیف)لاوازە — (سَمِین) قەلەوە بە هیزو بازە

* * *

(نُطْفَة) یەعنی توم مایەی زاووزی — (اَمْشاج) تیکەلە تومی نیرو می

(عَلَقَة) پارچە (مُضْغَة) گوشتپارە — جا کاتی ئەعزاو نەخش‌و نیگارە

(جَنِین) بەچکەیە (رَحِم) منال‌دان — (رَضِیع) شیرەخور هەتا دوو سالان

(طِفْل)و (وَلِید)و (صَبِی) منالە — (مُراهِق) نزیك بە پانگزە سالە

(یافِع)و (شابّ)و (شَرْخ) جوانە — (شَباب)و (شُبّان) گەلی جوانانە

(عَذْراء) کچیکە شووی نەکردبی — هیچ‌کەسی دەستی بو نەبردبی

(بِکْر)و (باکِرَة) بو کچ ئەوتری — (بِکْر) بو کوریش بەکار ئەهینری

(عانِس) قەیرەیە لە نیرو لە می — بی ژن‌و بی میرد هەروا بمینی

(اَعْزَب)و (عَزَب) بو ژن‌نەهیناو — (عَزَبَة) ژنیکە بە شوو نەدراو

(ثَیِّب) پیاویکە ژنی نەمابی — (ثَیِّبَة) ژنی میردی فەوتابی

هەروەها (اَرْمَل) لەگەل (اَرْمَلَة) — لەبو بیوەکان زور موستەعمەلە

(حائِض) بی‌نویژە (نَفْساء) زەیسانە — (مَشِیمَة) چی‌یە بو منال‌دانە

(حامِل) ئاوسە (وَلُود) بزوکە — (عَقِیم)و (عاقِر) شەخصی نەزوکە

(کَهْل) لە سی سال زیادەبەتەقدیر

(شائِب)و (شَیْخ)و (هَرِم) شەخصی پیر

(عَجُوز) پیرەژن هەم پیرەپیاوە — (شَیْخَة) ژنی پیر وا دانراوە

(زَوْج)یش هاوجووتە لە نیرو لە می — (زَوْج) لەبو نیرەو(زَوْجة)لەبو می

مەعنای(مِنْ کُلٍّ زوجَیْنِ اثنینِ) — ئەبی بەگویرەی ئەمەی بخوینی

بەمەعنایی‌تر (زَوْج) بەمەعنا جووت — (بَعْل) بو میردە بزانـە مەزبووت

(تَوْأَمَیْن) بلی بـو دوولفـانـــە — (لِدَة) لەگەل (تِرْب) هاوتەمەنانە

* * *

(عَرَق) ئارەقە (زَبَد) یەعنی کەف — (رِیق)و(بُصاق)و(رُضاب)یەعنی تف

(غَمْص) بەمەعنا ریپـوقی چـاوە — (دَمْع) فرمیسکە (عَبْرَة) بەدناوە

(نَخْع) ئاوی لووت (نُخامَة) چلمە — (لُعاب) یەعنی لیك (بَلْغَم) بەلغەمە

(لُمی)ئاوی دەم•بەپیی شەرع‌و دین — هەموویـان پاکـن بیزانـــە یـەقـین

(قَیْء) رشانەوە پیسە ئەم ئـــاوە — چونکە لە مەعدەی گـەرما کـولاوە

* * *

(تَثاؤُب) باویشك (سُعال)کوکینە — (زُکام) هەلامەت (عُطاس) پژمینـە

(تَجَشُّوء) مەعنای قورقینـەدانـە — (حَدْرَة) نزگـەرە چاکی بزانـە

* * *

(مَنِی) ئاوی توم بەپیی شەرع پاکە — (وَذِی) ئـاویکی لینجی رووناکە

(مَذِی) ئاویکی خەستی سـپی‌یە — دەرچوونی زورتر لـەبـەر قەبزی‌یە

(بَوْل)میزە کە هات بیکە رای‌مەگرە — پیسایش چی‌یە (غائِط)و (عُذْرَة)

(دَم) بەمەعنا خوین (رُعاف) خوینی لـــووت

(قَرْح)و (جَرْح) بریـن بیزانـە مەزبووت

(نَفْط)بلوقە(قَیح ، صَدِید)و(ریم) — بەمەعنا کیمن ئەی برای ســـەلیم

بیجگە لـە مەنی پیســـن ئـەمـانـە — شوردنی شوینیان پیویســـت بزانـە

(صِنان)و (زَفْر) بونی بن‌بالـە — (بَخَر) بونی دەم زور بەدفەسالە

* * *

(عَقْل)و (حِجْر)و (لُبّ ، نُهْيَة) یەعنی هـوش
پی‌یشی ئەڵێن (وێڵ) مـەبـە فـەرامـوش

(عِلْم) زانستە هەروەها (اِدْراك) — لەبو دوو شت بی یا شـتێکی تـاك
(عَقْل) صـیفەتی نەفسی ئینسـانـە — (عَقْل) هوی (عِلْم)ە باشی بزانە
ئەگەر بتـەوی وێنـەیـەکی جـوان — بو نەفس‌و عەقل‌و بو عیلمی ئینسـان
(نفس) وەك شووشەی ئاوینە وایە — (عقل) رووناکی‌ی بەسەر ئەوایـە
(علم) بەوینەی ئـەو وێنـە وایـە — کـە لەنـاو مینای ئـاوێنـەدایـە

★ ★ ★

(حَواسی‌خَمْسَة)پینج هەسەی جوان — یەکەم (لامسَة) هیزی دەس‌لیدان
(سامِعَة) هیزی بیسـتنی دەنـگە — (باصِرَة) هیزی رووناکی‌و رەنگە
(ذائِقَة) هیزی چەشتنی تـامـە — (شامَّة) هیزی بون بیزانە کامـە
(اِحساس) وەرگرتن بەم‌حەواسانە — (تَعَقُل) بـە دل چـاکی بزانـە
ئەم پینج هیزانە بەردەسـتی عەقلن — بیناغەی بەرزی‌و پیروزی‌و فەضـلن

★ ★ ★

پینج هیزی نهین هەیـە لای دەمـاغ — دەماغ بـەوانـە ئەشوبهی بـە بـاغ
(حِسِّی مُشْتَرَك) یەکەمە لەمان — وەرگری دەرکی پینج حەواسـەکان
دووەمیان (خَیال) بیزانە بی‌شـك — خەزینەداری (حِسِّی مُشْتَرَك)
سیهەم (واهِمَة) و(حافِظَة) چوارەم — (مُتَصَرِّفَة) پینجەم خاتـرجـەم
لەمەوپاش ورد ورد بوت بەیان ئەکەم — ئیشی ئەمانـە بە بی‌زیـادو کـەم

★ ★ ★

(عِلْم)دووبەشە یەکەمیان(تَصْدِیق) — بەمەعنـا بـاوەر بیزانـە تـەحقیق

تەصدیق‌و باوەڕ لەبو کەلامە ئەگەر خەبەر بێ وێنەی لەلامە
بۆ ئیثبات ئەلێت : فلان هاتە لام لە نەفیا : فلان نەماوە لەلام
زانستی غەیری ئەم جورە قسە هەر (تَصَوُّر)ە بە بێ‌وەسوەسە
دووهەم (تَصَوُّر) زانستی ئینسان بۆ غەیری خەبەر بیزانە ئاسان
لە وشەی تاکا (اَسْعَد)و (مَسْعُود) لە مضافاتدا (وەزیری مەحموود)
لەئینشائاتا (اَعْبُدُ المَعْبُود) دلت ساف بکە ئەگەی بە مەقسوود
(تَصْدیق) چوار بەشە ئەی برای ئەمین
(ظَنّ ، تَقْلید ، جَهْلِ مُرَكَّب ، یَقین)
(ظَنّ) باوەڕیکە هیزی مەعلووم بێ بەلام لە جەزمی‌دەروون مەخرووم بێ
ئەلیت ئەوکەسەی بە شەو ئەگەڕی ئەیەوی بدزی بزنی یا مەڕی
(تَقْلید) باوەڕی وەها (جازِم) بێ بەلام مانەوەی غەیرە لازم بێ
یەعنی دامەزری لەسەر بیری غەیر وەکو شوین کەوتووی ئیمامانی خەیر
(جَهْل) باوەڕی لەسەر بەطال بێ کەچی لای‌کابرایش زور بەکەمال بێ
بەخوی نازانی لەسەر ناحەقە بویە دەماخی ئەوەندە رەقە
گەلی گرانە چاری ئەمانە مایەی فەسادن لە رووی زەمانە
(یَقین) باوەڕی بە جەزم‌و ئەبات دوور بێ لە هەوای دروو خەرافات
وەکو باوەڕت بە شوعلەی هەتاو وەکو باوەڕت بە رەوانیی ئاو
(یَقین) پیویستە بۆ ئەهلی ئیمان تا باش رابگری ئەیمان‌و پەیمان

* * *

(یَقین) دووبەشە (بَدیهی) یەکەم یەعنی ئاشکرا بە بێ توزو تەم
دووهەم (نَظَري) ئاشکرا نی‌یە پیویستی فیکرو بیری نەفسی‌یە

(فِكْر)و (نَظَر)و (رَأي) تی‌فكرین   لەوا ئەیزانین تا حەق وەربگرین

زانینی مەجهوول ئەی برای جەلیل   یا بە تەعریفە ، یاخود بە دەلیل

(تَعْرِیف)دەربرین لەبو(كُنْهی‌ذات)   یا دەربرینی (خَواص) لە صیفات

ئەلیبت ئادمی گیاندارەو زانا   یا ئەلیبت بەشەر ژیرەو تەوانا

(دَلِیل) شارەزا یا ئەو بەیانە   كە هوی ئیسباتی (مُدَعی) مانە

بو وینە ئەلین ئەم دنیا یەكسەر   پیویستیە بە حەق (خالِقی اكبر)

چون شتی یەك بی نەبوونو بوونی   بی (خالِق) نابی بوونو نەبوونی

قەت باوەر مەكە بە بوون بە(صُدْفە)   (آثار) تابیعی ئیرادەی صیرفە

(شَك) تصورە مەعنای دوودلی   ئینسانی دوودل كورتە مەنزلی

(وَهْم)و (تَخَیُّل) هەم تصورن   بو مەعنای(تَصْدِیق) وەك بەرابەرن

ئەگەر باوەرت(ظَن) بوو بەوحوكمە   زانستی ئەولای بزانە وەهمە

ئەگەر (تَقْلِید)و (جهل)و (یقین)ە   ئەولای (تَخَیْل)ە داینی لە سینە

* * *

(حِسّی‌مُشْتَرَك)وەرئەگری ئەوەی   بە پینج هیزەی‌خوت تو دەركی‌ئەكەی

(خَیال) هیزیكە بو توی رائەگری   هەرچی بو(حِسّی‌مُشْتَرَك)ئەدری

(وَهْم) هیزیكە وەرئەگری ئەوەی

مەعنای جوزئی بیو بە حِس پی‌ی‌نەگەی

وەكو عەشقی تو بو خولقی مەحموود   وەكو ذەوقی تو بو دەركی مەقسوود

(قُوَّەی حافِظَة) بەوە ئەوتری   ئەم مەعنایانە بو تو رائەگری

(مُتَصَرِّفَة) هیزیكی واتە   حاكمە لەسەر ئەم مەعلوماتە

ئەمانە هەموو جی‌یان دەماخە   خاوەن دەماخان دلیان پەرداخە

* * *

(قِصَّة) رابوردوو (حادِثَة) تازە　　(قَضِيّة) لەبو هەردولا سازە
بە لوغەت ئەلیم لوغەت مەنقوولە　　عورفی (منطقي) لەسەر مەعقوولە
ئەلین (قضیّة) واتەیی وایە　　ئیمکانی دروو راستی تیدایە
(بَحْث) یەعنی باس (مسألة) مەعنا　　دەستووریکی عام لەرووی زەمانا
(جَلِي) ئاشکرا (خَفِي) پەنهانە　　(بَدِيهي)و(نَظَرِي)بەم دوو مەعنانە
(غامِض)و (عَوِيص ، مُشْكِلَة) هەر سی
مەسئەلەی سەختە لەسەر هەرکەسی

* * *

(حَرْف) چی تیە وەکو ئەلفو بی　　(تیپ) هەم بو ریزیش بەکارئەهینری
(مُفْرَد) یەك لەفظە (مُرَكَّب) تیکەل
ئەویان وەکو (زَيْد) ئەمیان (زَيْد اَفْضَل)
(كَلِمَة) وشە کەوا تەنیا بی　　(كَلام) وتاری فائیدەی تیابی
(قِرائَة) چییە خویندنەوەیە　　(نِسْيان) بەمەعنا بیرچوونەوەیە
(دَرْس) خویندنەو (فَهْم) تی گەیین　　(اُسْتاذ) ماموستای بەهوش و تەمکین
(تِلْمِيذ) قوتابی (فَهْم) تی گەیین　　تا باش تی بگەین باش پیش ئەکەوین
(مَدْرَسَة) و (مكْتَب) قوتابخانەیە　　مەعنای (مكْتَبَة)یش کتیبخانەیە
(فَطِن)و (ذَكِي) زیرەکی هوشیار　　(بَلِيد)و (غَبِي) کەودەنی بی کار
(ناجِح) شاگردی دەرچووی سەربەرزە
(راسِب) پاش کەوتووی بی سوود لە دەرزە
(جَهْد)و (اِجْتِهاد ، سَعي) تیکوشین　　(تَخَرُّج)دەرچوون لەپاش پی گەیین

* * *

(حِبْر)و (مِداد) رەنگ (مِحْبَرَة) دەوات

(قَلَم) خامەیە با بی لەلات

(قِرْطاس)کاغەزە (وَرَق) یەك پەرە (صَحِیفَة) بلی لەبو لاپەرە

(کِتابَة) نووسین بە هەر نەوعی بی (إِمْلاء) نووسینی بە رەسمی خەط بی

(تَسْوِید) نووسینی یەکەم جارانە (شَطْب) بەمەعنا خەت پیا هینانە

(إِنْشاء) دانانی رشتەی وتارە (إِنْشاد) خویندنەوەی بەئیعتیارە

(رِسالَة)و (مَکْتُوب) بەمەعنا نامە هەروا (رِسالَة) مەعنای پەیامە

(تَوْقِیع) ئیمزایە (خَتْم) مۆرکردن (إِرْسال) بەمەعنا رەوانە کردن

(طومار) بو لوولەی کاغەزی نووسراو (مَطْوِي) پیچراوە(مَنْشُور)بو بلاو

(طَيّ) پیچانەوە (نَشْر) بەمەعنا بلاوەکردن ئەی رولەی زانا

(طُغْری) بەمەعنا ئیمزای شاهانە کە لەسەر سکەو ئەمرو فەرمانە

ئەوصاف

(اَشْهَل)چاومیلە (اَکْحَل) چاورەشە بەکوردی کەژەل • (نَقِي) بیغەشە

(اَبْلَج) تەویلپان (اَقْرَن) بەمەعنا برو پەیوەستە لە پیاوەکانا

(اَفْلَج) ئەوپیاوەی بلاو بی دانی یا مابەینی پیی ، یا دەستەکانی

(أغَرّ)و (اَنْقی) سپی بیلەکە (اَشْقَر)سووری شل(اَبْرَص)بەلەکە

(اَمْلَس) شتی ساف بەوینەی بلوور

(اَسْمَر) گەنم رەنگ (اَحْمَر) یانی سوور

(اَخْضَر) یەعنی سەوز (اَسود) یەعنی رەش

(اَصْفَرْ فاقِع) زەردیکی بیغەش

(اَبْیَض) سپییە (اَزْرَق) یەعنی شین

(اَرْیَحِيّ) خوشخووی بەهوشو تەمکین

(اَصْلَع) سەر بێموو (اَشْعَر) مووداره
(آ دَرْ) یەعنی قۆڕ خاوەن ئازاره
(اَقْرَع) کچەله (اَعْرَج) بۆ شەله
(اَشَلّ)ئەعزایی خاوەن شەله‌له
(اَصَمّ)و (اَطْرَش) ئینسانی کەڕه
(اَجْذَم)پیاوی گول (اَجْرَب) لەش گەڕه
(اَکْمَه) ئەونیرەی بەکویری ئەبێ (اَحْوَل)پیاوی خێل باش ئاگات لێ بێ
(اَعْمی)پیاوی کوێر (اَعْوَر)یەك چاوه (مَکْفُوف)و(ضَرِیر)کوێری تەواوه
(اَعْمَش) چاوکزه (اَعْشی) شەوکوێره
(اَخْفَش) چاو بچووك عەیبە بیزمێره
(اَفْطَس) پیاویکە ناوقەدی لووتی
داپلیشابی بە نامەربووتی
(اَدْنّ) لووت چلمن (اَنْکَع) سووریوا
توێك هەلدا لووتی‌و پێستەکەی بڕوا
(اَعْلَم)و (اَفْلَح) بۆ لێو شەق‌بووه یەکەم بۆ ژووروو دووهەم ژێرووه
(اَخْرَس)و (اَبْکَم) بۆ پیاوی لاله (اَلْکَن) زمان‌گر عەیبی جەماله
(اَلْثَغ) پیاویکە زمان نابار بێ کە خوێندنەوەی عەیبی دیار بێ
لەجێی خۆیەوه حەرف دەرنەکا یا حەرفی بە غەیر ئال‌وگۆر بکا
(ظی) ئەکا بە (ری) ، (صاد) ئەکا بە (سین)
هەروا حەرفی‌تر ئەی برای شیرین
ئەم جۆرەکەسە پێی‌ئەلێن (اُمّی) لە عورفی شەرعا بزانە حوکمی

ئینسانی وابی نابی بە (امام)
بو شەخصی (قارِیء) خوش لەهجەو کەلام

بەلام وائەلین هەندی ئیمامان   کەمی لەمانە عەفوە لەلامان
(تَأْتاء)و (فَأْفاء) بەوکەسە بلی   تەکرار کاتەوە حەرفی (تی) یا (فی)
(اَکْرَش) بەمەعنا پیاوی ورگ‌زل   (اَهْبَل) پیاویکە بی‌هوش‌و (غافِل)
(اَرْعَن) بی‌عەقلە(اَحْمَق) ئەحمەقە   لە ترسی ئەحمەق رابکەی حەقە
هەر وەصفی بو نیر وەزنی(اَفْعَل)بی   بو می (فَعْلاء)ە بیزانە لەمجی
(اَخْرَق)لەبو نیر (خَرْقاء) لەبو می   یەعنی ژنی‌وا کە عەقلی کەم بی

(شَبْعان) پیاوی تیر (جُوْعان) بو برسی
(شَهْوان) خاوەنی ئارەزووی نەفسی

(عَطْشان)و(ظَمْآن) مەعنای تینووە   (رَیّان) ئەو نیرەی کە تیراو بووە

(غَضْبان) رق‌هەستاو (نَدْمان)پەشیمان
(مَلْیان) یەعنی پر (رَحْمان) میهرەبان

(نَوْمان) نووستووە (یقظان) بیدارە   (شَعْلان)داگیرساو شەوقەکەی دیارە

(تَیْهان)و (حَیْران) یەعنی سەرگەردان
(نَشْوان)سەرەتای حالی سەرخوشان
(سَکْران) سەرخوشە (بَطْران) ئەوکەسە
وا رابویری‌هەر ئەلی‌ی مەسە

(هَیْمان) تینووەو پیاویکی وەها   لە عەشقا سەری پر بی لە سەودا
(فَعْلان) بو نیر بوو(فَعْلی)لە بو می   بخوینەرەوە هەمزەی تیا نەبی
بخوینەرەوە (سَکْران)و (سَکْری)   ئەو لەبو نیرو ئەم بو می وترا
بو زوری‌ی صیفەت هاتووە (اَفْعَل)   وەکو (اَحْسَن)و (اَعْلَم)و(اَفْضَل)

بو ئەمەعنایــە (فُعَلى) لەبــو مى بخوینــەرەوە لــەگـــەل بــودى فى
(اَحْسَـن) لەبو پیاو (حُسْـــنیٰ)لــەبـــو ژن
یەعنى زور جـــوان لـــــە هــــــەر بەشى بـــن

★ ★ ★

(بَنّــاء) بەمەعنا وەستاى بینــایــە هەروەها (مِعْمار) لەعورفا وایـــە
(بَزّاز)هەم بە گەز قوماش ئەفروشى (بَقّــال) بو بەیعى تــەرە ئەکوشى
(بَزّار) تووِ وەشین (بقّار)گاوانە (بَیْطار) بــەیتـــالى حــەیوانەکانە
(تَمّار) ئەوکەسەى خورما ئەفروشى (جَمّال)وشترەوان بو خوى ئەکوشى
(جَبّار) دوکتورى ئیسکى شکستە (جَرّاح) تیمارى زامى بەدەســتە
(جَلّاد) داروەشین (جَزّار) قەصابە (جَلّاب) راکیشەر ئیشى عەذابــە
(حَـــلّاج) هەلاجە (حَـــلّاب) حەیــوان‌دوش
(حَدّاد) ئاســـنگەر (حَجّـار) بەردفــروش
(حَفّــار) چال‌هەلکەن (حَلّاف) سوین‌خورە
لـــە پاشبــەروژا عـــــــــــــەذابـــى زورە
(خَیّـــاط) بــەرگدروو (خَرّاط) خــەراتـــە
(خَشّــاب) دارفروش (ظُــلَّة) ســـــاباتــە
(حَطّاب) ئەوکەسەى‌کە دار ئەکیشى بو سووتەمــەنى پیمان ئەفروشـــى
(حَلّاق) سەرتاشە (حَیّاك) جولایە (حکّار) راگرى قووتى دنیایـــە
(حکّاك) مورهەلکەن (حَمّـــال) بارکیشـــــە
(حَیّـــال) فیلبـــازە ئــەنجامى ئیشـــــــە
(خَمّار) ئەوکەسەى شەراب فروشە هەم شەرابخورى مەستى سەرخوشە
(خَتّان) دەلاکى بە ویل‌و کەمـال ئامادە لــەبو ســــوننەتى منــال

(خَفّاف)کەوش‌دروو (خَبّاز) نانەوا   نانەکەی باش‌بی صەدجار مال‌ئاوا
(خَرّاص)و (خَمّال) ئیشی تەخمینە   لە دەغل‌ودانی ئەم سەرزەمینە
(خَرّاز) بەمەعنا مووروووفروشە   یا مووروووتاشە بە بیرو هوشە
(خَوّاص)ئەوکەسەی کە پووشی‌خورما   بەرچینە ئەکاو میوەی تی‌ئەخا
(خَوّاف) ترسنوك (خَوّان) نائەمین   (خَفّار) نیگابان لە دزی بی‌دین
(خَنّاس) شەیتانی وەسوەسەی ئینسان   خوا بەلوطفی خوی لای‌دا لە ریمان
(دَبّاغ)دەباغ‌کەر بو چەرمی حەیوان   (دَوّاس) گیرەکەر لەبو دەغ‌ودان
(دَلاّل) رانومای ئەهلی بازارە   (دَهّان) خاوەن رون بەئیختیارە
(دَبّاس) ئەوکەسەی دوشاو ئەفروشی   (دَوّار)دی‌و دەچی‌و بەتاو ئەنروشی
(دَلاّك)ئەوکەسەی دەس‌ئەخاتە لەش   پاك‌ئەکاتەوە لەشی بە چلك رەش
(رَقّاء) ئەوکەسەی جل پینە ئەکا   (زَبّال) خەوش‌وخل لە ری لائەبا
(زَجّاج) بەمەعنا شووشە فروشە   (زَمّار) بلویرژەن ئاوازەی خوشە
(سَرّاج) زین‌دروو (سَفّاح)و(سَفّاك)
پیاوی‌خوین‌ریژی نامەردی ناپاك
(سَبّاب)و (شَتّام) جنیو فروشە   چونکە دەماخ‌و دلی نەخوشە
(شَوّاف) کەسیکە شت زور ئەبینی   بو دوزینەوەی مانگ دانامینی
(صَفّار) مس‌گەرە (صَبّاغ) رەنگ‌کەرە
(صَوّاغ)و (صائغ) بو زەرەنگەرە
(صَرّاف) ئەوکەسەی ئەگوریتەوە   نەقدی بە نەقدی‌و ئەحەسیتەوە
(صَوّاف) تاجری خوری فروشە   (صَرّام) خاوەن چەرم بیزانە خوشە
(صَیّاد) راوچی‌یە راوچی رەجالە   هوی جیابوونەوەی دایك‌و منالە
(طَیّار) بەمەعنا فروکەوانە   یا طەیری بفری لەم ئاسمانە

(طَحّان)ئاشەوان یا ئاش دروست کەر   (طَبّال) تەپڵ کوت بو خێرو بو شەر
(طَرّاز)ئەوکەسەی نەخشی جل ئەکا   (طَرّار)ڕیزی مووی سەرو مل ئەکا
(ظَعّان) ئەوکەسە کە زور ئەکا بار   (ظَلّام) بی‌دادەو ظولمو ستەمکار
(عَطّار) بون‌خوشە هەم وردەفروش   (عَوّاد)خاوەن‌عوود داریکەبون‌خوش
(عَیّاب) عەیب گرە (عَشّاب) گیافـــــروش
(عَسّال) خاوەنە بو هەنگوینی خــــوش
(عَیّاش) ئەوکەسەی بە هـــەواو هـــەوەس
عومری صەرف ئەکاو گوی نادا بەکەس
(عَقّاد) گەردن‌بەند ئەهونیتەوە   (ذَوّاب)یش ئەوەی ئەتوینیتەوە
(عَلّاق) بەلوغەت عەلەف‌فروشە   لە عورفی عاما دەغل‌فروشە
(عَشّار)دەیەك‌بەر یاخود سوودخورە   لەودنیا ئەخوا سزای صەد جـــورە
(عَیّار) ئینسانی خاوەن فیلو فر   (مُسرِع) پەلەکەر ئینسانی بەگور
(غَدّار) ستەمگەر (غماز) عەیب گر   (غَوّاص) ڕوئەچی بە بەحرا بو دور
(غَیّاب) ئەوکەسەی پاش‌ملە ئەدوی   (حَرِك) کەسێکە کە زور بزوی
(فَرّاء) ئەوکەسەی کە کەولی نایاب   ئەکری‌و ئەفروشی‌وەك کەولی سنجاب
(فَصّاد) خوین‌گرە (فَحّام) بەمەعنا   خەلوزفروشەو (فَهّام) زور دانا
(قَزّاز) بەمەعنا هەوریشم کـــارە   ئەوەی ژی‌ی کەوان ئەکا (وَتّار)ە
(قَصّاص) بەمەعنا ئەفسانە خوینە   (فَرّاش) ڕاخەری فەرش و نوینە
(قَصّاب) سەربری حەیوان‌و ولاغ   (كَشّاط) ئەگروی پیستی بو دەباغ
(كَیّال) ئەپیوی مەن لە دەغل‌ودان   بە شیرفروشیش ئەوتری (لَبّان)
(مَسّاح) وەستایە بو پیوانی عەرز   ڕاست ئەکاتەوە شوینی نەوی‌و بەرز
(نَجّار) دارتاشە (نَقّار) بەردتاش   (نَقّاد) وتەی چەوت جیا ئەکا لە باش

(نَحّاس) مس‌فروش (نَزّاح) ئاو هەلگوز
(نَمّام) فیتنەچی‌ی ناو ئاوانی‌و هوز

(نَدّاف) هەلاجی لوکە یاخود موو — (نَسّاك) عابیدی خاوەن خولق‌و خو
(غَزّال) ئەریسی‌و (نَسّاج) ئەتەنی — (وَهّاب) ئەبەخشی‌و (اَخّاذ) ئەسەنی
(وَزّان) ئەکیشی بە سەنگ‌و قەپان — (صَدّاح) ئەخوینی بە ئاوازەی جوان
(هَمّاز) تەعنەدەر (لَمّاز) لەقەم‌باز — لە هەردو دنیا نابن سەرفەراز
(هُمَزَة)و (لُمَزَة) کەسیکی‌وایە — ئەم دوو صیفەتەی بەزوری تیایە

* * *

(بارِع)پیاوی بەرز ، بو ژن (بارِعَة) — (ذائِع) بەناوبانگ هەروا (ذائِعَة)
(اَحَدُ الاَحَدَیْن ، اَوْحَد) و (وَحید)
هەلکەوتوو هەروا (نابِغَة)و (فَرید)
(عِصامِي) کەسی بوخوی پی‌بگا — بە کردەوەی چاك ، بە دلی ئاگا
(عِظامِي) ئەوەی بە قەدری مردوو — ناوبانگی لەلای هاوری‌یان دەرچوو
(سامِي) کەسیکە بولەند هیممەت بی — (عَزیز)ئینسانی خاوەن حورمەت بی
(أَرْیَح) جی‌ی گوشاد (اَرْیَحي) خوش‌خوو
(لَیْلَةٌ رَوْحَة) شەویکی خوش بوو
(زَعیم) سەروکە (جَلیل) بەقەدرە — (عَظیم)و (کَبیر) بەمەعنا گەورە
(اَلمَعِي) لەگەل (لَوذَعِي) تیژ بیر — (ذکِي) زیرەکەو (حکیم) بەتەدبیر
(کَیِّس)و (فَطِن) ئینسانی زیرە — (داهِیَة) بەلاو خاوەن تەدبیرە
(مُثَقَّف) خووگر بە خویندەواری — (فَقیه) بو زانای ئایینی باری
(فَصیح) بەمەعنا شەخصی قسە ساف — پیاوی مەعنازان پی‌ی‌ئەلین (کشّاف)

(بَلِیغ) کەسیکە وتاری بەرزە شوین‌چون هەل‌بگری‌بدوی بەوتەرزە
(قَرْم)و (شُجاع)و (بَطَل) پالەوان
(غَیُور) بەغیرەت (عَرِیف) کارزان
(جاهِد)و (ساعِي) یەعنی تیکوشەر
(داعِی)و(داعِیَة)یش بەمەعنا بانگ‌کەر
(حافِظ) پاریزگار (راعِی) چاودیرە (واعِي) تی‌گەییو (کادِر) کارگیرە
(وازِع) ئەوەیە بت‌گیریتەوە لەوکارەی خیری لی نەبیتەوە
(حاکِم) فەرماندار (عادِل) دادگەر خوشی بخاتە ناوبەینی بەشەر
(خَلُوق) کەسیکە خولق‌و خووی چاکە
(اَمِین)ئەوکەسەی دەست‌و دل پاکە
(لَیِّن) شتی نەرم (هَیِّن) ئارامە (مُجامِل) شەخصی شیرین کەلامە
(سَمُوح)و (عَفُوّ) کەسیکی‌وایە مەردی‌و چاوپوشی ئەکا بەمایە
(عَطُوف)و (رَؤُوف ، شَفِیق) میهرەبان
(حازِم)توندو تول (حارِس) پاسەوان
(حَیِیّ) شەرمنە (جَسُور)نەترسە
(خَفِیف)چی سووکە (ثَقِیل)یش قورسە

* * *

(کَرِیم)و (جَواد ، سَخِیّ) بەخشندە
شەخصی دل‌گوشاد زور بەهرەمەندە
(قَنُوع)و (قانِع) شەخصی بەقنیات بو مالی دنیا ئابرووی خوی نابات
(زاهِد) ئینسانی دوور لە دنیایە هیچی بو دنیا قەت بەسەرنایە

(حَصُور)و(نَزِيه ، عَفِيف)خاوێنه — پاکه بە دڵو دەستو داوێنە
(شَهْم) جوانمەرد (باسِل) ئازایە — (کَتُوم) سیرڕیخۆی لەدەم دەرنایە

* * *

(مُتَکَلِّم) چی خاوەن وتارە — (کَلِیم) ئەوکەسەی کە هاوگوفتارە
(مُخاطب) ئەوەی قسەی بوئەکەی — (غائِب) دیار نییە کە ناوی ئەبەی
(کاتِب) بنووسە بو هەرجوری بی — یەعنی بو پەخشان یا هونراوە بی
(ناظِم) ئەوکەسەی ئەهونیتەوە — شیوەی وردو جوان ئەدوزیتەوە
(شاعِر)شیعر ئەلی لە کانگەی(شُعُور) — (قاصّ)چیروك‌نووسی‌باسی وردو دوور
(اَدِیب) ئەدەب‌دار مایەی تەواوە — چ لە پەخشان‌و چ لە هونراوە
بە بەرزیی ئەدەب کومەلیش بەرزە — کومەل چون بژی ئەمیش بەوتەرزە
(صَحَفِي) مەعنای روژنامەنووسە — گەر ئازاد نەبی گەل لی‌ی مەئیووسە
(حَرِيف) هاوپیشە (زمِیل)هاوئیشە — ئینسانی بی‌ئیش دل پر تەشویشە
(حَوْراء)و (عَیْناء)ژنی سپی‌و جوان — (حُور عِین)جەمعە لە ئایەی‌قورئان
(عُرُب اَتْراب) سپی‌و هاوتەمەن — بە وینەی ریزی چناری چەمەن
(مالِك) خاوەن‌مال (مَلِك) پاشایە — (مَلَك) فریشتەی پاکی خودایە
(وَجِيه)رووداره (غَنِي) دەولەمەند — (مِسْکِين)و(فَقِير) گەدای دەردمەند
(نائِم) نووستووە (یَقْظان) بەخەبەر — (عاطِل) بی‌ئیشە (عامِل)یش ئیشکەر
(فارِس) ئەسپ‌سوار (راکِب) سوارە — سواری هەرچی بی فەرق نی‌یە دیارە
(راجِل)و (ماشِي)و (رِجْلان) پیادە — (حَنِي) پی‌پەتی (وَقِع) ئیفتادە
(مُنْتَعِل) لەگەل (مُحْتَذِي) بلی — لەبو ئەوکەسەی کەوشی وا لە پی
(کارِب)و (فَلاّح) مەعنای جووتیارە — (حارِث) تووداچین (ساقِي) ئاویارە

(ناطور) باخەوان (زارِع)زەرعکەر (خادِم)و (غُلام) بەمەعنا نوکەر

(نَذْل)و(حَقیر)و (ضَئیل) بیقەدرە مایەی بیقەدری‌یش تەماعو غەدرە

(باغِي) ئەوکەسەی لابدا لە حەق یا دەرچی لە ریی ئیمامی موطلەق

(غادِر)و (ظالِم ، جائِر) ستەمکار بە ستەم ولات لیی‌ئەبری قەرار

(مُشاغِب) شەخصی شەر هەلگیرسینە سەرەتای قسەو دوایەکەی خوینە

(شَرِس)بەدخووە(هائِج) یەعنی هار (مُغامِر) بی‌بیر ئەرواتە ناوکار

(طائِش) پیاویکە بی‌شوعوورانە بکەویتە ئیش وینەی دیوانە

(عَصَبي) کەسی کە هات بەسەریا بەرگ‌و پوشاکیش ئەدری لەبەریا

(صائِل) هەلمەت‌بەر بەهیزو بەگور لەسەر هیچ‌وپووچ خوی ئەنیتە قور

(ثائِر) شورشگیر (ثَوْرَة) شورشە (عَبُوس) رووگرژە لە خیر بی‌بەشە

(بَلِید)و (غَبِي) کول‌و کەودەنە (سَطْحِي) سادەلەوح بی عیلم‌و فەنە

(حَقُود)و (ضَغِین) بو خاوەن‌کینە (سَخامَة)و (وَغَر) بو چلکی سینە

(حَسُود) زرگنە (ذُو الوَجْهَین) دووروو

(عَیُون)و (عائِن) چاوپیسی بەدخوو

(واشِي) قسەکەر بەشیوەی پیلان (ساعِي) قسەی بەد دینیتە ناوان

(نَفْض)و(زَنیم) زول (اَثیم)بەتاوان (نَمَّام) قسەگیر بو فیتنەی زەمان

(نَسِیب) کەسیکە باوك نەناسراو (دَعِي) نیسبەتی بە خەلکی دراو

(مُعْجَب)ئەوەیە خوی بە باش دانی (مُخَنَّث) خولقی وەك هی ژنان بی

(إمَّعَة) شەخصی بی‌شوعوورو فام ئەکەویتە دووی بیری خاص‌و عام

(طُفَیْلي) ئەوەی خوی هەل‌ئەواسی بەدوای کەسیکدا بی‌وەی بیناسی

(مُخْتال)و (فَخُور) شەخصی خاوەن‌فیز

(رَشید) فامیدە (سَفِیە) بی‌تەمیز

(فَهْیَة) کەسێکە بێ‌دەم‌و زمـــــان   کـە مەبەستی خوی باش‌نەکا بەیـان

(جارِیە)و (عَبْد) کـەنیزو بـەنـدە   (مُعْتَق)و(مَوْلیٰ) عەبد ئازاد کردە

(عَتیق)و (مَعْتوق) ئـازاد کـراوە   (مُکاتَب) بەنـدەی قـەول پێدراوە

(خَلْق)و (اِبْداع)و (تکْوین)و(ایجـاد)

هـەمـــوو صـیفەتن بـو (رَبّ العِبــــاد)

یەعنی لە نەبوون شت دروست‌کردن   (هادِی)رەهنموون(هُدیٰ) رەهبردن

(هِـدایَت) مەعنای ری‌پیشان‌دانـە   (تَضلیل)یش مەعنای سەرلی‌تیکدانە

(لُطْف) هیزدانە بو فەرمانبـەری   (عِصْمَت) پاراستن لە تاوان‌باری

(تَوْفیق) ئەوەیە خودای دوو جیهان   هوی ئیشی چاکت بو بـکا ئاسـان

(خَذْل) بەمەعنا تەوفیق نەدانــە   ئەمانە هەموو بەدەس یـەزدانــە

صیفەتەکانی ئینسان

(رُشْد)و(رَشَد)و (اِهْتِداء) یەعنی   بە حـــەق گەیشــتن ئـەبی بیزانی

(زَیْغ)یش بەمەعنا لەری‌ی‌حەق لادان   (نَزْع) وەسوەسەو خوتوورەی‌شەیتان

(نَزْعَة) مەیلی دل بو خراپ یا چاك   هوی نەزعەی چاکی هاونشینی پـاك

(کَسْب) ئەوەیە لەسەر خواستی دل   لە کردەوەدا خوت نەکـەی مـاتـل

رووت لەهەرچی کرد خودا حاضرە   بوت دروست ئەکا چونکی قــادرە

(اِختیار) مەعنای وەرگـرتنی دل   لایی لەو دوولا بوت ئـەبی حاصل

(تَقْویٰ) پاریزە لـە نافـەرمـانی   بە دل‌و بە لەش هـەتـا ئـەتـوانی

(وَرْع) لادانە لـە ئیشی دووسەر   نەکا تووش ببی بـە سەری خەتـەر

(زُهْد) بەمەعنا تـەرکی دنیایــە   یەعنی دنیایەك کـە عەیبی تیـــایە

(شَفاعَة) تکا (رَجاء) ئومیـدە   قەت ئومید مەبرە لەو جیی ئومیدە

(دُعاء) سـکالاو پارانـەوەی تـو — لای خودای جیهان مەرحەمەت بە گو
(نَجْوی)و (مناجاة) قسەی پەنهانە — هەم دوعاو نزای حاجەت مەندانــە
(إطاعَة) مەعنـای فەرمـان بەرداری — (عِصْیان) بەمەعنا تـاوان کـرداری
(غَیّ)و (ضَلالة) گومرایی دلە — دلی گومرا بی دوور لـە مەنـزلـە
(سَعادَة) مەعنای پیروزیی ئەنجام — بـە بەختیـاری گـەیین بـە مـەرام
(شَقاوَة) مەعنای بەدبەختیی ئینسان — مانەوەو مردن بە شیوەی نوقسـان
لەبو هــەر ئیشی بەجوش و تـاوی — دیـارە بو ئەوە دروسـت کـراوی
رووئەکا لە خەیر ئــەوەی ئـازادە — دەرگای مەرحەمەت دائیم گوشـادە
(نِفاق) دووروویی(رِیاء) پیش‌چاوی — (مُرُوَّة) مەردی (جَفْوَة) ناپیاوی
(حَیاء) شەرمنی*(جَسارَة) عەکسە — رووسەختی بی‌شەرم ئەنجامی نەقصە
(حِلْم) حەوسەلەو خوراگرتـە — لە ئیشی نابار خو دوورخسـتـە
(خَجالـة) مەعنای شەرمەزاریە — هوی واتەی نابار یـا بەدکـاریـە
(شکْوی) هاوارە لەئیش و ئـازار — یا لە ستەمی نامـەردی بـەدکـار
(عِلْم) زانستە (جَهْل) نەزانین — (وَعْی) بەمەعنا بە دل تی‌گـەیین
(عَزْم)و (عَزیمَـة)و (صَریمة) هـەرسـی — پێـەویی نیـازە لـەبو هـەرکـەسـی
(رَیْب)و (تَرَدُّد ، شَـكّ)و (وَسْوَسَة) — هـەموو بـەمـەعنـا دوودلی شەخصـە
(فَزَع ، اِرْتِباك ، قَلَق) بەمەعنا — دل بـو ئـارامی نــەبی تـەوانـا
(ثَبات ، اِطْمِئْنان، حَزْم) بەمەعنا — دل لی‌هاتوو بی‌و ئـارام‌و تـوانـا
(أَسَف)و (أَسی) ، (حُزْن)و (غَمّ)و(هَـمّ) — زویـریی دلـە لـە زورو لـە کــەم

(حُزْن) خەفەتی بو رابوردوو بی (خَوْف)یش ترسانە لەوشتەی کە دی

(مَلال)و (مَلَل) ، (سَئَم)و (سئامة) ماندووبوونی دل عەرەضی عامـــە

* * *

(شَجاعَة) مەعنای دل ئەستووری یە (شَهامَة) مەعنای جەوانمەردی یە

(جُود)و(سَخاوَة)و(بَذْل) بەخشینە (جَهْد)و (اِجْتِهاد) بو تیکوشـــینە

(شُحّ)و (بُخْل)و (لؤم) رژدی ی ئینســـــانە

ئەوکەسەی رژدە روو لـــە نوقســـــــــــانە

* * *

(تَخْوِيف)و (تَحْذِير) ، (اِرْهاب) ترســـاندن

هەروەهـــا (اِنْذار) • (ضَغْط) وشـــاردن

(تَهْدِيـد)و (وَعِيـــد) مەعنـــای هەرەشـــە

(عَذْل)و (تَوْبِيخ)و (لَـوْم) سەرزنشـــە

(عِتاب) گلەیی (بَثّ) دەربرینە زوربـەی گلەیی لـــە دەس برینـــە

* * *

(نَظِرَة)، (اَناة)، (تَأَنّي)،(مُهْلَة) مولەتە • (صَوْلَة) بەمەعنا هەلمـەت

(عَجَلَة)و (اِسْتِعْجال) بەمەعنا پەلە پی ی بەلەپەل کەر ساغیش بی شـەلە

(هُجُوم) هیرشە (اِنْهِزام) شکان (اِنْسِحاب) مەعنای بو دواوە کشان

* * *

(عَـدْل)و (عَـــدالَـــــة) دادپـەروەری یە

(ظُـلْم)و (غَدْر)و (بَغْی) سـتەمگەری یـە

(فِسْق)و (فُجُور) چی شەهوەت‌بازی‌یە
(عِفَّت) دووری‌یە لەم ناسازی‌یە

(شَبَق)و (غِلْمَة) هیرشی ئارەزوو   ئاگات لە خوت بی نەت‌با زووبەزوو

* * *

(تَواضُع) مەعنای خو دانەواندن   لەبەر پیاوەتی نەك خو شكاندن

(تَكَبُّر) فیزە (غُرُور) بایی‌بوون   هەرکەس بایی‌بی ئەروا سەرنگوون

(طُغْيان) لادانە لە ئەندازەی حەق   (اِعْتِداء) ، (عِداء) زولمە بە ناحەق

(كُنُود)و (جُحود ، عِناد) بەمانا   بەگژ راستا چوون لەرووی زەمانا

(سَرِقَة) دزی (غَصْب) داگرتن   (اِخْتِلاس) بلی بو شت فراندن

ئەحوالي ئینسان

(نُعاس) وەنەوزە ، هەروەها (سِنَة)   (هُجُوع)و(هُجُود ، رُقود)نووستنە

(نَوْم)خەو(سَهَر)و (يَقْظَة)بیداری   (خِيرَة) بو نویژو بو یادی باری

(رُؤيا) بەمەعنا بینینە بە خەو   (طَيْف)لەگەل(كَرى)ئەوەی دیتەخەو

(رَأي)و (عَقِيدَة) باوەری دلە   (رُؤْيَة) بینینی بە چاو حاصلە

هەروەها (اِبْصار) ، (سَمْع) بیستنە   (اِصْغاء ، اِسْتِماع) گوی راگرتنە

(ذَوْق) چی چەشتنە (طَعم) نوشینە   (مَس) دەس‌لیدانە (لُبْس) پوشینە

(لَمس) ئەوەیە پیستت بەرووتی   بدا لە پیستی بە رووت‌و قووتی

* * *

(قَوْل) چی وتنی لەفظی بەمەعنا   (نُطْق) وتە ئەی برای زانا

(تَعْبِير)و (بَيان) ئەوەیە بە زمان   مەبەس دەربری بو ئەهلی جیهان

(صِدْقْ) یەعنی ڕاست (کِذْب) درۆیــــە

(هَذْی)و (هَــذَیــان) پووچی بێهــوّیــە

(فَصاحة) پوختەی واتـە ڕەوانی   (بَلاغَة) ڕێکیی وەختو مــەکـانی

(اَکْل)خواردنە (شُرْب) خواردنەوە   (مَجّ) بلێ لەبۆ شــت تفینــەوە

(مَضْغ) جاوینـــە لەبۆ مایـــەدار   (بَلْع) قووتدانە تا بڕواتـە خــوار

(مَصّ) هەلمژینە لەبۆ وینەی شیر   یا ئـاوی هەنار کـوتراوی دلــگیر

(کَرْع) ئەوەیـە بەوینەی شــوان   دەم بنییتە ناو ئـاوی کانیـەکــان

(لُقْمَة) تیکەیەك (جُرْعَة) چی یـەك قــوم

(قَطْرَة) یەك دلوپ (رَشْحَة) چی یەك نم

(غَصَة) گەرووگر لە ئاوو لە نان   (هَنِیء)و (مَرِیء) گەواراو ڕەوان

(ضَحْك) پیکەنین (تَبَسُّم)خەندە   (قَهْقَهَة) قاقا بۆ شەخصی زەندە

(مِزاح) گالتەیەك بووتری بە دەم   ڕاست بێ قەیدناکا دەمدەمو کەمکەم

(لَهْو)و (لَعَب) چی گەپو گالتەکان   (عَثْرَة)هەم (زَلَّة) هەلکەوتی زمان

(مِراء)و (جِدال) مەعنای دەمبازی   بۆ حەق بێ باشە نەك بۆ ناســـازی

(اِلْحاح)و (لَجاجْ) لەســــــەر شتڕوین

بـە کردەوە بێ یـاخـــود بــە دویـــــــن

(سِرّ) پەنهان (جَهْر)و (عَلَن) ئاشــکرا

(اِعْلان) دەربرین هــەرچون پیتکـــرا

(اِعْطاء) پیدانە (اَخْذ) وەرگرتن   (اِطْلاق) بەردانە (اِمْساك) ڕاگرتن

(قَتْل) کوشتنە (ضَرْب) لیـدانــە   (دَفْع) بەمەعنا دەس پیـودنـانە

(وَکْز)و (لَکْز)و (لَکْم) لیدانی مســـــتە

(لَطْم) شـــەقازلـە بـە بـەری دەســـــتە

(وَقْص) بەمەعنا مل شــکاندنــە (وَقْظ) لیدانی کــە هوی مردنــە
(حَذْف) لیدانە لە گیـاندار بـەدار (خَذْف)بەلەپیتکەی دوو پەنجەی نابار
(فَصْم) پساندن (قَصْم) شکاندن (قَطْع) برینە (تَقْوِیس) چەماندن
(بَسْـــــط) کردنەوە (قَبْض) قووچـــاندن
لــەبـو دەستی خوت • (عَرْض) نـوانـــدن

جموجوولی ئادەمیزاد

(سُکُون) نەجوولان (حَرَکَة) جــوولانـــە
(ثَبـات)مـانـەوە (نَهْضَـــــــة) تەکانـــە
(قِیام) هەستانە (وُقُوف) راوەستان (قُعُود)و (جُلُوس) بو دانیشتنتان
(سَیْر) چی رویشـــتن (طَفْر) بـــازبـردن
(عَدْو)و (رَکْض) چی یـەعنی راکـــردن
(مَشْی) رویشتن بەگویرەی عادەت (هَرْوَلَة) لوقە (وَثْبَة) چیهەلمەت
(اِضْطِجاع) بلی مەعنای پالکەوتن (اِسْتِلقاء) یەعنی بەپشـــتا کەوتن
(زَحْلَقَة) یەعنی قنـگە خلیسکی بو کاتی گالتــەو بو منـــال ئــەبی
(نُزُول) داپەرین (صُعُود) سـەرکــــەوتن
(اِنْحِدار) مـەعنـــای بـەرەوخـوار هـــاتـن
(سُـــقُوط)و (هَوْی) مەعنای داکـــەوتن
(عَثْرة)و (اِنْزِلاق) بـو پی هـەلـکەوتـن
(تَسَلُّق) مەعنای هەلچوون بەدارا (تَسَوُّر)سەرچوون بەرووی دیوارا
(تَبَوُّء) چییە مەعنـای جیگرتن (تَدَهْوُر)تیکچوون زیان تیکەوتن
(خَلْع) دارنین (لُبْس) پوشینە (رُکُوب) سواربوون (طَعْم) نوشینە
(اِیـــواء) بەمــەعنا جیکردنــەوە (اِعـادَة) یــەعنی هــەنـاردنەوە

پاکیو خاوینیی ئینسان

(نَظَافَة) پاکی (تنْظِیف) پاك کردن ئادابی دینه پاکی راگرتن
(حَلْق) تاشینه (نَتْف) هەلکەندن (تَقْصیر) بەمەعنا کورتەوە کردن
(غَسْل)و(اِغتِسال) یەعنیخوشورین (تَقْلِیم الاظفار) چی نینوك برین
(اسْتِیاك) مەعنای بەشەرع بزانە (سِواك) بە دەمو دانا هینانە
کاتی دەس نویژو غوسلو نویژ کردن یا گورانی دەم لە قسە نەکردن
کاتی نووستنو هەستانت لە خەو سیواك سوننەتە چ روژ بیو چ شەو
(اِتْقان) بەمیەعنا ئیشی باش کردن (اِنْصاف) عینوانە بو حەق راگرتن
(اِقْبال) رووکردن (اِدْبار) بو عەکسە
یا بەختیاریو بەدبەختیی شەخصە
(اِتّفَاق) مەعنای ریکەوتنی گەل (اِخْتِلاف) تیکچوون بە بیر یا عەمەل
(اِنْتِقام) مەعنای تولە وەرگرتن (اِصْطِدام) مەعنای دوو شت لیك کەوتن
(اِسْتِقْلال) مەعنای سەربەخوییە غەیری ئازادی رەنجەروییە
(اِسْتِغلال) مەعنای بەهرەوەرگرتن (اِنْتِهاز) مەعنای شوینی هەل کەوتن
(اِکْتِناف) مەعنای گرتنە تەنشت (تَدابُر) مەعنای پشت کردن لە پشت
(تَواجُه) مەعنای روو لە یەك کردن (اِحْتِضان) مەعنای لە باوەش گرتن
(تَوَجُّه) مەعنای روو تیکردنە (تَوَلّی) مەعنای پشت هەلکردنە
(تَوَلّی) دیسان سەرداری کردن یاخود کاروبار بەریوە بردن
(تَعاوُن) مەعنای یارمەتیی یەك دان
(تَظاهُر) مەعنای پشت لەپشت دانان
(تَعانُق) مەعنای دەس کردنەمل (تَفارُق) جیایی بە لەش یا بە دل

(تَصاُفُح) مەعنای دەس لەدەس‌نانە ئەم شیوە شیوەی موسولمانانە

(تَفَاؤُل) رجای ئەنجامی سالم عەکسی (تَطَیُّر) لەگەل (تَشَاؤُم)

(تآمُر) مەعنای فروفیل کردن لەگەلیکەوە بە قەصدی کوشتن

(تَخَاذُل) یەعنی خو ذەلیل کردن (تَنَابُز) جنیو بە یەکتر وتن

(تَعَصُّب) هیزە لەبو خودخواهی خودخواهی ئەبی بەهوی بی‌جاهی

(تَخَلُّص) یەعنی خو رزگار کردن (تَمَلُّص)هەرواو بو فیل دەس‌بردن

(تَقَلُّص) مەعنای کەم‌بوونەوەیە (تَجَسُّس) لە شت کولینەوەیە

(دَعْم) لیك‌دانە بو هیز یا زیان (دَعْس) شیلانە وەك لە ریگاو بان

(تَنَبُّؤ) یەعنی خەبەردان لە غەیب بو غەیری رەسوول هەرگومانەو رەیب

(تَکَهُّن) هەروا بو خەبەردانە هوی ئەمە فیکرو حەدسی ئینسانە

بەلی وائەبی بە قەرینەی حال تی‌ئەگا ئینسان وەزعی ئیستیقبال

جل‌و بەرگ

(کِسْوَة) پوشاکە هەم (ثَوْب)و(لِبَاس)

(قَبَاء) کەوایە (قَمِیص) چی کراس

(سَراوِیل) دەرپی (تِکَّة) دوخوینە (مِتَّك) شتیکە دوخوین چەسپینە

(اِزار) بو بەینی ناوئو ئەژنویە دەرپی داپوشی عەورەتی تویە

(غِلاَلَة) بەرگی کە ئەکریتەبەر لەژیر جلەوە بو پاکیی بەشەر

(تُبَّان) دەرپیی کورت عەورەت داپوشە

(دِثار) لەش‌پوشی ساغو نەخوشە

(یَلْمَق) کورتەکی لەسەر کەوایە

(سِخْمَة)ئەو سوخمەی کە قوپچەی تیایە

(زَرّ) دوگمـەو (عُرْوَة) کونی دوگمـەیـە

(شَـدّ) داخستنی ئا ئەو دوگمەیـە

(جُبَّة) جبەیە (عَبَاء) عابایـە زوربەی پوشـاکی شیخو مەلایـە

(ظِهارَة) پشتو (بِطَانَة) بو بەر لە بەرگی دووتوی کە ئەیکەیتە بەر

(جِلْبَاب) چارشیوە (خِمَار) سـەرپوشـە

(رِداء) لەشپوشـەو (نِقَـاب) رووپوشـە

(حِزام)و (نِطَاق) ، (مِنْطَقَة) پشـتین

(عَرْقِیَّة) کـلاو (لِحَـاف) چی نـویـن

(عِمَامَة) سەرپیچ یـەعنی میزەرە بو (سَیِّد) رەنگی سەوز موعتەبەرە

(عِقَـال) عەگالە (کفِیَّة) دەسمال (دَمِیری) سەلتەی پیاوی خاوەنمال

(قُنْدَرَة) قوندەرە (حِـذاء) چی کەوشـە

(یَمَني) کـەوشی سـافی بی خەوشـە

(جُوراب) گورەوی (ران) پووزەوانە (قفَاز)و (لِفُوف) دەسکیشەکانە

(خُفّ) وەك گورەوی لـە پیستی حـەیـوان

مەسـحی سـونەتـە بیزانـە زور جـوان

(نَعْل) لە چەرمو (قَبْقاب) لە دارە پیلاوی ناومال بو خەلکی شـارە

(رَثّ) بەرگی کونە بە خەبەردار هەروەها (خَلَق) بە لامی سەردار

* * *

(تاج) کلاویکە پر لـە گەوهـەرە شایانی گەورەی خاوەن هونـەرە

(إكْلِيل) تاجیکە لە دور چنراوە لـە بو سـەروکی ولاتـان بـاوە

(عَرْش) بە مەعنـا تەختی پاشـایە بو فەرمـانرەوای دینیش رەوایـە

(حَمایِل) بەندی شمشێری مله   زاویزە ، چەکی پیاوی کامیله
(وِسام) نیشانەی سەر قول‌و شانه   نیشانەی پاشاو ئەفسەرەکانه
(صَوْلَجان)گوچان (عَصا) عاسایه   (مِظَلَّة) چەتری باران‌و سایه
(مُشَمَّع) بەرگێ که ئەکریتەبەر   کاتێ که باران دائەکا لەسەر
(مِحْبَس)و (خاتَم) ئەموستیلەی دەست
(فَصّ) چی مورخانەی بو جوانی مەبەست
(لَعل)و (مَرْجان)و (فَیْرُوزَج ، اَلْماس)
بەردی بەنرخن لەلای دورشوناس
(خاتَم) هەم مەعنای مووروویش ئەبەخشی
داوینی نامەی پێوە ئەنەخشی
(سِبْحَة) تەزبیحه (تَعْوِید) نووشتەیه
(شِعار) عەلامەت (عِقْد) رشتەیه
(رَتیمَة) بەنی له پەنجەی بەستی   بو بیرکردنەوەی کاتی سەرمەستی
بەلام ئەگەر من دەربچم له یاد   کەی تالی بەنم ئەگا بە فریاد :
(حَلْی)خشلی زیر یا (مُجَوْهَرات)   ژن ئەیدا لەخوی‌گەر بوی دەس‌بدات
(قُرْط) گوارەیه هی گوێی ژنانه   (خِزامَة) ناوه بو لووتەوانه
(عِقْد)و (قِلادَة) ملەوانەیه   (شَمْسَة) شاموورووی ناو ئەوانەیه
(وِشاح) ئەوتری بو قولەوانه   (سِوار) بازنه (خَلْخال) پاوانه
(طُرْطُور) کلاوی قووچی گەوهەرمەند
له سەری ئەنین ژنی دەولەمەند
(عَقیق)و (یاقُوت) دوو گەوهەری ئال
(حِرز)یش بو مووروی رەش‌و سپی‌و کال

(کُحْل) کلەیە (اِثمِد) سورمەیە   (حَنّاء) خەنەیە (وَسْمَة) وسمەیە
(رُقْعَة) بەمەعنای پارچەی دابراو   (مُرَقَّع) پینەو پەرو بو کراو
باوە لای خەلکی خاکی هیندوستان   جلیان جوان ئەکەن بە پینەی جووان
(تَطْرِیف) بەمەعنا پەروایز دانان   هەم چمکەکردن بو بوخچەی ژنان
(تَطْرِیز) بەمەعنای نەخش‌و نیگارە   زوربەی بو بەرگی شوخ‌و نازارە

مال‌و پیویستی‌یەکانی ناومال

(دار)یەعنی‌خانوو (باب) چی دەرگایە   (رِتاج) دەروازەی گەورە بینایە
(عَتَبَة) کەوش‌کەن‌و داری ژیر دەرگا
(بَیْت)و (غُرْفَة) چی یەك هودەی تەنیا
(جِدار) دیوارو (سَطْح) سەربانە   (سَقْف) سەرمیچی خانووەکانە
(مِشْکاة) تاقیکە دیودودەر نەبی   (کَوَّة) دیودودەر گەورەسەر نەبی
(سُلَّم) پەیژەیە (رَف) چی‌یە رەفە   (مَخْزَن)گەنجینە جی‌ی وردە ظەرفە
(رَحْبَة) بەردەرگا (صُفَّة) سەکویە   (صَحْن) حەوشی پان پیویستی تویە
(سَرْداب) ژیرزەوی (دِهْلِیز) دالانە
(مِیزاب) پاوەسکی ئاوی سەربانە
(شُرْفَة) بالاجی‌ی خانووی تو یا من   (شُبّاك) پەنجەرەو مەحجەرەی کون‌کون
(فَوْقانی) ژووروو (تَحْتانی) ژیروو   (مَعْبَر)و (مَمَر) ریگەی هاتوچوو
(حَرِیم) بو خانوو یا هەرشتی بی   ئەو شوینانەیە پیویستی پی بی
(حَمّام) حەمامە بەمەعنا گەرماو   جیگای خو شوردن بە سابوون‌و ئاو
(مَطْبَخ)چیشت‌خانە (تَنُّور)تەنوورە   ناوەکەی هەموو هەر خشتی سوورە
(مَخْبَز)و(فُرن) جیگەی نان‌کردن   نان ئەبی بەهوی ئیمان دەربردن

پیویستیی خانووبەرە

(إجّانَة) سەتلی لە جی دامەزراو   لە بو خو شتن یا جل لەسەر ئاو
(قُفْل) هەر قوفلە (مفتاح) کلیلە   (مِغْلاق) داخەرە بە وینەی میلە
(جَنَاب) دەشتیکە لەلای مالایە   (حَصَار) دیواری کە بەدەوریایە
(سَقِیفَة) سەکوو کەپری گەرمایە   (صَرِیفَة) زنجە ، لقی خورمایە
(خَیْمَة) خیوەتە (مُخَیَّم) جیگا   (ریف)شوینی ئاودار لە دەشتو سارا
(مَصِیف) هەوارگە بو هاوینانە   (مَشْتی) مەنزلی فەسلی زستانە
(سُکّة) کولانی بەربەرەللابی   (سُدَّة) کولانی ئەولای گیرابی
(طَرِیق)و (صِراط ، سَبِیل)ریگایە   (شارِع) شەقامی لەناو شارایە

★ ★ ★

(حَصِیر) حەسیرە (لِبْد) نمەدە   (مُتَّکی) پشتی ، سەرین (مِخَدَّة)
(زُرْبی)و(بِساط) مانای فەرشی پان   (زِلّیَّة) قالی بو فەرشی دیوان
(سَجّادة) فەرشی وینەی بەرمالە   نەخشینو رەنگین بە چەند ئەشکالە
(مِلْحَفَة)و (لِحاف) لیفەی شەوانە   بو سەرمای زستان چەشنی قەلغانە
(سِتْر)و(سِتار)و (حِجاب) پەردەیە   بو پشتی دەرگا یا ناو هودەیە

★ ★ ★

(مَهْد) بیشکەیە هەروەها (مِهاد)   (شَدّة) دەسرازە جەمعەکەی(شِداد)

★ ★ ★

(نار) یەعنی ئاگر (ماء) بەمەعنا ئاو   (شَرارَة) پزیسکی ئاگری بەتاو
(لَهَب)و (لَهِیب) ، (لَظی) بەمەعنا   بلیسەی ئاگر کە زوری هینا
(وَقُود) دانراوە بو سووتمەنی   لە نەوتو دارو بەردی مەعدەنی

(جَمْرَة) یا (جَذْوَة) پشکویە (قَبَس)
بۆ دەستەچیلەی داگرسـاوەو بەس
(دُخَان) دووکەڵە (فَحْم) خەڵووزە (رَمَاد) خوڵەمیش (غُبار) چی تۆزە
(أُثْغِیَّة) چیـیە بەردی ئاگردان (أُطْمَة)کوانوو جێگای چێشت لێنان
(مِرْجَل) مەنجەڵە (قِدْر) چی دیزە
(مِلْعَقَة) کەوچك (مِغْرَف) کەوچیزە
(مِلْقَط) و (مِلْقاط) مەسیی ئاگرە (مِنْقاش) مەقاشی ئاگر دەرکەرە
(مِطْلَمَة) و (شَوِیك) تیروکی دارە
(سَاج)یش هەر ساجە ئاشکراو دیارە
(مِنْخَل) بێژنگە هەروەها (غِرْبال) (نُخَالَة) سووسە ئەروا بە بەتاڵ
(صَحْن) قاپیکی بچووکی ماڵە هەم تەختی گوێچکەو حەوشی بەتاڵە
(صَحْفَة) کاسەیی ئەوەندە بگری نەفسی پێنج کەسی پێ ئارام بگری
(عُسّ) کاسەی گەورەی بەرزی پێچکەدار
وەك کاسەی شەکر تاشراو لە دار
(قَصْعَة) کاسەیە مس یا گلێنە (مَشْرَبَة) شەربە (إِبْرِیق) مەسینە
(سِقَایَة) ئاودان (سَقَّا) جەوەندە (ساقي) ئاودەرە (شَنّ) یەعنی کوندە
(سَطْل) یەعنی سەتڵ بۆ گەل (أَسْطال)ە
(قَدَح)و (کَأْس) یەعنی پیالە
(مائِدَة)و (سُفْرَة) خوانیچێشتو نان
(صِینِي) سینییە (طَبَق) نانەشان
(زِقّ) یەعنی خێگە (مَشْك) مەشکەیە
(دَنّ)و (خَابِیَة)و (راقُود) کووپەیە

(کُوز) مەعنای گـــوزە گـەورەو بچـکولـــە

(کُوب) نـــاوی گـــوزەی بێ‌دەس‌و لوولـــــە

(عُروَة) دەســـتەبەند (اُنْبُوب) چی لـوولە

(عُرْوَةُ الوُثقیٰ) دینـــی رەســــــــــوولە

(طَشْت)و (طَسْت) هەردوو بەمەعنای تەشتە

(ظَرْف)و (آنِیَة) و (ماعُون) بـو گشتـە

(صُنْدُوق) سندووقە (قاصَّـە) جێی پـارە

(صُرَّة) کیســـەی پر مـایـەی هـــەزارە

(جُون) قوتووی عەترە (بُودَقَة) بــوتـــە

بـو تواندنـەوەی مـەعـــدەن مەضبووطـــە

(قِندِیل) و (نِبْراس ، مِصْباح)چـرایـــە

(فانوس) چرایـــەك شــــەو لەدەســـتایـە

(مَنارَة) پیرسوز (کُرْسِي) چرایە   هەم بینای بەرزی بانگ‌و صەلایـــە

ئاگر هەلگیرسان (إشْعال)و (إیقاد)   کوژاندنەوەی (إطْفاء)و (إخْماد)

(مِطْفاة) ئەســـــبابی ئاگرکوژاندن   دەفعی مەترسی‌ی سووتـان‌و مـردن

(سِکِّین)و (شُـــفْرَة) بو کیردو چـەقـو

(مِبْرَد) قەلـەمبر پیویـــــــــــتە بـو تـو

(مِقْراض) و (مِقَصّ) بو قوماش بـریـــن

(مِبْضَعة) بو گوشـت یـا ئانـــــــــن برین

(فَسان) هـەسـانە بـــەردی کانی بـــاش

وەکـو هـەسـانی دێی (دەری)و (نشکاش)

هی یەکەم سەوزەو هی دووهەم سوورە

هەسانی ئەم دوو دی‌یە مەشهوورە

(زاد)یەعنی تویشوو هاوڕێی سەفەرە (مَزادَة)یش ناوە بو تویشەبەرە

(راوِيَة) حەیوانی ئاوی پی‌بینی (دِلاء) ئەو پەتەی پی‌ی دەرئەهینی

(سِجال)و (دَلْو) بو دولچەی ئاوە (اَلحَرْبُ سِجالٌ) لەم وەرگیراوە

(مِحْلَب) بو کاسەی شیر دوشەکان (مِصْفاة) شیر پالوك باشی بزانە

(تَصْفِيَة) مەعنای ساف‌کردنی ئاو (تَقْطِير) بە تك‌تك وەرئەگری لەناو

(اِنْبِيق) ئالەتی تەقطیری ئاوە لەلای دوکتوران بە زوری باوە

(مِهْفَّة، مِرْواح، مِرْوَحَة)هەروا مەعنای باوەشین بو ساردی‌ی هەوا

(مِكْنَسَة)گسکە (مِكْسَحَة)هەروا (رَشّاش) ئاوپرژین لەگەرمی‌ی هەوا

(مِنْدَف) کەوانو چەکەی هەلاجە (مَحْلَج) کارخانەی شوینی ئینتاجە

(عِرْناس) ئاسنی دووکلەی دەزووە بو لوکەرستن پیویستت بووە

(مِكَبّ) بەکرەیە (كُبَّة) گلەدەزوو هەروا ئەوتری بو گولولەی موو

(غَزْل) رستنە (خِياط) ریسمانە (مِغْزَل) بو تەشی تەشی‌ی ریسمانە

(صَنّارَة) نووکی تەشی‌یەکەیانە هەم بو قولاپی ماسی‌گرانە

(مِخْيَط)و (اِبْرَة)و (خِياط) هەم دەرزی

(خَرْت)و (سَمّ) کونی سووزنو دەرزی

(جَمَل) وشترەو شریتی کەشتی مەحکەمی ئەکەی لە دوو تەنشتی

(يَلِجُ الجَمَلُ في سَمِّ الخِياط) لەسەر ئەم مەعنا روشنە لەلات

پێویستی‌یەکانی دارتاشی

ئـەوەی پێویستی پیـاوی نـەجـارە　　(مِبْرَد) بڕبەندە (مِنْشار) مشارە

(طَبَّر) تەوەرزین (حِصْن)و (قَلْع)و (فاس)

بـەمـەعنـا تـەورن بـیزانــە بــە خـــاس

(قَدُّوم)و(مِنْحَت)تەشوی‌ی دارتاشە　　(بَرّال) مەتـەیـە دارسمی باشـە

(كَلاّبة) گازە (مِسْمار) بزمـارە　　(مِسْواة) ڕەندەیـە گەلی بەکـارە

(فَرْجار) پەرگارە ئاسنی دووپارە　　یەکی ناجـــوولی‌و یـەکی دەووارە

(حَدّاد)و (قَيْن) یەعنی ئاسنگەر　　لە ئەسبابی ئـەو بـــە بـاخـەبـەر

(كِير) یەعنی‌کوورە (مِنْفَخَة) دەمە　　(فَطِيس) یەعنی پێك بو خاترجەمە

(مِعْوَل) نویلە (ضَبَّة) چی پینە　　(بَرْميل) کووپەی قیر خوی ئاسنینە

* * *

لەبو کەوش دروو چەند شت پێویستە　　گوی بگرە لە من پێت‌ئەلیم ئیســـتە

(جِلْد) یەعنی پێست (صَرْم) چەرمی حـور

(إزْ ميل)و (شَفْرَة)و (مِحْذي) چــەرم‌بڕ

(شِراك) قەیتانی سەربەندی کەوشە　　(دَبّاغ) دەباغە (مِسْرَد) درەوشە

(غِرا ، سَرِيشِم،حِلْتِيت) جەوی‌یە　　(دَبِق) سریشە لە گیای کیوی‌یـە

پێویستی‌یەکانی فـــەلاح

ئەوەی بو جووتیار پێویســـــتە ببی　　بوت بەیان ئەکـەم با ئـاگـات لی‌بی

(فِدان) گاجووتە (مِقْرَن) نیلەکەی　　(مَرّ) بەمەعنا پاچ(مِسْحاة)بیلەکەی

(مِمْسَحَة)و (مِسْــواة) بو ریکی‌ی زەوی

تـا یـــەکســـان ئـەبی بـەرز لـەگـەل نـەوی

(كَرْب) كِلانه (سَقْفی) ئاودانه (مِضَخَّة) لەبو ئاو فردانه
(حَصاد) درەوه • گیره (دِیاسَة) (مِنْسَفَة) شەنه (مِنْجَل) بو داسه
(بَیْدَر)و (جَرِین) شوینی خەرمانه چ بو گەنمو جو چ میوەکانه
(حَبّ) یەعنی دەنکه(تِبْن) یەعنی کا (نَقِيّ) پاك كراو كه به با درا
(غَرار) خەراره (عِدْل) تاباره (حَمْل) هەلگرتن (حِمْل) بو باره

ئەسبابی ولاخو ولاخداری

ئەوەی پیویسته بو ولاخداری یا بو بارەبەر بوت ئەکەم دیاری
(جِلّ) جل (سَرْج) زین • بلی (قَرَبُوس)
بەرزی له زینا بەکوردی کەلپووس
(لِجام) لەغاوه (زِمام) هەوساره (عِنان) دەستەجلەو به دەستی سواره
(شَكِیمَة) ئاسنی ناودەمی ولاغ (رِكاب) ئاوزەنگی له ئاسنی ساغ
(فُرْجَة) قاشاوه (عَلاة) میخسندان (حَقِیبَة) پاشکو لەبو سوارەکان
(بَرْزَعَة) کورتان (حِزام) بو تەنگه (ثَفر) پالووه (جَرَس) چی زەنگه
(عَلِیقَة) تووره کە(مِعْلَف) ئاخوره (قَضِیم) ئالیکه جوی ساغی حوره
(رَحْل) بارخانه (هَوْدَج) کەژاوه (سِتار) ئەو پەردەی پیایا کیشراوه

ئاوەدانیو مامەلەو ئالوویل

(قَرْیَة) یەعنی دی (قَصَبة) نیمچه شار
(مِصْر)و (مَدِینَة)و (بَلَد ، كُورَة) شار
(سُور ، رَبَض ، حَصار) هەر سی حەساره
(دُكّان) دووکانه (سُوق) چی بازاره
(بائِع) فروشیار (مُشْتَرِی) کریار (نَقْدٌ رائِجٌ) دراوی ناو شار

(تاجِر) کەسێکە جوملە فرۆشە   (بزّاز) بو پارچە گەزی لە کوشە

(عَیْن) ئەوشتەیە لە بەرچاوایە   (دَیْن) قەرزە یەعنی لە ئەستودایە

(حالّ) ئەو تولەیە کە وەعدەی نەبی   (مُؤجَّل) ئەوەی لەسەر وەعدە بی

(رِبْح) قازانجە (خَسْر) زیانە   (رِبا) یەعنی سوود بو بی‌ئیمانە

(غَبْن) زیانە لە مالی دنیا   (غَبَن) بە دووسەر لە بیرو رایا

(سُوم) مامەلەیە بەکوردی سەودا   (بَیْع) فروشتنە ، هەروەها (شِراء)

(اِشتِراء) کرین (قَبْض) وەرگرتن   (اِقباض) بەمەعنا مال تەسلیم کردن

(سَلَم)و (سَلَف) سەلەمدادانە   تولەکەی ئەدری‌و مەقصەد پەنهانە

(بَیْع) بو مالیکە عەینی ببینری   تولەکەی هەرچون تەسلیم بکری

(صَحیح) دروستە (فاسِد) نارەوا   ئادابی شەرعی پیك‌نەیەت لەوا

(فَسْخ)و (اِقالَة) مەعنای تیکدانە   (نادِم) کەسیکە کە پەشیمانە

(اِجارَة) مەعنای دانە بەکری   (اَجیر)کریکار (اُجْرَة) بو کری

(مُسْتَأجِر) ئەوەی بەکری ئەگری   (عارِیَة) مالیکە بە خواستن ئەبری

هەروا (مُسْتَعار) بەلام (مُسْتَعیر)

مەعنای مال‌خوازە • خاوەن‌مال (مُعیر)

(رَهْن) گرەوە قەرزار دای‌ئەنی   (مُرتَهِن) کەسی رەهن وەرئەگری

(غاصِب) بەمەعنا مال داگیرکەرە   لە دین‌و دنیا خاوەن زەرەرە

(مِعْیار) ئایەرە (کَیْل)و (میزان)ە   دووهەم بو کیشان ، یەك بو پیوانە

(زَرْع) بەمەعنا گەز هەروەها پیوان   (قُماش)چی پارچەگران یا هەرزان

(حَریر) ئاوریشم (کَتّان) کەتانە

(قُطْن) لوکە (صُوف) خوری‌ی حەیوانە

(اَلعِهْنُ المَنْفُوش) خـــوریی شی کـــراو

(فِراشٌ مَبْثوث) پەپـــوولـــەی بـــلاو

(مَقْهیٰ) چاخانە (شارِع) شەقامە (مَلْهیٰ)جیی کەیفو ئاهەنگی عامە

(صَـــیْدَلي) نـاوە بو دەرمـــانفـــروش

(مُسْتَوْصَف) شـــوینی دەرمان بو نەخوش

(مُسْتَشْفی) ناوە بو نەخوشخانە شـــوینی نووســـتنی نەخوشەکانە

ساغیو نەخوشیو دەردودار

(صِحَّة) ســـــاغی‌یە (مَرَض) نـەخـوشـی

(جُنُون) شـــیتی‌یـە (اِغْمـــاء) بی‌هـوشی

(طاعُون) تاعوونـە هەروەها (وَبٰا) ئەویان برینە ، ئـــەم دەردو بـەلا

(داء)و (عِلَّة) دەرد (دَواء) دەرمانە (ضَمٰاد) موشەممای سەر برینانـە

(مَعْتوه) ئافەتبار (مَدْهُوش) ســەرســـــامە

(حَیْران)سەرگـەردان (بَلیـــد) نـەفـامـــە

(کٰابُوس) شەوەیە ئینسان دائەگری وائـەکـا لـە پیـــاو نزیکە بمری

(مُتَمَرِّد)و (مَرِید) نافەرمـان (عِفْریت) یەعنی دیو لە جنوکەکان

(صَرْع) پەرکەمە (سُکْر) ســەرخوشـــی

هوشی خوت بوی مـەی قـــەت نـانـوشـــــی

(اَلَم) ئازارە (و جَع) بو ئیشـــە (صُداع) سەرئیشە (رَمَد) چاوئیشە

(کُبٰاد) بەمەعنـــا ئیشی جـگەرە (فُوآد) دەردی دل مایەی خەتەرە

(مَخٰاض) ژانەسك کاتی منالبوون (اِجْهاض) بەرخستن منال زایەبوون

(مَغَص) سكئیشە (وَرَم) ئاوسانە (شَلَل) شەلبوونی ئەعـزای ئینسانە

(مَبْطون) ئەوكەسەی دەردی سك ئەگری
شەهیدە ئەوەی بەم دەردە بمری

(حِكَّة) ئالوشە (جَرَب) گەرولی
(بَرَص) بەلەكی (جُذام) چی گولی

(نَفْط) بلوقە (جُدَرِی) ئاولەیە
(حَمْرَة) سووریژە بو كورپەلەیە

(سُعال) كوكەیە ئازاری لەشە
(سُعال الدّيك)یش بو كوكەرەشە

(حُمّی) یەعنی تا (مَحْمُوم) تادارە
(مَرْبُوع) ئینسانی سیبەرودارە

(حُمّی مُطْبِقَة) گرانەتایە
(رِبْعَة) سیبەرو مایەی جەفایە

(رَعْشَە ، اِرْتِعاش ، رَجْفَة ، اِرْتِجاف)
مەعنای لەرزینە بی دروو خیلاف

(ذاتُ الجَنْب) چیە نەخوشیی پالوو
(ذاتُ الرِئَة) چی ، نەخوشیی سی بوو

(سِلّ) نەخوشی‌یی وا لەناو سی‌دا
بە جوانی ئەروا نەك لە پیری‌دا

(فَقْر الدَّم) دەردی لاوازیی خوینە
(دِقّ) باریكەیەو ئینسان مرینە

(قُولَنج) كولنجە هەستانی دەمار
ئەبی بە مایەی ناساغیو ئازار

(قَبْض)و (اِنْقِباض) مەعدە بەسراوی
(اِسهال) رەوانی ، هەر لە سەراوی

(باسُور) بەمەعنا مایەسیری‌یە
هیرشی زورتر كاتی پیری‌یە

(نَبْض) بەمەعنا جوولەی دەمارە
دەمار كە وەستا مردن دیارە

(طَبِيب) دوكتوری هەموو دەردانە
(جَرّاح) هەر بو زام باشی بزانە

(مُضَمِّد) ئەوەی برین ئەبەسی
حالو ئەحوالی نەخوش ئەپرسی

مەعنای (دَقّ القَلْب) لیدانی دلە
راوەستانی دل ئاخر مەنزلە

(نَزْع)و (اِحْتِضار) یەعنی گیان کیشـــان
دوایی هــاتنی قـونــاغی ژیــــان
(وَفاة)و(زُهُوق) دەرچوونی گیانە   جا یا بو دوزەخ یـا بـو جینانــە

★ ★ ★

(تَمْدید) راکیشان بو ئەعزای مردوو   ســوونەتە کاتی کە گیانی دەرچوو
(غُسْل) شورینە فەرزە بـە ئـایین   لەبو حورمەتی شەخصی خـاوەن دین
(تَحْنیط) بەمەعنا (حَنُوط) لیدانـە   بو پاراســتنی لەشی‌ئینســانـــە
یەعنی دەرمانیـان داوە لـــە مردوو   تا خاك نەرزینی لـەشی زووبـەزوو
(تکفین) بەمەعنا خسـتنە نـاو کفن   لەشی دائەگری لـە سەر هەتـا بن
(نَعْش)و (جَنازە) مردووی تابووتە   (تابووت) بەمەعنا صندووقی رووتـە
(قَبْر) چالیکە مردووی تی‌ئەخری   (اَلْحَد) قەبریکە لادر هەڵبـدری
(ضَریح)و (قَبْر) بەمەعنای گورە   (قُبَّە) گومــەزە نـاوی مەگـورە
(شَهید) کوژراوی جەنگی کافران   بی‌کفن‌و شورین بییە سـەرقەبـران
(نَعْي) دەنگ‌دانە بە مەرگی مردوو   هەتا خەلکی بین بو دەفنی زور زوو
(بُکاء) گریانە (صُراخ) هاوارە   (اَنین) نالەیــە ، هی دەردەدارە
(اَثْکَل)و (ثَکْلاء) ئەو پیاوو ئەم ژن   لەوانـەی کـەوا رولــە مردوو بن
(رِثاء ، مَرْثِیَّة) یەعنی هەڵخویندن   بـە مردووانــا لــە پـاشی مـردن
(عَزاء ، تَعْزِیَة) دل خوشی دانە   بو خزەو خویشی ئـەو مردووانـــە
تـا ماوەی سـیەروژ ئەمە سـوونەتە   لەوەلا بی‌عوزر بەدو بیدعەتـــە
(تَأْبین) ئەوکاتە کە دیاری ئەکری   ناوی ئەوصافی مردووی تیا ئـەبری
ئەم ئیشە بەشەرع گوناهـــەو تـاوان   خزمەتی بەسود فەرضە بو پیـاوان
(بَرْزَخ) ناوبەینە بە عورفی ئوممەت   بەینی مردنـە هـەتـا قیـامــەت

یەعنی ئـەم دنیـا وەها نامینی ئینسـان عالـەمی تازە ئـەبینی

(بَعْث) بەمەعنا زیندوو بوونـەوە (حَشْر)یش کومەل بوون بو پرسینەوە

(نَشْر) بلاوەی کومەلی ئومـمەت بو داخی دوزەخ یا باخی بەهەشت

(خُلُود) مانەوە لـە هەر مالی بی (بَقَاء) مانـەوە بە هـەر حالی بی

(دُنْیا) ئەم دنیاو (عُقْبی) ئەو دنیا ئەمیان (أُخْری)یە ئەویشیان (أُولی)

(جَنَّة) بەهەشتە (جَهَنَّم) دوزەخ

یاخوا لی‌ی دوور بین صەد هەزار فرسەخ

(سَقَر)و (جَحِیم ، سَعِیر) بەتاون وەکو (جَهَنَّم) بو دوزەخ ناون

(فِرْدَوْس)و (خُلْد)و (عَدن) ئـەمانـە

ناوی بەهەشتن باشـی بزانـە

ئیستا ئامادەو دروست‌کراون بو خاوەن خیرو شـەر دانراون

هـەتا هـەتایـە نابرینـەوە بەندە لـەوانا جی ئـەکرینـەوە

خودا لامان‌دا لـە دوزەخی زشت دلمان شاد بکا بـە باخی بەهەشت

(اَعْراف) جەمعی (عُرْف) مەعنـای بـە لوغـەت

ئـەرزیکی بەرزە ئـەی پر مەعریفـەت

بـەلام لـەعورفـا وا دانـراوە سـەرحەساریکە دروست کراوە

لەبەین دوزەخ‌و باخی بەهەشتا ئەروانی بەسـەر هەردولا گشتا

بەشورەت شوینی ئەهلی فەترەتـە بو دوور لە بەهرەی شەرع‌و بەعثەتە

خوا ئازار نـادا ئینسـانیکی‌وا پی‌ی‌نەگەییبی ئەحکامی خـودا

خواردن‌و هەرچی پەیوەندی پی‌یەوە بی

(قُوت) هوی ژیانە لە نان‌و لە ئاو بیخویت‌و بژیت بەهیزو بەتاو

(طاحُون) و (رَحی) بەمەعنائاشە (طَحْن) هارینە (حَجَر) بەرداشە

(دَقِیق) یەعنی ئارد (عَجِین) هەویرە

(عَجَّان) هەویرشیل (رَغِیف) کولیرە

(صَمّون) سەموونە (خُبْز) جینسی نان

(دَرْمکە)و (سَمِیذ) نانی سپی‌و پان

(أُدام) پیخورە (جُبْن) پەنیرە (حلِیب)و (لَبَن) بەمەعنا شیرە

(زَبَد) کەرەیە (سِمْن)و (دُهْن) رون

چ لە گیان‌لەبەر یا وینەی زەیتوون

(رائِب ، خائِر) ماست (شنینە) دویە (عَتِیق) کون (طَرِي)چی تازەو نویە

(أَقِطْ) یەعنی کەشك (شَيْرَج) سیریژە

(حُلْوَةَ المذاق) بەتام‌و چیژە

(عَذب ، فُرات) ئاو شیرین‌و زولال

(مِلْح أُجاج) ئاوی سویرو تال

(سُكَّر) شەکرە (شای) چی چایی‌یە (غَلیظ)رەنگ‌دارە (خَفِیف) ئاوی‌یە

(سِجار) جگەرە (غَلْیُون) قلیانە (قَهْوَة)و (بُن) قاوە هی دیوەخانە

(اَفْیون) تریاکە (حَشِیشَة) بەنگە (خَمْر) شەرابە خواردنەوەی نەنگە

(مرَقَة) شوربا (تُمَّن) پلاوە (طَعام) خوراکە هەرچون کراوە

(هَرِیسَة) چیشتی گەنمە کوتراوە کە لەگەل گوشتا تیکەل کراوە

(نَيِّء)گوشتی کال (طَبِیخ) کولاوە (قَدِید)سوورکراو (مَشْوِي)برژاوە

(غُضْرُوف) کرینچك (مُخّ) چی‌یـه موخـه
(سَمِین) قـەلـەوە چـەوریـکی توخــــه
(کِرْش) یەعنی ورگ (کُراع) ســـەروپی
(شَحْم) یـــەعنی پیـو هی هــــەرچی‌یی بی
(اِلْیَة) دووگی مەر (سَنَام) بو وشتر (کَبَاب) کەبابە بە دووگو خوشتر
(تِکَّة) قیمەیـە پەل‌پەل کــراوە (طَبِیخ) بەمەعنا چیشتی لی‌نـراوە
(دَسِم) یەعنی چەور (مالِح) چی ســـویرە
(مُرّ) تالە (تـافِــه) بی‌مــەزەو خـــیرە
(عَسَل) هەنگوینە (دِبْس) دوشاوە (حَلْوی) حەلوایە (فَقِیع) خوشاوە
(مَنّ) گەزو (عصیر)گوشراوی میوە کـە ئاوی‌تـری پی نـەگـەیـوە
(خَلّ) یەعنی سرکە (شَراب) شەرابە حەرامی‌یەکـەی نەصی کیتـابـە
(حُلْو) شیرینە (حامِض) چی ترشە (مُزّ) ترش‌و شیرین وینەی میخوشە
(شَرْبَة)شەربەتە ترش بی یا شیرین یا ترش‌و شیرین وەك (سکَنْجَبِین)
گەزوی ناوەکی شـوکەی سەرزەمین نـاوی براوە بـــە (تَرَنْجَبِین)
(نُقُوط)یەعنی نوقل ئەشکال‌و ئەلوان (نِثار) هەل‌ئەدری بوسەر منـالان

میوەو دەغل‌ودان‌و دارو درەخت

(عَرْصَة) دەشـــتی رووت بی درەخــت‌و دار
(عَقـار) بـەمــــەعنـــا دارو زەوی‌و زار
(زَرْع)و (زَراعة) یەعنی تووچاندن (غَرْس)یش بەمەعنا نەمام چەقاندن
(تَقْلیم) برینە (تَطْعیم) پیوەندە دار پیوەند کرا زور بـەهـرەمەندە
(تَلْقِیح) ئەوەیە تووی نیر لە می بدری لـە خورما هەتا بـەر بـگری

* * *

(حِنْطَة)و (قَمْح) گەنم (شَعِير) یەعنی جـو

(سِمْسِم) کـونجیـیـه مەعلووم بی لـــه تـــو

(سُلْت) جورەشەیه (د خْن)هەرزنه (عَدَس) نیسکە، نیسك بیسەروبنه

(ذُرَه) زەراتە بە واتەی عامـــی چ عارەبیلەو چ گەنمە شـــــامی

(رُزّ) یـەعنی برنج (شِـلْب) چەلتووکـــه

(مُاش)و (مَجّ) ماشه (حِمَّص) چی نوکـه

(جَنَّة)و (بُسْتان ، رَوْضَـــــة ، حَـدِيقَة)

بــــاغو بیســـــتانن بـه رووی حـەقیقـه

(نَبات) چی بروی (نَجْم) بیساقە (شَجَر ، سُاق) دارە جووتە یا تاقە

(غُصْن) یەعنی لق جەمعـەکـەی (اَغْصـان)

(شِمْراخ) وردە لــق باریــكو جـــــوان

(وَرَق)گەلایدار(سَعْف) بو خورما ئەمینیتەوە لــەکـــاتی ســــەرما

(نَخْل)و(نَخِیل) چی دارە خورمایه (کَرْم) داری میو قازانجیان تیایـه

گەلی دار هەیه بـە ناوی بـەریــان مەشهووری عامن بوت ئەکەم بەیـان

(إجّاص) هەلووژه (تُفّاح) یانی سیو هـــەندیکی ئالە وینەی کولمو لیـو

(تُوت) توو (تین) هەنجیر (مِشْمِش) قەیسییە

نـەوعیــکی چـاکی نـــاوی شـــــــەمسییـه

(رُمّان) هەنارە (عِنَب) ترییه (کُمَّثْری ، اَرْمُود)ناوی هەرمییه

(خُوخ) بەمـەعنـا قوخ (سَـــفَرْجَـل) بەیه

(لَـوْز) چی بـادامـه (فُسْـتُق) بستەیه

(جَوْز) بەمەعنا گویز (عَنّاب) عەنابە (زَیْتُون) زەیتوونه (رُطَب) روتابه

(صَبّارَة) چییه خورمای هیندییـه (تَمْر) خورمایەو ژمـارەی نییه

(بُسْر) بە ترشی (رُطَب) شیرینی ئاخری هاوین زوری ئەبینی
(لیمُون) لیمویە (کَباد)و (اَتْرَج) لە سینفی لیمون بە وینەی (ترنج)
(کِشْمِش) کشمیشە (زَبیب) میوژە (بَلّوط) بەرووە (زَعْرُور) گویژە
(عَذْق) بو هوشەی تریو خورمایە (عُنْقود)بو تری مەخصووص رەوایە
(قِطْف) بو میوەی کاتی چنینە (مِقْطَفَة)و (سَلَّة) یەعنی بەرچینە
(قَوْسَرَة)و (زَمِیلَة) هەم بو بەرچینە
(جَنیُ) بو میوە کاتی چنینە
(ناضِج) بو میوەی گەیشتووی قەبوول
(غَیْر ناضِج) کال (مُدَوَّد) کرمول

ناوی گەلیك دارو درەخت

(اَیْك)و (حَرَج)و (غَیْضَة) لەگەل (غاب)
بو دارستانە ئەی عالی جەناب
(دَوْحَه) بنیدار (صِنْوان) دولقی
(غَرْب) داری پەلك (خِلاف) داریبی
(دُلْب)و (صَفْصاف)و (عَرْعَر)و (صِنار)
هەموو ئەمانە ناون بو چنار
(سَرْو) داریکە سەوزو خوش روخسار
شیوەی مەخرووطی لە باغو جوبار
(صَنَوْبَر) ئەویش داری پەرداخە رەفیقی سەروەو زینەتی باخە
(صَنْدَل) داریکی بونخوشی بەرزە داری گویز چونە ئەمیش بەوتەرزە

(سَلَم) دارشیلان (وَرْد) داری گول
بونی ئەگاتە دەماخو ناو دل
(کافُور) داریکی خوش رەنگ‌و وینە بو بەرەکەیشی بە کاری بینە
(نَبْق) داریکی بەرزی گەلا زور
(سِدْر) داری مورد بون‌خوشی مەشهور
(ساج) داری ساجە (نَرْجِیل) دار نەرجیل
(عُود) داری بون‌خوش بە نرخ‌و جەلیل
(قَصَب) قامیشە (قضیب)داری تەر
(قَصَبُ السُّکَّر) بو نەیجەی شەکەر
(قَتَاد) داریکە درکاوی‌ی نابار هەروا (مُغَیْلان) لە عەرەب دیار
(خَمْط) داریکە بەرزو درك‌دار (أَثْل) بەمەعنا داری گەزی چار
دلم مەلوولە بەس‌بی باسی خار بینە سەرباسی گولانی نازدار

ناوی گول‌و گیای بون‌خوش

(زَهْراء) دارگولە (زَهْر)یەعنی گول بو گول ئەنالی هەمیشە بولبول
(بَنَفْسَج) یەعنی گولە وەنەوشە (نَرْجِس) نەرگسی مەستی بی‌خەوشە
(سَوْسَن) گولیکە ئەروی بەهاران لاجیوەردی‌یەو مەحبووبی یاران
(شَقَائِق) گولی رەنگ ئالی جوان لە کوسالانا کیوی هەورامان
(عَنْبَر) گیایکە ئەروی لە دەریا ژن بو بونی خوش ئەیکا بەبەریا
(آنیسُون) گیایی جوانی بون‌خوشە چەشنی هەزبیلەی کیوی سەردوشە
(بابُونَج) گیایی گول‌زەردی جوان بوژانەی ناوە لای نەوەی کوردان
(خَزامیٰ ، عَرار ، اَذْخَر)ی گیان بون‌خوشن هەرسی لە حیجاز پەیدان

(آس)و (یاسَمِین) دووداری وەهان لەبەر بونخوشی مەشهووری دنیان
(وَرْد)یش گولباغەو (رَیْحان) ریحانە
(باقة)یش چەپکەگول بو ناودەستانە
(بُرْعُم) خونچەیە بەر لە پشکووتن (مِبْخَرَة)شوینی بوخوور سووتاندن
(عَبّاسي) گولی لالە عەباسە (لَبْلاب) لاولاوە باشی بناسە

هەندی لەو نەباتاتەی کە ئینسانو حەیوان ئەیانخون

(نَبات)و (کَلاء) هەموو جورە گیا (اَبّ)گیای لەوەرە کە حەیوان ئەیخوا
(عُشْب) گیای وشك (هَشِیم) تیكشکاو
(خَصِیب) ئەرزی تەر بە سەوزیو بە ئاو
(خَسّ) چی کاهووە (اَصَفْ) کەوەرە
(کَرَفْس) کەرەوز (جَت) چی شەوەرە
(یَقْطِین)و (قَرْع)و (شَجَر) کوولەکە
(باجِلّة) پاقلە ، لە بیری مەکە
(فِجْل) یەعنی توور (فُوم) لوبیایە (شَلْغَم) شیلمە قازانجی تیایە
(ثُوم) سیرو (بَصَل) پیازی خومانە (عُنْصُل) بەمەعنا پیازە خووگانە
(قِثّاء) تروزی (خِیار) خەیارە (بامِیا)و (طَماطِم) ناویان دیارە
(دِبْسی) شووتی‌یەو (بِطّیخ) کالەکە (نَعْناع) پوونگەیە ، لەبیریان مەکە
زورن ئەنواعی گژوگیای کیوی بەگویرەی ولات ئەگوری نیوی
(شَیْح) هەلەکوکو پیشوکو پیچك (کَعُوب)کنگرەو(کَمأة)چی قارچك

* * *

(جَدْب) سالی وشك لە بی‌بارانی (غَلاء) گرانی (رُخْص) هەرزانی

(قَحْط) نەبوونی سـالی نەهاتـە   سالی سیاسال پڕ لـە ئافـاتـە
(جُوع)و (طَوْی)و (غَرْث ، مَخْمَصَة ، سَغَب)
ناوی برسـیـیەتین بـە واتـەی عـەرەب
(رَیّ) تیراوی‌یە (شَبَع) چی تیری   (تُخْمَة)دەردی‌سك لەبەر زورخوری
(سِعْر) یەعنی نرخ (مُسَعِّر) خوایە   بوون‌و نەبوون گشت لەدەس ئەوایە

حـەیوانـات

(نَعَم) وشترو گاو بزن‌و مـەرە   لە هەر شوینی بن هەر خیرو فـەرە
(اِبِل) وشترە نیر بی یاخـود می   (جَمَل) بو نیرەو (ناقَة) لەبو می
(ثَوْر)چی گاجوتە (ثَوْرَة) بو مانگا   (بَقَر) بو جینسە لـە نیرو لە مـا
(بَقَرَة) بو تاك ، بو مانگایش ئەبی   هەروەها(جامُوس)با گویت لە من بی
(مَعْز)و (ماعِز) بزن (شـاة)و(ضَأْن) مەر
(نَعْج)و (نَعْجَة) چی نیرو می‌ی کـاور
(اَقْرَن)و (قَرْناء) شاخدار نیرو می   (اَجَم)و (جَمّاء) بو بی‌شاخ ئەبی
(تَیْس) چی سابرینە حەچەی بزنانە   (كَبْش) بەرانـە نیرەی مەرانـە
(عَلْبَط) گەلەمەر (قَطیع) بو رانە   (مَرْتَع)و (مَرْعی) لەوەرگەیانە
(مَعْلُوفَة) لە مال لەوەری ئەدری   (سائِمَة) لەبو دەرەوە ئـەبـری
(فَرَس) بو ئەسپ‌و ماین ئەوتری   (حِصان) لەبو نیر (حَجَر) لەبو می
(اَصـیـل) رەسـەنـە بـە داك‌و بـە بـاب
(هَجین) هەر بە داك (بَرْذَون) هەر بە باب
(كُمَیْت) یانی کویت (مُصْمِت) یەك‌رەنـگە
(اَبْلَق) بـەلـەکـە (اَدْهَم) رەش‌وەنـگە

(شَمُوس) چەمووشە (جَمُوح) سەرکیشــە
(ذَلُول) یـەعنی رام زەحمـەت مەکیشـــە !

(خَصِيّ)و (مَوْجُوء) مەعنـای خەســراوە
لــەبـــو قـوربــانی باشـــەو تـــەواوە

(فَحْل) بو نیرە لە هەر نەوعی‌بی   زورتر بو ئەسپو وشتر ئـەوتری

(بِنْتُ مَخَاض) می‌ی وشـــتری یـەکســالە
(بِنْتُ لَبُون) می‌ی وشـــتری دووســالە

(حِقَّة) سی سالە (جِذْعَة) چوار سالە   (ثَنِيَّة) وشتری عومری پینج سالە

(جَذْعَة) لە مەڕاکاورە می‌ی یەك سال   (مُسِنَّة) مەعنای نیونی دوو ســال

(ثَنِيَّة)ی بزن چتیری دوو ســال   (تَبِيعَة) میچکەی پارگویری یەك سەل

بو کوزە وشتر (قِرْمِل) ئەوتری   (عِجْل)گویلکەنیر (عِجْلَة)لەبو می

(مُهْر) جوانوو ئەسپ (حَمَل) بو بـەرخـە
هــەروەهـا (سَخْل)و (طَلِيّ) بـەونرخـــە

(عِنَاق)و (جَدي) یەعنی کارژەلـە   (عَتُود) بو گیسکی یەکسالەی زلە

ئەمانـە هەموو گوشـــتیان حەلالــە   خوشتریان گوشتی بەرخی یەکسالە

(بَغْل) هیســـترە (حِمَار) یەعنی کـــــەر
(جَحْش) یەعنی جـاش (حِمَارە) ماکـــەر

ســوودی ئەمانـە بـارەو ســـواری   گوشتیان ناخوری مەعلوومەو دیـاری

(خُفّ) نـــاوە لەبو پی‌ی فیـــلو وشـــتر
(ظِلْف) پی‌ی دووسـم لـە گـاو بـزنو مــەر

(حافِر) بو یەکسم لە ئەسپو ماین   بەکـــار ئەهینری لیت ببی عـایـن

(صُوف) خوری (وَبَر) تووکی وشـــتران
(شَعْر) مووەو (ریش) پـەری بـالـــداران

(مَعْطَن)و (مَراح) مولگەی وشترە   (مَرْبَض) بو مولگەی بزن یا مەرە
(زَرِیبة)و (حَظِیرة) بەچـەی بزنو مـەر
(اِصْطَبْل) شـوینی ئەسپو هیسرو کـەر
(بَعْرَة) پشقلە (رَوْث)یش شیاکە   لیت کەوت بە تەری زوو ئاوی پیاکە
(بَقَر ، بقَرَة ، شاة)و (مَعْز)و(ضَأْن)
هـەروا ئـەوتـریـن بـو کـیـویـەکـان
(مَهیٰ) ئیسمی جینس بو گاکیوییە   (مَهَاة) بو یەکی بزانـە چی‌یـە
(اَرْوِیٰ) بلی بو بـەرانی کیوی   (اَرْوِیَّة) می‌کەی(ثَعْلَب) بو ریوی
(وَعْل)و (اِبِل) چی ناوی سابرینە   بو مەرو بـزنی کیـوی بخوینـە
(رِیم)و (اَعْفَر)و (ظَبِي) هـەم (غَـزال)
نـاون بـو ئاسـك ئـەی خـاوەن کـەمـال
(اِرْنَب) کەرویشـکە (ضَـبْع) کـەمتیـار
(سَنْجاب)سـمورە ئـەرواتـە سـەر دار
(وَبْر) چالەکە (دُلْدُل) سووچەرە   سیخی تەنیشتی لەجیـاتی‌ی پـەرە
(داجِـن) چینـەکـەر جـەمعی (دواجِن)
شەخصی سەرسـەری‌یش پی‌ی‌ئـەلین (مـاجِن)
(مُسَمَّن) لەگەل (رُبِّی)و (اَکُولة)   قەلەوکراوەو چـەورەو خریلـە
(ذَبِیحَة)کوشتی (ضَحِیَّة) قوربانی   هەروا (اُضْـحِیَة) ئەبی بیزانی
(هَدْیٰ) حەیوانیك بەدیاری ببری   بو مالی خوداو لـەوی سـەربری
(عَقِیقَة) حەوتم•منال حەوتەی چوو   سـەری بتاشـەو ناوی بنی زوو
بـە سەنگی تووکی سـەری لەپـارە   بدە بە هـەژار خیری هـەزارە
حەیوانی حەوتم سـەربرە ئەمجـار   بیکە بە چیشتو بـیدە بـە هـەژار
(دُجَاج) مریشکە (دیك) کەلەشیرە   بەراوردکراو وەك کـاتژمیـرە

(قَلَمُون) عـــەلیشیش (بَـــطّ) مراوی‌یـه
(اَوْز)و (وَزّ) قـــازه تـەیـــری ئـاوی‌یـه

(حَمام) کوتـره ئەصـنافی زوره   سپی‌و رەش‌و شـــین بەلەك‌و بـوره
(وَرْقاء) کوتریکه رەنگەکەی سەوزه   (وَرْشان) رەنگەکەی لیل‌و پر توزه
(فاختِه) نـاوی کوتـره بـاریـکه   مـار وزه نـاکـــا تـا ئـەو نزیـکه
(قُمْری) کوتریکه خاوەن لەنجەولار   وا لەگەردنیا تەوقی عەشـقی یـار !

(حَجَل)و (قَبَج) کەو (حَجَلَة) ماکـەوه
(دُرّاج) چی پـوره ، گوشــــــــتی پتـــەوه

(فَرْخ) جووجەله نەوعی بالداره   (سُلَف) تایبەتی نـاوی کەوبـاره
(عُصْفور)چولەکه(زُرْزُور)ریشوله   (کَرَیْ) کەرەواله له دەشتی چوله
(غُراب الزَّرْع) قەلیکی رەشـه   گوشتی ئەخوری‌و بچووکه لەشـــه
(قَلَوْلاء ، کرْکی) قازو قولنگن   بەئاسمانەوه خـەریك ئاهــەنگن
(عَنْدَلیب، کُعَیْت، هَزار) بولبوله   ئـاواتـەخوازی دیـداری گولـــه
(حَسُّونه) جوریك چولەکەی جوانه   خال‌خال‌و شیرین به چەند ئەلوانـه
(زُعَرَة) ناوی چولەکەیەك جوان   (یَمام) کوتری وەحشی له کیوان
(عِرْناس) ئەوتری بو پەلـەوەری   لەشی گەورەیه بــه قـەد کوتـــری
(سُمان)و (سَلْوی) یەعنی شەلاقه   ئەوەند قەلـەوه هـەر بەزی ساقـه
(عَیْلامی) یەعنی تەیری عەینەمەل   بو کوله ئەبی به مایەی ئـەجـــەل
(حُباری) تەیری بی‌هوش‌و حوله   لــه قاز زلترەو مـەیلی لـــه چولـه
(غَرَّة) تەیریکه رەش‌و ئـاوی‌یـه   شیوەی زور نزیك بـــه مـراوی‌یـه
(قِرِلّی) تەیری ئەشوبهی به قاز   (قاق) ماسی گرەو لی ی نابی دەربـــاز
(اَنیس) تەیریکی ئاوی‌و قول دریژ   (نَعامَة) وشتر مورغی گیژو ویژ

(سقا) سەقاقوش بە زمـانی تورکی   (رَهْوَة)تەیریکە لە چەشنی(کُرکي)
(حَسّاسَة) نـاوە بو ماسی گـرە   (قُبَّرَة) بلی بو دار کون کـەرە
ئەمانە هەموو گوشـتیان ئـەخوری   بویە هەمیشـە راویـان ئـەکری
(جَلاَّلَة) تەیری کە پیسی ئەخوا   دای بەسـتە هەتا ماوەیـەك ئـەروا
تا پاك بیتەوە گوشـتی بو خواردن   ئەوجا جـا چـەقوی بنی لە گەردن

* * *

(مِنْقار) دەنووکە (عُرْفِيَّةُ الدّيك)   پەری ملیـەتی ئـەی برای نزیك
(حَوْصَلَة) ناوە لـەبو جیکلدان   (عُرْف) پوپەیە (مِخلَب) چنگەکان
(بَيْضَه) هیلکە (فَرْخ) بەچکە (ريش) پـەر
(خافِيَة)پەنهـانی (قادِمَـة) روو لـە دەر
(جَنَاح) بـال (وَكْر)و (عُش)جی هیلانـە
چ لـە مالـدا بـیو چ لـەو کیوانـە
(سَمَك) ماسیو گشت حەیوانی ئاوی   (حُوت)یش بەکوردی نەهەنگە ئاوی
(جَرَاد) کولەیە (بَيْط) بو گەرایە   وەك گەرای کولەو ماسی دەریایە

* * *

(نَحْل) یەعنی هەنگ (نَحْلَة) یـەك هەنگـە
(يَعْسُوب) هەنگی نیر بـە شـیوەو رەنگـە
(كَوْرَة)و (كُوارَة) مەعنـای هـەنگدانـە
(نَخاريبُ النَّحل) جیی هـەنگوینیانـە
(عَمْرَةُ النَّحل) هـەم شـوینی هـەنگـە
(عُسالَة)مەعنـای هـەنگـوینی زەنگـە

(عَسَل) هەنگوینە (مُصَفّی) مە عنا — هەنگوینی سافە لەذەتی گیانە

★ ★ ★

(صَیْد) چی نەچیرە (اصْطِیاد) راوە — (صَیّاد) راوچی‌یە (حِبالَة) داوە
هەروا (شَبَکَة) لە کیو دائەنری — بو راوی ماسی‌یش بەکار ئەهێنری
(فَخّ) یەعنی فاقە تەلەی دانراو — گیان‌دار بو دانە ئەکەویتە داو

★ ★ ★

(ذَبْح) سەربرین وەهای سەربری — کە حەلقەی قورگ‌و سووریچکەی‌ببری
(مُحَدَّد)_تیغی تیژی برندە — سەربرین بەمە بە دین پەسەندە
هەروەها بە هەر تیژیکی سەربر — غەیری نینوك‌و ددانی گاز گر
بەلی نەچیری راکاو پی‌ی نەگەی — رەوایە بە تیغ هەر کوی پەی بکەی
(جِلْد)و (اِهاب) پیست (سَلْخ) گوروونە
(نَسْلَخُ مِنْه) هات بەم نموونە

★ ★ ★

حەرامە گوشتی حەیوانی تاساو — یا قوچ لی‌دراو یا مل هەلکنراو
یاخود بە بەردو کوتەك بکوژی — نابی لە گوشتی وەها بچەژی
(مُتَرَدّی)یە کەوتیتە خوار — (مَیْتَة)و (جیفَة) بە مەعنای مردار
(نَطیحَة) مەعنای قوچ لی‌دراوە — (مُنْخَنِقَة) چی ئەوەی تاساوە
(مَوْقُوذَة) ئەوەی بدەی لە سەری — گوشتی ئەمانە لی‌ی بە بەری
(مُکَلَّب) سەگی کە تەعلیم بدری — نەچیری ئەمەش رەوایە بخوری
(لَعْقُ الدَّم) مەعنای چلپانی خوینە — (وَلَوَغ) بەمەعنا ددم تی‌هاوینە
بەمانە فەرزە ئەوشتە نەخوری — هەتا بە ساغی گلاوی ئەکری

(تنَاوُل) مەعنای لە شت خواردنە (لَحْس) لستنەوەی قاپی خواردنە

لـە پاکو لـە پیس فـەرزە پرسـیار لەسـەر ئینسـانی بەدینی هوشـیار

* * *

ئەو گیاندارانەی گوشتیان حەرامـە بوت بەیان ئەکەم بزانـە کامـە

(خِنْزِیر) بەرازە (آرَت) نیرەیە (کَلْب) جینسی سەگ(کَلْبە) دیلەیە

(سَلُوقِی) تانجی بـو راو بـەکارە (عَقُور) نەینگر وەك سەگی هارە

(قِطّ)و (سِنَّوْر)و (هِرَّة)و(بَزّونَە)

یـەعنی پشـیلە ، بـو مـال مـەئدوونـە

(فَهْد) بەمەعنا یوز درندەو بەچنگ لەشـی باریکتر لـە لـەشی پلنگ

بەلی لـە پلنگ دریژتر ئـەبی بو راو بەکـارە تەمی وەرئـەگری

(قِرْد) مەیموونە تـەمی وەرگرە لە گـەلی حەیوان بەخزمـەتترە

(فیل) فیلەو (بَبْر) بەمەعنا بەورە (دُبّ) ناوی ورچە بەد خولکو تەورە

(لَیْث)و (أسَد)و (ضَیْغَم)و(ضَرْغام)

(هِرْماس) یـەعنی شیر بـە صوورەتی عـام

(لَبْوَة) دەلەشـیر (نَمْر) پلنگە (کَرْکَدَن)چییە هەر کەرکەدەنگە

(ذِئب)و (سَرْحان)و (سِید) نـاوی گورگـە

زیـانە خرویـەو توبـەی بـە مەرگـە

(اِبْنُ آوی) چی ناوە بو چـەقەل زیانە خروی پیس بەدشیوەو دەغەل

(اِبْنُ عِرْس) ئەویش لـە چەقـەل کـزتر

بـە لـەش دریژە گـوی کورتو سـەر خر

(دَلَق) دەلەکـە رەنگی زەردبام بە قـەد پشیلە ئـەبی بـە ئـەندام

سكو مل سپی بەشیوە جوانە پێستەکەی بۆ کەوڵ نرخی گرانە

(کَلْبُ المَاء) ناوی بەکوردی سەگلاو بەشیوەی سەگە میملە بە ئاو

کلکی درێژە پەلو گوێ کورتە ڕەنگی سووریکی ئیلو ناپوختە

(سَمّوٗر) حەیوانی ڕەنگ‌سووری ڕەش‌بام

کزتر لە چەقەل بە لەشو ئەندام

پێستی بۆ فەروە نرخی گرانە سموورە نییە باشی بزانە

ئەم‌حەیوانانە هەر سەگو بەراز پیسە بە حوکمی شەرعی سەرفەراز

پیس بووی بەمانە پاك ئەبی تەواو بە شەش ئاوی زوون جاریك بە لیلاو

(سِمْع) بەچکە گورگ (شِبْل) بەچکەشێر

(جَرْو) تووتکەسەگ ڕای‌مەگرە بێ‌خێر

(شاهین)و (بازی) بازی نازدارە (نَسْر) سیسارگە (حِدَأة) کولارە

(عُقاب) واشەیە (صَقْر) هەلویە هەروەها (سُنْقُر) لە کەژو کویە

(غُداف) بەمەعنا دالە کەرخورە بە ڕەنگ توزاوی بەلەکو بورە

(غُراب) قەلەرەش (قَعْقَع) قەشقەرە خیرە کوشتنیان ، بوونیان زەرەرە

(لَقْلَق) لەقلەقە زلیکی ناباز هەر ئەوەی باشە دوژمنە بو مار

(بوم) کوندەبەبوو ئەصنافی زورە پشیلە سەرو بەلەکو بورە

(هُدْهُد) بەمەعنا پەپو سلیمانە باسی نامەکەی لەناو قورئانە

(طاوُس) تاوسە لەخوی حەیرانە هەردوو پێی نەبی گشت گیانی جوانە

(بَبَغاء) تووتی تەمی وەرئەگری بە تەعلیم فیری چەند قسە ئەکری

(خَطّاف) ناویکە بو پەرەسیلکە (خَفّاش) شەمشەمە دوورە لە هیلکە

(صَفّ) بال ڕاگرتن (دف) بو بال لیدان

(نَقْر) ئەوتری بو دەنووك لیدان

ئەم باڵدارانــــە گۆشتیان حەرامــــە خواردنیان عەکسی حوکمی ئیسلامە

* * *

هــەر پــەلەوەری چنــگ لارو تیژە دەنووك قولاپیو هــارو خوێن ڕێژە
هەر دڕندەیی کــە کــەلبەی تیژە گۆشتیان حەرامــــە خوێنیان مەڕێژە
(حِرِّیش) مــــاری زل (حَرِیش) هــەزارپێ
(حِرْذَوْن) قومقومــــە هــــەر بەشــــیکی بێ
(حَیَّة) جینسی مار (ثُعْبان) ماری زل (حَیَّة رَقْطاء) کەوەماری شــل
(عَقْرَب) دووپشکە (جَرّارة) بەشی کلکی بە ئەرزا خــەتێك ئــەکێشی
(اِبْرَة) چزەکەی (حِمَّة) ژاریەتی ڕیحانــەی پیشاو یەکــەم چاریەتی
یا سەری قووڵی هیلکــــە بەکـــاڵی ڕابگرە لەســــەر جێی چزی ئــاڵی
ژاری ئەکیشیو ئیتــر ئەو هیلکــــە ئەبێ بـــە ژاری خاوەن تەقنوکــە
(بُرْغُوث) یــــەعنی کیچ (قَمْل) ئەســــپێیە
(طَبُوع)چنگنــــەیە زۆر چەســــپی جێیــــە
(زَنْبُور) ناوی عام بۆ زەردەواڵــە چ شــەنگەســــووزە چ وردەواڵــە
(ذُباب) یەعنی میش (بُراغ) بەشیوا بەهــوی ویزەویــز دڵت تیــك ئــەدا
(السّامُّ الابْرَص) یەعنی قومقومــە ئەوەند بەدشــــکڵە تا باڵی کەمــــە
(عَضْرَفوت) ناوە لــــەبۆ مارمیلکــە (فارَة) ناویــکە بۆ هەموو مشــــکە
(یَرْبُوع) لــــەگــــەل (جُرَذ) چی مشکەکوێرە
ڕاوی پێــــویســــــتە بــــە زبـــــــــان فێــــرە
(خُنْفُساء ، جُعَل) بۆ قولانچەیە (عَنْكَبُوت) مەعنای جاڵجاڵوکەیــە
(فَراش) ئەوتری بۆ گشت پەپوولە (نَمْل) بەتیکرا بۆ گشت میروولــە

(امْعاءُ الارْض) ناوی گل‌خورکـه   (حَشَرة) کرمه وه‌ك کرمه سوورکه
(سُلَحْفاة) کیسه‌ل (غَيْلَم) بو زه‌قه   (سَرطان)قرژانگ (ضَفْدَع)بو بوقه

★ ★ ★

(کَهْف) ئه‌شـکه‌وته هـه‌م (مَغارة)و (غــار)
(کُناس) جی‌ی ئاسکه (وِجاء) جی‌ی که‌متار
(عَرِين) لانی شیر (جُحْر) به‌مه‌عنا   کونی مارو مووز ئه‌ی برای زانـــا

★ ★ ★

(عَضّ)یه‌عنی گه‌ستن به تیژی‌ی ددان   ئه‌ش‌وتری لـــه‌بو غــه‌دری خاسان
(عَقْر) په‌ی‌کردن بــه تیغی به‌کـار   یا دانی سه‌گی گـــه‌زنده‌ی نابـــار
(لَسْغ) پیوه‌دان بـــه چزی نابـار   (نَهْش)قه‌پ‌گرتن (لَدْغ)گه‌ستنی مار
(لَذْع) ئه‌وتری به‌مـــه‌عنای سووتان   (کَيّ)بو داخ‌کردن (وَشْم)خال کوتان
(لَديغ)و (سَلِيم) ئه‌وه‌ی گـه‌زراوه   (مَسْمُوم) خوراکی ژار تی‌کـراوه

★ ★ ★

(صَوْت) به‌مه‌عنا ده‌نگ (نَغْمَة)ده‌نگی خـــوش
(أنِيـن)نالینـــه بو شـــــه‌خسی نـــه‌خوش
(صِياح)و (صُراخ) مه‌عنای هاواره   (صَيْحَة) ده‌نگیکـــی زلی نابـــاره
(رَعْد) ده‌نگی هـــه‌ور وا لـه‌گــه‌ل(بَرْق)ه
(صاعِقَة) مه‌عنـــای هـــه‌وره تریشــــقه
(صَفِير) ئاوازی وینـه‌ی زریکـــه   بو کاتی جه‌نگ‌و کـــاتی حه‌ریقـه
(صَلْصَلَة) مه‌عنای ئاوازه‌ی جه‌ره‌س   جه‌ره‌س زه‌نگی مل پیش ئاهه‌نگی مه‌س
(زَئِير) ده‌نگی شیر زور به هه‌یبه‌ته   تایبـــه‌تی کاتی له‌ســـه‌ر هه‌لمـــه‌ته

(عُواء) لوورەی سەگ هەم گورگ‌وچەقەل

(نُباح) وەڕینە بو سەگی چەپەل

(جَرْش) ئاوازی دەرچوونی مارە   لە کرازی خوی . ئای چەند ناباره !

(صَهِیل) حیلکەی ئەسپ خوش‌وجوانە

(نَهِیق) بەمەعنا زەرەی کەرانە

(رُغاء) قورەی گاو وشترو کەمتار   دەنگی وشترمرغ بالداری نابار

(نَعِیق) بەمەعنا پیرکەی شوانە   بو راپەرینی ورده حەیوانە

* * *

(شَعْب)و (أُمَّة)و (قَوْم) هەرسی بەمەعنا

گەلی هاونەژاد لە یەك زمانا

(حَيّ)و (قَبِیلَة) هوزیکە لەوان   ئەرونەوە سەر باوکی هەموویان

(بَطْن) بەشیکە لە یەك قەبیلە   لەم کەمتر (فَخْذ)،خوار ئەم(فَصِیله)

(مُصاهَرَة) چی خزمی ژنانە   (نَسَب) بەمەعنا هاوپشتی‌یانە

(قَرِیب) خزم‌و خویش لەم دووسەرانە

(اَجْنَبِي) مەعنای شەخصی بیگانە

(فَرْع)و (بَعْض) چی مەعنای ئەولادە

(اَصْل) بو دایك‌و باوك‌و ئەجدادە

(رَحَم)و (رُكْن)و (قَرِیب)و (حَمِیم)

خزمە . (صَدِیق) چی دوستیکی سەلیم

(جَدّ) باپیرەیە (جَدَّة) نەنکە   (اَب) چی باوکەو (أمّ) چی دایکە

(والِدَة) دایکە (والِد) یەعنی باب   (والِدَیْن) هەردوو رابگرە حیساب

(إبْن) یەعنی کور (حَفید) کورەزا	(بِنْت) بەمەعنا کچ (سِبْط) کچەزا
(أُخْت) یەعنی خوشك(أَخْ) یەعنی برا	برای باش پشتەو رووناکیی چرا
(شَقیقَة) خوشکەو (شَقیق) برایە	بەوشەرتە یەك بن بە بابو دایـــە
(عَمّە) یەعنی پوور بو خوشکی بابە	(خالَة) خوشکی دایك (عَمّ) برای بابە
(خال) برای دایکە • ئەم چوار ناوانە	بو چینی ژووروویش بیلی جوانـــە
(زَوْج) بەمەعنـا میرد (زَوْجَة)یـــەعنی ژن
ئـــەمـــە ئـــەوتری پـــاش مـــارەکـــردن
(نِكاح)و (زِواج) مارە کردنە	(صِداق) مارەیي کە مولکی ژنـــە
هەروەهـــا (مَهْر)و (نَحْلَة) بـو (صِداق)
(مُتْعَة) مالیکـــە ئەبیـــا پـــاش تـــەلاق
(نَفَقَة) مەســرەف بو مندالو ژن	(طَلاق) تەلاقـە بو ژن ویل کردن
(خَتَن) زاوایە (صِهْر) خەزوورە	باوكو دایکی ژن بەمە مەشـهوورە
باوكو دایکیـــان لـــە هـەردوولاوە	بە (صَهْر) و بە (حَم) ناویان براوە
(حَم) هـــەم خزمـــی ژن بـــەهوی شووەکەی
یا خزمـــی پیاوە بـــەهوی ژنـــەکـــەی
ژنیکت هینـا ئـــەوەی بوویـــەتی	کچ بوو (رَبیبَە)و (رَبیب) کوریەتی
مەحرەمن بو تو بەوینـــەی ئەولاد	هەم نەتـــەوەیان بە توولی نـــەژاد
پاش تـــەلاقدانیش منـــدالی ببـی	هەر مەحرەمە ئەبی ئاگات لە خوت بی
(رَحِم) مندالدان (مَشیمَة) کیسە	لەگـــەل مندالـە فرەیدە پیســـە
(قابِلَة) مامان (حاضِن) بەخیوکـەر	(ظِئْر) دایەنە (مُرضِع)چی شیردەر
(رَضیع) منالە هـــەتا شیر ئەخوا	ماەی لەشـــەرعا تا دوو سال ئەروا

شیری ژنت خوارد خوی‌و میردەکەی دایك‌و باوکی تون ، قەت هەلە نەکەی
نەتەوەی ئەوان براو خوشکی تون هەرچەند هەزارپشت بەرەوخوار برون
لای ژووری ئــەوان نەنك‌و باپیرە ئەمە فەرمــانی خودای خــەبیرە
لاگوشــەی ئەوان بەوینەی نەســەب مامەو خالــەو پوور رابگرە ئەدەب
نەتەوەی ئەتویش هەروەك تو ئەبــی کی مەحرەم نابی‌و کی مەحرەم ئەبی
(یَتیم) بەمــەعنا منــالی بی‌بــاب (لِطیم) منــالی بی‌دایك‌و بی‌بـاب
(فَطِیم) منـالی لــە شیر براوە (مُمَیِّز) مەعنــای بەهــوش‌و تاوە
(خِطْبَة) خوازبینی (عَقْد) بەمەعنا مارەبرینــە ئــەی بــرای زانـا
(عَرُوس) یەعنی بووك هەم بو زاوایە (وَلیمَةَ الْعِرْس) شادی‌ی زاوایە
کە بانگیــان کردی پیویســتە بروی ئارەزووی خوتە بخوی یا نەخــوی
(نِثار) بەمەعنــا پارە هەلدانــە یا نوقــل‌و شــەکر بو منالانــە
چەند خوشە کومەل بــراو برادەر بین هــەلی‌بدەن پارە یا شــەکەر
(رَقْص) هەلبەرکی (غِناء) گورانی بە دین رەوایە بە رووی ئینسانــی
(نَشید) گورانی هونراوەی خوشە لــە بو روحی تو قووتــە بینوشــە
(دَفّ) دەف (طَبْل) تـەپل (یَراع) شمشالە
دەف‌و تــەپلی‌باز بــە شــەرع حــەلالــە
هەروەها هــەموو بــەشی گورانی دووربن لە رەسم‌و شیوەی شەیتانی
چەند خوشە بەستەی(لاوك)و(حەیران) (ئای‌ئای)و (قەتار) نەغمەی گەرمیان
نەزمی (دەرەیی) و (سیاچەمانە) دل ئــەبزوینی لــەو هەورامانــە
(هوزە) و (یاغەزال) یا خالوی ریبوار (غەریب هو غەریب) دەرد ئەکا تیمار
موســیقا نەغمــەو ئاوازەی فەننی لەسەر حوروفە لەهجەی پەســەندی

بو بانگ کردنی سەربازی سوپا   بو ئامادە بوون بو شەرو دەعوا
بو دیداری شاو بو کاتی شادی   بو ولات گرتن لەبو ئازادی
بو کاتی ماتەم وەها لی‌ئەدری   دلت بیتە جوش بەشەر خوی نەگری

* * *

(لَهْو) غەفلەتەو غەفلەت حەرامە   گەپ‌و گالتەی زور دەستووری عامە
ئەسباب گەلیکە بە یاسای ولات   هەندی لەوانە بەیان‌کەم لەلات
(أرغن ، دَرْبكَة ، بُوق)و (كُنارَه)
(كَمَنْجَه ،قانون ، عُود)و (نَقاره)
(مُجوز)و (صُرْنا)و (مزمار)و (طارَه)
صنج و (طَنْبور)و (كوبه)و (قَيْثاره)
(دَرْبكَه) وینەی دیلەکی دریژ   (بُوق) بوری‌یەکە قەمچ‌و پیچ‌و لیژ
(مُجوز) دووزەلە (صُرْنا) سرنایە   (مِزْمار) یەك‌خانە (طارَه) وەك تایە
(صَنْج) دوو دەوری زەردی مەشهوورە
(طَنْبُور)و (رُباب) مەعنای تەموورە
(كوبه) دملەکە هەموو حەرامن   ئیشی ئینسانی بی‌دین‌و فامن
کەسی بەشداربی لە پیشەی مەردی   ناکەویتە سەر شیوەی نامەردی

* * *

(فُسوق) لادانە لە ئایین‌و دین   (قَتْل) کوشتنە (قَطْع) بو برین
(مُتَلَصِّصَة)و (قُطّاع الطَّریق)   بەمەعنا جەردەن دووربن لە تەوفیق
(سِرْقَة) چی دزی‌ی ماڵە لەشوینا   وەك یەکە روبعیك لەگەل ملوینا
(زِنا) یا (بِغاء) بو ئیشی حەرام   سەنگەسار ئەکرین لە بەرچاوی عام

یا صەد جەلدەیان ئەدری بـــە پشتا   جەللاد دارەکـەی وا لەنـاو مشـــتا
(خمْر) شەرابە (خمّار) شەرابخور   (مَیْسِر) قومارە بەشەر تالانکـەر
هوی ئەمشـــەرانە لەپاش بەتـــالی   دوستیی ئینسانی لە ئایین خـــالی

★ ★ ★

(تَصْفیق) بەمەعنا چەپلە کوتانـــە   بە دوو بەری دەست مایەی تاوانـــە
بە بەروپشتی دوودەست گەر بیکەی   بەشەرع حەلالەو بە تاوان ناگـــەی
(تَشْبیك) بەمەعنا پەنجە لەیەکدان   لەبەینی پەنجـــە بیزانە زور جوان
(تَفَرْقُع) مەعنـــای پەنجە تەقاندن   مەکرووهە لەناو مزگەوت واکردن
(مَعاش) یا ژینـــە یا هوی ژیانـــە   (مِیرَه) خوراکی کە قووتی گیانـە
(رَکْب)و (قافِلَة) مەعنای کاروانە   (عِیر) و (سَیّارَة)یش وەها بزانە
(قِطار) ولاخی ریزی کاروانـــــە   هەم شەمەندەفەر (خان) مەعنای خانە
(حَمْل)و (وَقْر) بار (عِدْل) تابارە   (ظَعْن)و (ظَعِینَة) بو کوچو بـارە
(نَقْلَة)کوچکردن (رِحال) بارخانە   (مَحْمَل)و (هَوْدَج) کەژاوەکانە
(اِرْتِحال) بلی لەبـــو بارکردن   (حَلّ)و (حَطّ) هەردو لەبو بارخسن
(راحِلَة) مەعنـــای ولاخـــی بارە   (مَرْکوب) بەمەعنا ولاخی سـوارە
(سائِق) لیخورە (قائِد) راکیشە   (مُؤَخَّر) بو پاش (مُقَدَّم) پیشـە
(نَخْس) بەمەعنـا نـەقیـزە لیدان   (هَمْز) بەمەعنـا وزەنگی لیـــدان
(کَبْح) کوتای لەغـاوی دەمیـان   (سَیْر)چی رویشتن(رَکْض)بو غاردان
(سُری) شـــــەورەوی (اِدْلاج)بەمـەعنـــا
شـــــەو گرتنـــــەدەم لـــە بەربـــەیانـــــ
(طَرِیق)و (صِراط ، سَبِیل) یەعنـــــی ری
(وَعْر) ئەو ریگـەی ســـــەختو لاری بی

(آمَت)و (مُعْوَجّ ، مُنْحَرِف) لاره
(سَوِیّ)و (مُسْتَقِيم) ريكو خوش‌باره
(مَحَطُّ الرِّحال) جی‌ی خستنی بار (مَنْزِل)و (مَقَرّ) ئارامگای به‌کار
(جِسْر)و (قَنْطَرَة) به‌مه‌عنا پرده (مَعْبَر) ری‌گوزه‌ر ده‌شته یا هه‌رده
(سَوْم) سه‌وداکردن (عَقْد)دابه‌ستن
(خان) کاروان‌سه‌را جیگه‌ی بارخستن
(وَزْن) سه‌نگی کیش هه‌م مانای کیشان
(كَيْل) کاسه‌ی مه‌نه هه‌م مه‌عنای پیوان
(زَرْع) مه‌عنای گه‌ز هه‌م شت گه‌ز کردن
(عَدّ) وه‌کو (تَعْداد) یه‌عنی ژماردن
(غَرْف) هه‌لگوزین (غَرْفَة) یه‌ك‌جاره
(غِرْفَة) شیوه‌یی له‌ویا به‌کاره
(حَفْنَة) مشتیکه یه‌عنی دوو له‌ویچ (صاع) چوار (مُد)ه به‌بی‌قه‌مچ‌وپیچ
(مُد) ره‌تل وثولثی (رَطْل) به میزان صه‌دو سی دره‌م بی زیادو نوقصان
(إرْدَب) به‌مه‌عنا بیست‌و چوار صاعه (قَفِيز) بو صه‌دو چل‌و چوار ذیراعه
دیسان (قَفِيز) هه‌م به‌مه‌عنا ربه له هه‌رشوینیکا که ربه ده‌ئبه
(قِسْطاس)و (مِيزان) یه‌عنی ترازوو (قَبّان) قه‌پانه بی زوری بازوو
(ذِراع) گه‌ز به‌لام گه‌ز له‌بو دارتاش جیایه له گه‌زی پیوانه‌ی قوماش
گه‌زی ئینسانیش له‌سه‌ری په‌نجه تا بنی ئه‌نیشك بیگره مه‌ره‌نجه
(طنْ) هه‌زار کیلو (کیلو)یشمان هه‌زار
غرامی ریکه ئه‌ی برای نازار

* * *

(حُكُومَة) لەسەر عورفی زەمانە　　　مەعنای کومەلی فەرمان دارانە
(قانُون)و (نِظام ، دَسْتُور) یاسایە　　　ئارامە شوینی کە یاسای تیایە
(دِین)و (مِلَّة)و (شَرِیعَة) ئایین　　　ئادەمی نازی بی نیظامو دین
(قَوْم)و (طائِفَة)و (رَهْط)و (شِرذِمَة)
(فَرِق)و (فِرْقَة)و (ثُلَّة) تاقمە
(حِزْب) تاقمی هاوبیرو مەشرەب　　　حزبیك رزگارە ئەروا بەئەدەب
(مَلِك) پاشایە یەعنی سەردارە　　　(رَئِیسُ الجمْهُور) بو سەرکومارە
پاشایی ئیرثە لە پاشی مردن　　　(جُمْهُورِیَّة) دی بە هەلبژاردن
(وَزِیر) ئەوکەسەی سەروك رای ئەگری
ئیشی گرنگی پی‌رائەسپیری
وەکو دارایی‌و وەکو ئابووری　　　وەکو بەرگری‌و ئیشی زەرووری
(نائِب) کەسیکە هەلبژیرراوە　　　لە خەلکی ولات دیاری کراوە
(عَیْن) ئینسانیکە خاوەن هوش‌و بیر　　　لە زوور (نائِب)ە بو پرس‌و تەگبیر
(وُزَراء ، نُوّاب ، اَعْیان) ئەمانە　　　ئەوترین لەبو گەلی لەوانە
(مالِیَّة) مەعنای دارایی گەلە　　　دارایی لەسەر علم‌و عەمەلە
(بَیْتُ المال) شوینی دارایی عامە　　　(صِحَّة) بو ساغیی لەش‌و ئەندامە
(مَعارِف) مەعنای علم‌و زانینە　　　(دِفاع) بەرگریی ولات‌و دینە
(عَدْلِیَّة) مەعنای دادپەروەرییە　　　مەعنای (اِقتِصاد) بو ئابوورییە
(بَیْرَق)و (رایَة)و (عَلَم) ئالایە　　　ئالا نیشانەی ئازادیی تیایە
من وینەیەکت بو بەیان ئەکەم　　　لەسەر حەقیقەت بە بی زیادو کەم
کومەل شەخصیکە ئەگەر تی‌بگەی　　　سەروك سەریەتی ئالا تاجەکەی

مَعارِف گیـانی مـالیـَّة خوینــه　　وُزَراء بـه دلو حــهواس ببینـه
ســوبـا دوو دهسـتی اِدارَة دووپی　　عَدالَــة سـاغي ئـهگـهر بیتهجی

★ ★ ★

(عاصِمة) پیتهخت جیی سهرکوماره　　ناوکـی ولاتــه تا بــهرقــهراره
شوینی (وُزراء)و (نُواب)و (اَعْیان)　　جیگهی فهرمــانو قانوونو بهیـان
(بلاُط) لهعورفا قهسری پاشـایـه　　چون تهختــه بهردی سافی تیدایـه
(شارِع) ریگایهو بهعورفی ئــهمرو　　ریگای قیرتــاوه ههســته پیا برو
(فلکه) بو دهوری چوار ریگاکانـه　　لهبو رزگـاریی ریبوارهکــانــه

★ ★ ★

به ئوتومـوبیل ئــهلین (سَیّاره)　　شــهمهندهفهریش نـاوی (قِطار)ه
(سِکّة الحدید) ریی شهمهندهفهر　　پیچکهی قهتاری ئـهکهویته ســهر
(اَلخَط الجَوی) ریی ئاسمانه　　شــوینی هاتوچوی فروکهکـانه
(بَرید) پوســتهیه لهنــاو ولاتا　　نامـهی تو ئــهبا بــهگشت جیهاتا

★ ★ ★

(مَحکَمَة) شـوینی که دادگایــه　　(مَرکَز)یش جیگای فهرمانرهوایـه
(دَعْوی) دهعوایه (اِقْرار) پیلینان　　(شاهِد) ئاگادار لــه رووداوهکان
(تَسجیل) نووسینه بو شیوهی فهرمان　　(حکم) فهرماندان بو ئهمنو ئهمان
(حَبْس) راگرتن (سِجْن) زیندانه　　(شَنْق)یش بهمهعنا پهت لهملنانــه
(حِلف) سویند خواردن (بَر) سویند راگرتن
(حِنْث) ئــهوتری لــهبو ســویند خستن
(کَفّاره) مهعنای تولهی سویند خستن　　به خوراك یا بهرگ یا روژووگرتن

(وَقْد) كومەلى بروا بو شوینێ هەتا مەبەستی لەوی بنوینی
(مُمَثِّل) کەسێك بەوینەی وەکیل حالی کەسێکت بو بکا تەمثیل
(عَرْض)و (إسْتِعْراض) مەعنای نومایشس
خونیشاندانە لەگەل ئارایشس

* * *

(رَبْط) پەیوەندە (عَهْد) پەیمانە (غَدْر)و (تَخَلُّف) پەیمان شکانە
(سِلْم) ئارامی (أمان) هیمنی (صَداقَه) دوستی (عِداء) دوژمنی
(حَرْب)و (قِتال)و (هَیْجا) یەعنی جەنگ
(مَعْرَکَة) شەرگاه بە توپ‌و تفەنگ
(جَیْش) چی سوپایە هەروەها (خَمِیس)
لەسەر پینج بەشە سوپا بە تەخصیص
(مُقَدَّمَة) چی بو پیش سوپایە (مُؤَخَّرة) بو کومەلی دوایە
(مَیْمَنَة) لای راست (مَیْسَرة) لای چەپ
(قَلْب) ناوکورگەی سوپای مورەتەب
(طَلِیعَة) مەعنای پیش‌قەرەولە تیپی سوارەی بەهوش‌و دلە
(حِصْن) قەلایە (خَنْدَق) خەندەکە (کَیْد)و (خَدِیعَة)و (مَکْر) تەلەکە
(نَهْضَة) تەکانە (وَثبَة) هەلمەتە (ثَوْرَة) شورشە گەلی زەحمەتە
(تَحَصُّن) مەعنای خوپەنادانە (زَحْف) هیرشی سەر دوژمنانە
(إغارَة) مەعنای بدەی بەسەریا (حِصار) مانەوە بە دەورو بەریا
(رَکْض) غاردانە (عَدْو) راکردن (طَفْر) بازبردن (کَرّ) هەلمەت بردن
(مُبارِز) کەسی دەرچی بو مەیدان (رَمْی) تیرتەقان (إصابَة) پیکان

(خُوذَة) کلاوی پالـــەوانانـــە (دِرْع)و (زَرَد) چی بو کراسیانە

(مِهْماز) ئاسنی قوندەرەی ســوارە (رٰان) پووزەوانەی پیـاوی بەکارە

(حَمٰایِل) بەنـدی شمشیری ملە (حَقِیبَة) پاشـــکو بو ئەشیاو جلـ

(سَیْف)و (حِسٰام)و (عَضْب) یـەعنی شیر

(قَوْس) کـەوانـە (سَـــــهْم) یـەعنی تیر

(نَصْل)و (مِعْبَلَة)و (سِنٰان) سەری تیـــــر

(رُمْح) یـــەعنی رم (مِقْبَضَة) دەســـگیر

(قَنٰاة) هەم رمە گەورە یا بچووك (مِزراق) رمیکە زور بچووکو سووك

(مِعْراض) تیریکە کەوتوە لە مەیدان (غَرَض)و (هَدَف) بەمەعنا نیشـان

(نَبْل) بە مەعنـا تیری عـەرەبی (نِشاب) بو تیری عەجەمی ئـەبی

(وَتَر) ژێی کـــەوان (خَتِیمَة) ژێ گـــر

(وَهَق) کـەمـــەندە بو قــــەدی ئەسـیر

(يَلْبَه)و (كِنٰانَه) لەبو تیردانە (مِجَن)و (جُنَّة) مەعنای قەلغانـە

(مِدْفَع) یـــەعنی توپ بو گــــەل (مَدٰافِع)

(مَوْقِع)یەعنی شـوین بـو گـەل (مَوَاقـع)

(سِلاح) یـــەعنی چـەك ، ئـــەنواعـــی زورە

(مُسَدَّس) چـەکی شـــەش گوللــە خــورە

(طَلْقَة) فیشـەکە (بارُود) باروتە (بندقِیَّة) چـــی تفەنگی رووتـە

(طَرّادَة) کەشتیی جەنگی لە دەریا بەلام (غَواصَّه) ئـەروا بـەژیـریـا

(عَرَبَة)و (عَجلَة) رەورەوەکانـە بـە ولاخ ئەروا لـەم نـاو شارانـە

(مَنْجَنِيق) لـــەبو ئالـــەتیك ناوە لەشـــەردا خانووی پی تیكدراوە

(مِحْجالَة)و (مِقْلاع) قوچەقانى‌یە   ئەمرو هیچ یەکێ لەمانە نى‌یە

(خَيّالَة)و (فُرْسان) کومەلى سوارە   (مُشاة) پیادەیە بو کیو بەکارە

(جَنيبَة) یەدەك ولاغى زیادە   لەگەل سواریکى ئازاو ئامادە

(قَعْقَعَةُ السَّيْف) تەقەى شمشیرە   مەردى شمشیر باز بە دل دلیرە

(مُراماة) مەعناى تیر لیك‌هاویشتن   ئەش‌وترى لەبو شەرە بەرد کردن

(مُلاكَمَة) چى لیدانە لە یەك   بە مشتەکولە یەك لەدواى یەك

(مُصارَعَة) چى زوران گرتنە   (مُقاتَلَة) چى یەکتر کوشتنە

(اِلتِحام) چى‌یە ؟ یەعنى تیك‌رژان   (زَحْف) هیرشە بوسەر دوژمنان

(شُجاع)و (بَطَل) یەعنى پالەوان   (شَهيد) کوژراوە بە شەرى مەیدان

(كَرّ) هەلمەت‌بردن (كَرّار) هەلمەت‌بەر

(مِقْدام) بەدەوام بو هەلمەت‌و شەر

(قائِدُ القُوّات) فەرماندەى سوپات   (فَتْح)و (اِحْتِلال) گرتنى ولات

(فَوْز)و (ظَفَر)و (نَصْرَة)و (نجاح)

زال‌بوونە لەسەر دوژمن بە سیلاح

(نَهْب)و (اِنتِهاب) مەعناى تالانە   (غَنيمة) دەسکەوت مالى تالانە

(سَلْب) ئەوشتەى لەبەر کوژراوە   هەمووى بو بکوژ بریار دراوە

(فِرار) راکردن (هارِب) راکردوو   (مُوَلّى) بلى بو پشت هەل‌کردوو

(جُبان)و (خائِف) شەخصى ترسنوك   (انانى) کى‌یە ؟ خاوەن من‌منوك

(اِنْهِزام) شکان (هَزْم) شکاندن   (اِنسِحاب) مەعناى پاشەوپاش هاتن

(اَسير) یەعنى دیل قەت نەکوژراوە   (سَجين) زیندانى راگیر کراوە

(اَدْهَم)و (قَيْد)و (سِلْسِلَة)و (وَثاق)

مەعناى زنجیرە • پەیمانیش (مِيثاق)

(مَنّ) بـه پیاوەتی بەرەللا بکری   (فِدا) لـه تولەی گیراوا ئـەدری

(عَنْوَة) گرتنی ولاتــه بە قــار   (صُلْح) ری‌کەوتن لەسەر ئیختیــار

(هُدْنَة) پیکهاتن جەنگ ماتل‌کردن   (عَهْد)پەیمانە (حِلْف) سویند خواردن

(اِنْتِظام) مەعنای مانه لـەریــزا   لـەگـەل بیرو رای خـاوەن تەمیزا

(فَوْضَى) بەمـەعنـا بی‌ئینتیظامی   ئەنجامی نی‌یـە غـەیری نـاکـامی

(مُغامِر) کەسی بی راو بی تەدبیر   خوی بخاتە نـاو مولەکـەو زنجیـر

هەروەها (طائِش) بەوکـەسـە بلی   بە دووری ئیشـی هەلـەدا هـەلی

★ ★ ★

(عُنْصُر)یەعنی ئەصل،چواری تەواوە   ئـاگـرد هـەوا هـەم ئـەرزو ئـاوە

(مَوالید) ئەوەن ئـەبن لەمانــه   مەعدەنی وشـکەو گیایـەو حەیوانـه

(مَعْدَن)یەعنی کان وەستاو یا رەوان   وەك ئالتوون‌و زیو یا نەوتی جـوان

(تُراب) گل (ماء) ئاو (هَواء) هەوایە   (نار) یەعنی ئاگر جوشی تیـدایـە

(یُبُوسَة) وشکی (رُطُوبَة) تەری   (حَرارَة) گەرمی(بُرُودَة) سەردی

(حارّ) بەمەعنا گەرم (بارِد) یەعنی ســــەرد

پوشـــاك پیویســـــته بـو روژی‌نـەبــەرد

★ ★ ★

(ذَهَب)و (عَسْجَد) زیری بی‌غەشە   (نَفْط) یەعنی نەوت ئالتوونی رەشە

(فِضَّة) یەعنی زیـو (کِبْرِیت) گـوگـــردە

(مَفْرَق)و (صُــــفْر) برنجـــەی زەردە

(حَدِید) ئاسنە (اَنزَلْنا الحَدِید)   بە منەت فەرمووی خالیقی مەجیــد

(رُصاص) قەلایی (آنِك) قورقوشم   (رُخام) مەرمەرە (یَشْم) هەر یەشم

کانی مەرمەرە شـاری (هەورامان)   یەشمی (دەگاگا) هەم (دەگاشیخان)

(زرنیخ) زرنیخه زوره له (هەوشار) (مِلح) كانی خوی له خاكی (بیجار)
(زَیبَق) جیوەیه (ماسَة) ئەلماسه (فَیرُوزَج) یەعنی پیروزەی خاسه
(عَقیق) ئاقیقه رەنگ ئالی جوان (یاقُوت) كانیكه به بەها گران
(جام)و (زُجاج)و (بَلُور) بلووره یاقووت‌و مەرجان ناویان مەشهووره
(لازوَرد) چی‌یه مەعنای لاجیوەرد كانیكی سافه لەسەر وینەی بەرد
(مُومیا) كانی بەوینەی قیره بو بەندی شكاو خاوەن تەئثیره
(تُوتیا) كانه زورباش ئەی‌بیژن بو دەرمان چاوی خوی پی‌ئەریژن
(كُحل) چی كله (إثمد) سورمەیه عاشقی چاورەش باری لومەیه
(سِمِنت) چیمەنتو له سەرچناره هەروەها لای(دووز)بەردەكەی دیاره

* * *

(كَنز)و (رِكاز)و (دَفینه) مانا مالی ژیر زەوی له رووی جیهانا
(كَنز)و (خَزِینَة) هەم بو ئەو ماله هەلت‌گرتووه بو روژی تاله
(تِبر)و (سَبِیكَة) شووشی دارژاو (مَسكُوك) بەمەعنا سكەی لی‌دراو
(رابِح) بەنرخه بو باج‌و خەراج (زَیف)و(سَتُوقَة) قەلبی بی‌رەواج
(مَحَك) بەردیكه له سكەی ئەسوی صەراف،تا ساغی‌و قەلبی‌ی دەركەوی
(مَغشُوش) تیكەله (نَقِی) یەعنی ساف
(صَیرَفي) بلی به شەخصی صەراف
ئەگوریتەوه نەختی به نەختی بو خەلكی ولات لەسەر پیویستی
(عَرض)یەعنی وەج لەمال لەحەیوان (نَقد) زیرو زیو خالیصی جوان
(وَرَقَة نَقدِیَة) كاغەزی رەواج لەبەر گەنجینەی پاشای خاوەن تاج

* * *

(مَنْهَل) سەرچاوە لە ئاوی شیرین (مَنْبَع) کانی‌یە لەگەل هەلقولین

(نَضَّاحَة) ئاوی هەلقولی لە ئەرز (شَلاَّلَة) تافی داپەری لە بەرز

(عَيْن) یا (يَنْبوع) کانی‌و سەرچاوە (حَوْض)یش گومیکە بە دەست‌کراوە

(بِئر) چالیکی قوول تا ئەگاتە ئاو (قَناة) کاریزەو جوگەی هەلکەنراو

(غَدير) گومەلتەی خودا کردووە کە کاتی باران بە ئاو پر بووە

(بَحْر)و(يَمّ) دەریا (نَهْر)رووبارە (شَطّ)و(ساحِل)چی مەعنای کەنارە

(لُجَّة)هەم (غَمْرَة)بو زورمەی ئاوە (مَوْج)یش شەپولە لەملاو لەولاوە

(مَدّ)و (جَزْر)ی بەحر زیادو کەمی‌ی ئاو

(مَدّ) هاتنەدەرەو (جَزْر) چوونە ناو

(طَوْف) چی کەلەکە ئەخریتە سەر ئاو

هەروەها (بَلَم) بو گوزەر یا راو

(سَفينَة) کەشتی (رُبّان) کەشتیوان (عائِم)و (سائِح) یەعنی مەلەوان

(دِماغَة) لووتکەی ئەرزی ناودەریا بەوینەی (ئومید) لە ئەفریقیا

(خَليج) شاخەیی دەرچی لە دەریا جیگەی خوی بگری لەناو زەوی‌یا

(رَدْم)و (سَدّ) بەستی بەینی دووکیوە

ئەو دیوی ئاوە یا وشکە شیوە

(جَزيرة) ئەرزی چوار دەوری ئاوە بە کوردی (کورکە) بو ئەوە ناوە

(شِبْه جَزيرَة) هەندی لای وشکە ئەستیل کوردی‌یە عەرەبی (بُرْكَة)

* * *

(حَيِّز)و (مَحَلّ ، مَكان)و (مَعان)

یەعنی شوینی شت بی زیادو نوقصان

(قاع) ئەرزی نەرمی بێچەقو بەردە

(رَبْوة)و (تلّ) تەپە (وَهْدَة) بو هەردە

(مَهْمَه، مَغَازَه، بادِيَة، صَحْرا) (تَنُوفه) هەموو بە مەعنا سارا

(فَلاة)و (فَيْفاء ، سَبْسَب)و (بَيْدا)

ئەمانەیش ناون بو دەشتو سارا

(آل)و(سَرابْ) چی یانی بەردەخوی کە لە دوورەوە وەك ئاو دەرکەوی

(طُور)و (عَلَم)و (طَود)و (جَبَل) کیو

(اَوْج) شوینی بەرزە (حَضِيض) بو نشیو

(شامِخ)و (عالِي ، شاهِق)و (راسِي)

بو کیوی بەرزی ناباری عاصی

(وادِی) یەعنی شیو (مَضِيق) دەربەندە

(مَرْعیٰ) لەوەرگا هی دەولەمەندە

(واطِيء) شوینی پەست (هَضْبَة) شوینی بەرز

بەوشەرتە شوینی زور بی لەسەر ئەرز

(عِرْناس)و (قُلّة)و (قُمَّة) لووتکەی کیو

(مُرتَفَع) بەرزی (مُنْخَفَض) نشیو

(حَصیٰ) وردە بەرد (حَجَر) هەر بەردە

(حارّه) ئەرزیکە پر چەقەو بەردە

(بَطْحاء) سارایە (مَسِيل) جی لافاو (سَيْل) چی لافاوە کاتی بەهاراو

(جَنَدَل) ئەرزیکە کە پرە لە بەرد ئەرزی بی گیا (جَرْدا)یە یا (جَرد)

(ضَيِّق) شوینی تەنگ (واسِع) گوشـــادە
جیت گـــوشـــــاد نەبی ژینت بـەربـادە

(جِهَة)و (طَرَف) ئەوپەری شوینە (طَرَف) تەنشـــتە باشی بنوینــە
(جِهَاتی سِتَّة) شـــەش تەرەفەمـان

(تَحْت) لای خواروو (فَوْق) لای ژووروومان
(اَمام)و (قُدّام) بـەمـەعنـا بــــەردەم

(خَلْف)و (وَراء) دوا بە بی زیـادو کـەم
(یَسار)و شِمال) لای‌چەپ (یَمین) راســـت

(وَسْط) بەمەعنا ناو (وَسَط) نـاوەراســـت
(جِهَەی طَبیعی) ئەوەی نـەگوری هەر ژوورو ژیرە بـاقی ئەگـوری

(مَسافَە) ماوە لە بەرزی‌و نـەوی چ لە ئاســمان چ لە ســەرزەوی
(اِزاء)و (حِذاء) یەعنی موقابیـل (تِلْقاء) بەرەورووو تیـا مەبە ماتـل

(بَرِید) چوار فرسەخ (فَرْسَخ) سی میـــلە
چـوار هـەزار هـەنگاو بـو مـاوەی میـــلە

(خُطْوَة) هەنگاوە یەعنی چوارقەدەم (بَرِید) دوازدەمیل بی زیادو کەم
(مَسافَة الْغَوْث) ماوەی هاوارە هـاواری ئەبیی‌یت ئـەوە ریبـوارە

مەسافەی (عَدْوی) چوار سەعاتە ری سبەینی ئەرواو عەصر ئەگـاتـە جی
(مَسافَة الْقَصْر) دوو مەنزل ری‌یە بە رەوتی عـادەت بو ئەهلی جی‌یـە

(أُفُق) دائیرەی قـەراخی ئـەرزە چوار نوختەی بو تو زانستی فـەرزە
(مَشْرِق) خورهەلات (شِمال) بـاکـوورە

(مَغْرِب) خورنشین (جُنُوب) باشـــوورە

کـاتی رووتکـــردە نوختـــەی خورنشیـــــــن

لای راست باکوورەو چـەپ باشـــــوور یـەقین

(ریح) بەمەعنا با شـەپولی هــەوا   چوار با مەشهوورن لەسەر رووی دنیا

(دَبُور) بایەکە دیت لە خورنشین   (صَبَا) ئەجوولی لە مەشریق زەمین

بەشی لەم صـــــەبا بە جوش‌و تـاوە   لەنـاو کوردانـا رەشـــەبای نـاوە

بـەم بایـە دلم زور ئـەبی زویـــر   چون ســـــلیمانیم ئەخاتـەوە بـیر

(شَمال) دەرئەچی لەلای پشتەوە   لە باکوورەوە دیتـە دەشـــــتەوە

ئەم بـا پیروزە لـەبو کیوو دەشـت   دنیا خوش ئەکا بە وینـەی بەهەشت

(جَنُوب) بای‌وەشتە بە فەرو خیرات   چون مژدەی باران ئەدا بـە بسـات

(نَسِیمی سَحَر) شنەی بەربەیان   نەشئە ئەبەخشی بە دل‌و بـە گیـان

خصوص نەسیمی چەمی بیـــارە   کاتی بەهـاران دنیـــا گولـزارە

بولبول مەست ئەکـا لەســـەر چلانا   دل سەربەست ئەکا لەنـاو گولانـا

* * *

(بُخار) ئەو هەلمەی دەرچی لە زەوی   لە شوینی بـەرزا یا شوینی نـەوی

هوی بوخار زوربەی تەری‌یەو گەرما   بویە زورە هەلم لە گوشەی دەریـا

خوا با ئەنیری بوخار هــەل‌ئەگری   هەوریکی گەورە لی‌ی پەرە ئەگری

(عارِض)و (غَیْم)و (غَمَام)و (سَحَاب)

هــــەورەو لـەبو روژ ئـەبی بـە نیقـــــاب

(جَهَام) هەوریکی وشکی بی‌ئـاوە   بە مـەئـەل لـەبـو رژدان وتـراوە

(رَعْـد) دەنگی هــەور (بَرْق) برووســـکە

(صاعِقَة) مـەعنـای هــەورە تریشـــــقە

(صَيِّب)و (قَطر)و (مَطَر) بارانە (دِيمَة) خورەمی سەر بەهارانە

(سَيْل) چی لافاوی بەجوش‌و تاوە

(دَيْم) ئەرزی بی‌ئاو (سَيْح)یش بەراوە

(طَلّ) وردە باران پی‌ی‌ئەلین رنە (نَدی) شەونمە ، دل شادی‌ی منە

(حُباب) بەمەعنا بلقی سەراوە ناوەکەی هەواو تویکەکەی ئاوە

(ثَلْج) بەمەعنا بەفر (حالُوب)و (بَرَد)

بەمەعنا تەرزە • سەهولیش (جَمَد)

(صَقِيع) شەختەیە زوقمی پایزان لە سەرمای قەوسا لە گەلاریزان

(ضُباب) یەعنی تەم زورە بە زستان لەسەر کیوانی خاکی کوردستان

(زَمْهَرِير) دەمەی بوران‌و سەرما یاخوا ئەم سەرما نەدا بە سەرما

(سَمُوم) سەبوونە گرەی گەرمایە لەشت ئەسووتی بەم‌نەوعە بایە

(نَقْع)و (قَتَم)و (غُبار)و (عَجاج) توزو غوبارە هاوار بو عیلاج

(إِعْصار)و (نكْباء) مەعنای گەردەلوول

(عاصِفَة) گەلی بەهیزەو بە توول

(هِزَّة)و (زَلْزَلَة) بومەلەرزەیە لەبەر بورکانی ژیر ئەو ئەرزەیە

ئەلین بیری قوول زور بی لەو خاکە بو چاری هیزی زەلزەلە چاکە

* * *

(فَلَك)و (سَماء) هەردوو ئاسمان

(أَرض)و (غَبْراء) چی بو ئەرزی خومان

ماوەی مابەینی ئەرزو ئاسمان (فَضاء) یا (جَوّ)ە ئەی برای جوان

(مالِيء) یەعنی پر (خالی) خالی‌یە هەرچەند لەم چەرخا جی‌ی خالی نی‌یە

(شَمْس)و(ذُکاء ، يُوح) روژەبزانە (ضِياء) نووری روژ نەصصی قورئانە

(سَنَاء ، بَهَاء ، نُور) هــەموو روونـاكـــين
(نُــور) هــەم بــو مانــگە بــرای بـەتـەمكين
(هِـلال) مـانـگی نـوی (قَمَر) هەرمـانـگە
(بَدْر) بو مـانگی چـواردەی شـــەش‌دانـگە
(كَوْكَب)و(نَجْم) مەعنای ئەستیرە   هەندی کەم‌نوورەو هــەندیکی تیرە
(شَهَاب ثَاقِب) بەهیزی پرتـەو   ئەكشی لـە سـەرا بە تاریكەشـــەو
(ثُرَيَّــا) كـويـــە (مِيزَان) تـــرازوو
ئەو لـە حوزەیـران ، ئـەم تـەمـووز دەرچـوو
(سائِق)و (شَعْرَى) بو گەلاویژە   لە مانگی ئابـدا پرشـنگ هـاویـژە
جا مانگی ئەیلوول كاتی (سُهَيْل)ە   دل بو گەرمەسیر بە ذەوق‌و مەیـلە
(بَنَات النَّعْش) بـو حەوتەوانـان   گەورەو بچووكن لـەلای شـیمالان
(جَدْي) كـە قوطبە لە بچووكایە   رای‌بگرە قســـەم وەربگرە مایـــە
(مَجَرَّة) خەتی بەرزی كاكەشان   پشتینەیكە لــە ئەســـتیرەكان
(طُلُوع)و (شُرُوق) هـەروەهـا (إِشْرَاق)
دەرچوونی روژە لـــە گوشـــــــەی ئـافـــاق
(غُرُوب) ئاوابوون (شُعَاع) یەعنی تـــاو
(فَيْء)و (ظِلّ) سـیبەر بـەتـاو دیتـە نـاو
(فَجْـر)و (فَلَق) چی روونـاكی‌ی بـەیـــان
(شَفَق) رووناكی‌ی پـاش نویـژی شـــــیوان
ســەر لە بـەیـانی (غُدْوَة)یەو (صَبَاح)
ســـەر لـە ئیـوارە (عَشِيَّة)و (رَوَاح)
(صَبَاح) بەیانی (مَسَاء) ئیوارە   (ضُحى) چیشتەنگا كەرامەت‌دارە

(اَصیل) پاش عەصرەکاتی لەطیفە   میزاج موعتەدیل ، هەوا خەفیفە
(اَلْیَوْمَ) ئەمرو (غَداً) سبەینی   (اَمْسِ)و (بارِحَة) بەمەعنا دوینی

* * *

(وَقْت)و (حِین)و (دَهْر ، زَمان) یەعنی کات
(آن) چاوبرکەیی (ساعَة) یەك سەعات

(اَجَل) وادەیە هەم ئەنجامی ژین   (عُمْر)هەموو عومر ئەی خاوەن تەمکین
(اَزَل) بی‌ئاغاز ئەوەلی نی‌یە   (اَبَد) بی‌ئەنجام پایانی نی‌یە
(قَدیم) بی‌ئەوەل (حادِث) پەیدابوو   (اِبّان) ئەوەل‌کات یا کاتە هەموو

(نَهار) یەعنی روژ (لَیْل) بەمەعنا شەو
ئەم بو ئاسایش ئەو بو هەول‌و دەو

(نَهار مُشْمِس) روژیکی رووناك   (لَیْل مُقْمِر) مانگە شەوی پاك
(صَحْو) سایەقە (غائم) هەورە روژ   (مُکَدَّر) لیلە (مُغْبَرّ) خاوەن توز

(دَیْجُور)و (داجی ، مُدْلَهِمّ ، ظَلْماء)
شەوی تاریکی بی‌صەفاو سیما

* * *

(سَنَه)و (حَوْل)و (عام) سالە بیزانە
(شَهْر) مانگ تەواو یاخود نوقصانە

(غُرَّه) ئەوەلیە (سَلْخ) ئاخریە   (مُنْتَصَف) ناوقەد(اُسْبُوع)حەفتەیە
(سَبْت)و (اَحَد)و (اِثْنَین ، ثَلاثاء)
(اَرْبَعاء ، خَمیس ، جُمْعَة) راوەستا

شـــەممە یەکشـــەممە دووشـەممە سێشــــەم
چوارشەممە پێنجشـەم هەینیی موحتەشــــــەم

* * *

(فُصُول) چوار وەرزە (رَبِیع) بـەهـــارە
زەوی رەنگاورەنـگ گــــولو گـولــزارە
(صَیْف)یەعنی هاوین گەرمە خەرمانە (خَرِیف) پـایـزە گەلاریزانـە
(شِتاء) زستانە ســاردو ســەرمایە دانیشــەو بخو لـــە ئایـەومایــــە

* * *

(سَعْد) پیروزە (نَحْس) نەگبەتە لەسەر خواهیشی خـاوەن قودرەتــە
هەرکەسی بلی ئـەوروژە نەحســــــە ئەوە شوعووری نزیـك بە نەقصــە
(نَحْس مُسْتَمِر)بو قەومی عاد بوو چون کردەوەیان جەورو بیداد بوو
(عید) بەمەعنا جەژن بو موسولمانان (عِیدُ الفِطْر) چی جەژنی رەمەزان
(عِیدُ الاضْحِیَة) جەژنی قوربانە کاتی تـەوافو خیرو ئیحســـــانە
ئەمانە هــەردوو ســـــوننەتی دینن مایەی سەربەرزیو خـەیرو تەمکینن
(عید الوِلادَة) جەژنی مەولـوودە دوازدەی(رَبِیعُ الاوّل) مەحدوودە
(عِیدُ المِعْراج)یش جەژنی میعراجە بەرزەوە بوونی شای خاوەن تاجــە
لە بیستو حـەوتی مانگی رەجەبــە یادی رەســوولی خاوەن حەســـەبە
هەرچەند سوننەت نین باشیان بخوینە ئەگەر بیشـەرعی نەبی لەو شـوینە
باقی هەر جەژنی هــەبی لــە ولات لەسەر تەقلیدە لە رووی سـەربسات

* * *

(تَارِیخ) دەربری کاتی کارەســـات هەتا ون نــەبی هیچ کاتی لــەلات

تــــەئریخی هیجری کوچی ئەمینـــــە لە مەککە دەرچوو ، چوو بو مەدینــە
ســـالی دوانزە مانگ لیرە حیســـابە میژووی نووسینی رووی ئەم‌کیتابـــە
هــەزارو سیصەد هەشتاو سی ســـالە ئەروا لــە کوچی ئەو پر کـــەمالــە
تەئریخی میلاد لەســـەر رووی عالەم لەدایك بوونی (عِیسیَ ابنُ مَرْیَم)
ئەمە شەمسي‌یە ، میژووی ئەم‌حـالــە هەزارو نوصەد شەصت‌و سیە ســالە
تەئریخ لە عالەم بیجگە ئەم دوانـــە زورە بـــە یاسـای گــەلی ئینسـانە

* * *

زەوی هیلـکەیی یـــا کـــورەوَی بی بە سیصەدو شەصت پلە بەش ئەکری
(خَطّ الأستِواء) خەتی ناوەراست دیت بەسەر ئەرزا زەوی بەش ئەکات
لە خورهەلاتو کە دەس پی‌ئـەکـات هەتا ئەوپەری خورنشـــین ئەگـــات
زەوی بەش ئەکا بە دوو بەشی راست بەسەر (عَدَن)دا دی تیپەر ئەکات
لەم‌خەتەوە تا (شِمالِ) یا (جَنُوب) نەوەد دەرەجە ئەی برای مەحبووب
وەزعی وەهایە ئـەم ئـەرزە جوانـە خەتی ئیسـتیوای زور گـەرمیانـــە
لـــە هەردوولاوە بولای قوطبەکـــان گەرما کەم ئەبی بە دووری‌ی مەکان
لە عەرضی سی (٣٠)وە تا ئەگاتە چل هەوای سەرزەوی خوشەو موعتەدیل
لەمە بەولاوە زور ئـەبی ســـاردی هــەتـاکو قوطبی دوور لـــە ئابادی
عــەرضی عیراقی بەینی سی‌و چـــلە (بالنسبة) هــەوای لــە موعتەدیـلە

* * *

ئەوەلی طوولیش لەبو ســـــەرزەمین بەحری ئەطلەس بوو دەریای خورنشین
ئیستە (گرینچ) ئەکەن بەئەســاس بو توولی ولات ئەیکەن بــە میقیـاس
سی‌و شـــــــەش دەرەجە عــەرضی شـارەزوور
هەشـــــتاو یـەك طوولی بەگویرەی مەشـــهوور

(کام) عەرضی مەککە(عز) لەبو طوولی   بژمێرە (ابجـد) نـەزمی مەعقوولی
بیســـتویەك دەرەجـەو چـل دەقیقـە عــــەرض
حـەفتـــاو حەوتیش طوول ئەی برای ســەربەرز
هەرچەند ئەم باسە دوورە لـە مەقام   بـە موناسـەبە وتم • والســـــلام

* * *

سال بە دوو نەوعە یەکەم (قەمەری)   دووەم (شەمسی)یە بێ دەردیسەری
سالی (قەمەری) وایە دوازدە جـار   مانگی یەکشەوە بێتـە بـەر دیدار
مانگی بیســــتونو مانگی سیروژە   هەمووی سیصەدو پەنجاو چوار روژە
(محرّم ، صــفر ، ربیع الاول   ربیــع الثـاني ، جمـادی الاول)
(ذی الحجة) مەعنای مانگی قوربانە   زەمانی حەجو قوچو ئیحســـانە
(جمادیالثانی ، رجب)و (شعبان)   (رمضان ، شوال ، ذیالعقدە)ی جوان
وەهایە(شەمسی) لەکوی روژ دەرچوو   تا دیتو ئەوجی ســالی پاش‌کەوتوو
سیصەدو شەصتو پینج روژی تەواو   لەگـەل کەسریکا چواریەکە بـەنـاو
سالی ئەوکـەسرەی تیـا ئەبێ تـەواو   ســالی کەبیســەی بو بـکە بـە نـاو
سی سال بە یازدە سـالی بـە دوازدە   سالی روژ لەسەر سالی مانگ زیـادە
بەم چەند روژانـە حیساب ئەگوری   سالی مانگو روژ بە بورج دائەنری
بە حیسابی بورج لــە بەهــارەوە   بوت بەیان ئەکەم تـا لـەمخوارەوە
(حمل)و (ثور)و (جوزا)و (سرطان)   (اسد ، سنبلة) جا بورجی (میزان)
(عقرب)و (قوس)و (جدی)و (دلو)و (حوت)
بەهــار هاتەوە بـە یاســــــــــای مەزبووت
نەوروزو ، گولان ، مانگی جوزەردان   پووشپەر ، خەرمانان،گەلاویژی جوان
رەزبەر ، گەلاریز ، سەرماوەز بەنام   بەفرانبار ، ریبەند ، رەشەمە ئەنجام

* * *

مانگی (رومی)یشت بو ئەکەم بەیان لـــە بەهـارەوە بیزانــە جـــوان
(مارت)و (نیسان)و (ایار ، حزیران) (تموز)و (آب)و (ایلول) بە میزان
دوو (تشـــرین) لەگەل دوو مانگی (کانـــون)
(شــباط) دۆمـــانـــگە بـــرای رەهنمـــوون

حەوتیان سی‌ویەك روژ ، چواریشـیانـــی ســی
(شــباط) بیستـو هەشـــت هـاتوە بـە نەقصی
لە چوارســالەدا چوارەم بیـســتونو (کبیســـة) سالە زوو وتم بـە تو
چــوار مــانـگەی سی سی بەریـــزی مەعقـــوول
مـــانـــگی (نیســـان)و (حزیـران ، ایلول)
(تشرینی دووهەم) باقی مانگەکـان هەموو سی‌ویەکن بیزانــە عەیـــان

★ ★ ★

جـا چون دائیرە سیصەدو شـەصـتە پینج روژی زیاد لە حیساب پەستە
حیسـابی ناکەن دایئـەنین بـە تـار (تار) بەمەعنا (طرح)ئەی برای هوشیار
شوینی ناوقەدی فەصـلی بەهـــــارە بـەلام ئەم شــــوینە هــەر ئیعتیبارە
چونکە لـە هـەرلا حیســـابی بکەی تو بە مەرامی حیساب‌گەر ئەگـەی
(فَرْد)و (وتْر) تاق (زَوْج)و (شَفْع) جووت
(زوج) هەرودهـــا دی بەمەعنــا هـاوجـــووت
(عَدَد)ئەدرئەچی لە درو تاکی رووت یەك عەدەد نی‌یە بە واتەی مەزبووت
(کَسْر) ئەوەیە یەك تەواو نـەکا نو کەسر هەیە بوت بەیـان ئەکـــا
(نِصْف)و (ثُلْث)و (رُبْع ، خُمْس)و (سُدْس)ە هەم
(سُبْع)و (ثُمْن)و (تُسْــع ، عُشْر)ە براکـــــەم
نیـــوەو سی‌یـەکو چـــواریـەکو پینـــجیــــەك
شــــەش‌یـەکو حـەوت‌یـەك هەشـــت‌یەکو نویەك

ئاخریان دەیەك کوسووری عەدەد ئەمانە هەموو بو کەسری موفرەد

★ ★ ★

(واحِد) یەك (اِثْنَیْن) دوو بە بیٔئازار (ثَلاثَة) سی‌یەو (اَرْبَعَة) چوار
(خَمْسَة) ، سِتَّة ، بعدها سَبْعَة ثَمانِیَة بعدها تِسْعَة)
پینج‌و شەش‌و حەوت هەشت‌و نو تەمام
ریزی ئاحادن لەلای خاص‌و عام
(عَشْرَة) دە (عِشْرین) بیستی کامیلە (ثَلاثین) سی‌یە (اَرْبَعین) جلە
(خَمْسین) پەنجا (سِتّین) شەصتە (سَبْعین) حەفتایە (ثَمانین) هەشتا
(تِسْعین) نەوەدو (مِائَة) یەعنی صەد (اَلْف) هەزارە لە ریزی عەدەد

★ ★ ★

(اَحَد)و (واحِد ، اِثْنَیْن) لەبو نیر (اِحْدیٰ ، واحِدة،ثِنْتَیْن)ەی بژمیر
(ثَلاثَة) هەتا (عَشْرَة) بە تی‌یە بو نیرو ، بو می بی تی بەجی‌یە
(اَحَدَ عَشَر) هەم (اِثْنا عَشَر) بو نیر بە بی تی راستەو موعتەبەر
(اِحْدیٰ عَشْرَة)و (اِثْنَتا عَشْرَە) بو می بە تی‌وە باش موعتەبەرە
لەمە بەرەوژوور لەبو (مُذَکَّر) دووهەم بی‌تی‌یەو یەکەم تی‌ی لەسەر
بو می بەعەکسی ئەمە بخوینە دەستووری نەحوی راستی بنوینە
(رَأیْتَ اَحَدْ عَشَر کوکَبا وَجَدْتُ اِثنَیْ عَشَر مکْتَبا)
(وَجَدْتُ اِحْدیٰ عَشْرَةَ صُرَّة وَاْثْنَتَیْ عَشْرَةَ مَنْظُومَة دُرَّة)
(تِسْعَةَ عَشَر رَهْطا فی‌البَلَدَ تِسعَ عَشْرَةَ ثُلَّة بالعَدَد)

★ ★ ★

لە سی‌وە تا دە تەمیزی عەدەد جەمعەو مەجرووره ئەی برای ئەسعەد

تەمیزی یازدە تا نەوەدو نو | مەنصووبەو موفرەد راستم وت بە تو
تەمیزی (مائـە)و (اَلْف)و (مُثَنّى) | (جَمْع)یش موفرەدو مەجرووریان داغا
(مائـة ، مِئتا ، مِئآت ، شَخْصٍ | اَلْفٌ وَ اَلْفا ، آلافُ نَفْسٍ)

* * *

(هُوَ) بو پیاوی غائیب وتراوە | (هِيَ) بو ژنی وا دانراوە
(هُما) دوو غائیب لە پیاو یا لە ژن | (هُم) گەلی پیاوان گەلی ژنان (هُنّ)
(اَنْتَ) یەك پیاوە (اَنْتِ) بو یەك ژن | بەرابەر بە تو کە (مُخاطَب) بن
(اَنْتُما) دووکەس لە ژنو لەپیاو | (اَنْتُنَّ)و (اَنْتُم) گەلی ژنو پیاو
(اَنا) یەعنی من چ نیرو چ می | (نَحْنُ) بو ئیمە ، بو پیاوو ژن دی

* * *

ئەوەی دانراوە لەبو ئیشارە | (ذا ، تا ، ذانِ تانِ ، اولیٰ) دیارە
(ذا) نیری نزیك (ذاكَ) میانە | (ذلِكَ) بو دوور هەر بو پیاوانە
(تا ، تاكَ ، تِلْكَ) هەربەوقیاسە | لەبو (مُؤَنَّث) ئیشارەی خاصە
(ذانِ) بو نزیك (ذانِكَ) بو دوور | لە بو نیرانە بەگویرەی مەشهوور
(تانِ) بو نزیك (تانِكَ) بو دوور | لەبو ژنانە بە یاساو دەستوور
(أُولیٰ ، أُولاءِ) گەلی نیرو می | هەم (أُولئِكَ) بەمشەرتە دوور بی
(هُنا) لیرەیە (ثَمَّ) وا لەوی | (هُنالِكَ)جیی دوور کاتی ریکەوی
(قَریب)و (دانِی) مەعنای نزیکە | (بَعید)و (قاصِی) دوورو تەریکە

* * *

(إنَّ) هەم (أنَّ) بەراستی وەها | (لَیْتَ) خوزگایە (لَعَلَّ) هیوا
(كأنَّ) وەكو (لٰكِنَّ) بەلام | بو دەفعی وەهمی پیشوو لە كەلام

(إِذَنْ) کەوابی (إِلاّ) مەگــەرە بەکاریان بێنــە زور موعتەبـــەرە
(إِنْ) ئەگەر (إِذا) بەمەعنا کـاتی (حَیْثُ)هەر شوێنی (مَتَی)هەرکاتی
(ما)و (مَهْما) هەرچی (من) یەعنی هــەرکەس
(کُلَّما) شـــــەرتە بـو تـەکـرارو بـەس

★ ★ ★

(ف) بو پاش‌کەوتن لەگەل فەوریەت (ثُمَّ) پاش‌کەوتن بەلام بـە مولەت
(حَتّی) ئەوپـەرە لە بەرزیو نزمی (بَلْ) بو لادانە ئەگـەر بەفەهمی
بو گەیـانـدنی مـەعنـای تـایبـەتی (لا سِیَّما)یە وشـــــەی قیمەتی

ئەو کەلیماتەی کە بە سێ ئیعراب هاتوون

هەندی کەلیمە لەســـەر سێ ئیعراب وەربگرە لە من ئەی عالی جەنـــاب
یەکەم بە سەرو دووهـــەمین بە ژێـر سـیهەم بـە بورە باعیش بـو خـیر
(أَثَر) حـەدیثی حـەزرەتی ئەمین (إِثْر)و (أُثْر) چی بەمەعنا برین
(أَمّ) بەمەعنا قەصد (إِمّ) موناسەبە (أُمّ) دایکی تویەو قەدری واجبـە
(أَمَّە) بو قەصدە هەم بو شـکستە (إِمّە) جیی گوشاد (أُمَّة) ئومەتە
(بَأْس) یەعنی هێز (بِئْس) نابادی (بُؤْس) فـەقیریو زاریو زگـاری
(بَرّ) خیرومەندەو (بِرّ) یەعنی ئیحســـــان
(بُرّ)یش گـەنمـە کـە ئـەکـری بـەنـــان
(بَسْــط) راخستن (بِســـط) وشـــــترە
(بُسْط) وەك (بِســـاط) فەرشی راخــــەرە
(بَضْع) پارچەیە (بِضْع) سێ تا نو (بُضْع) لـەذەتگا بـەلای ژنانـو

(جَوار) چەند کەشتی(جِوار) پەنایە (جُوار) بەمەعنا گەلی هەمسایە

(جَدّ) باپیرەیە (جِدّ) تیکوشینە (جُدّ) بیری کونی گەلی پیشینە

(جَرْم) برینی لقی دار خورما (جِرْم)مایەی شت(جُرم)چی گونا

(جَزْع) ترس‌وبیم(جِزع) پەڵەی‌چاو (جُزع) رەنگیکە زافەرانی ناو

(جَلّه) ئەشرافە (جِلّه) شەریفە (جُلّه) حاجەتی خورمای ظەریفە

(جَلاء) دەرچوونە (جِلاء) رووناکی (جُلا) ئیشی زل بە خەتەرناکی

(جَنّة) بیستانە (جِنّة) شەیتانە

(جَنین) بەچکەی سك (جُنّة) قەلغانە

(حَبّ) لە بو دانە (حِب) بو حەبیبان (حُبّ) خوشەویستی‌و زامە تازەکان

(حَجْر) بەردەرگا مانیع لە مروور

(حِجْر) عەقل‌و (حُجْر) بو هودەی مەستوور

(حَجّة) یەك حەجە (حِجّة) یەك‌ساله

(حُجّة) بورهانەو مایەی کەماله

(حَرّة) ئەرزیکی پر لە بەردی رەش (حِرّة) تینویتی بە وینەی (عَطَش)

(حُرّة) ژنیکی دوور لەبەندەگی هەر ئازادی‌یە مایەی زیندەگی

(حَلال) کاریکە بە دین رەوایە (حِلال) جەمعەکەی (حِلّة) ماوایە

(حُلال) مەصدەرە بەمەعنا مەنعە لە هەر ئیشیکا سوننەت یا بیدعە

(حَلْم) کالەی چەرم (حِلْم) حەوسەلە

(حُلْم) خەوی پووچ بە هەلەو پەلە

(حَرْف) ئەرزی پان (حِرف) قسەی خوش

(حُرف) بی‌عەقلی‌و نەزانی بی‌هوش

(خَطْب) ئیشـــی زل (خِطْبَة)خــوازبینی
(خُطْب) صــیغەی جـەمــع تیــا دانــەمینی
بو جەمعی (اَخْطَب) ئەرزی نشیوه گـەلای خـەزانی تیــا داوەریـوه
(خَف ّ) یەعنی سووکی (خِف ّ) شەخ‌ىی سووكه
(خُف ّ) گورەوی‌ی چـەرم سـاف‌و بی‌تووکـه
(خَـلّة) داماوی (خِـلّه) بــو هەر شت
لــەنیــو دانـایـان (خُلّه) مـەحـەبـەت
(دَعْوَة) مانگ کردن بو ســەر چیشت‌ونان
(دِعْوَة) بـانـگ‌کــردن بــو ئیشی ژنــان
(دُعْوَة) بانگ‌کردن بو شەر لــه جیهــان
هـــــەم بریتی‌یـه لـــه بـانـگی گـــران
(رَب ّ) پەروەردگار (رِب ّ) گەلی بـەکـــار
(رُب ّ) ئاوی گوشــراو لـه تـری‌و هـەنـــار
(رَبا) بەرزی‌یه (رِبا) یەعنی سوود (رُبا) بو گەلی تەپولکەی مەحدوود
(رَباب) هەوریکه پر بی له بـاران (رِباب) نەوزادە لــه مندالەکـان
(رُباب) بو مەری گەورەی گەلانه هەم له ئالەتی بـەزم‌و ســـــەیرانه
(رَبْع) مەنزله (رِبْع) سیبەرو (رُبْع) چواریەکه بو من بی یا تو
(رَسْل) جوش‌خواردن (رِسْل) شیری جــوان
(رُسْـل)صــیغەی جـەمـع بــو پیغەمبـەران
(رَق ّ) مەعنای کاغەز هەم ئەو پیستانه لەسەریان نووسرا لـــه دیرزەمـانـه
(رِق ّ) چی بەندەگی (رُق ّ) دلیکی‌وا کـه میهرەبانی مەوجـوود بی لـەوا

(رَقاق) پیاویکی بالای عەلەمە (رِقاق) رووبارو قەراغی چەمە

(رُقاق) بو صینفی لەناو ژنانە بەرزو باریکو بالا میانە

(رَوی) ئاوی زور (رِوی) ئاوی کیو

(رُوی) جیی زوانین لە بەرز بو نشیو

(زَأْر) دەنگی شیر (زِئْر) ئەوپیاوانە کە دانیشتنیان لەگەل ژنانە

(زُؤر) زالمی بەدرەوشتو خوو

خوت دوور بگرە لی لە هەرکویدا بوو

شەممە (سَبْت)و (سِبْت) کەوشی یەمەنی

(سُبْت) گیای رواو بەخوش دیمەنی

(سَقْط) باخچەیە (سِقْط) بو منال کە لەباربچیو نەگاتە کەمال

(سُقْط) بەمەعنا پارچە ئاگری لە تەنوورا بی کاتی دابمری

(سَلام) دروودە (سِلام) چەقەنە (سُلامی) وردە جمگەی بەدەنە

(سَمّ) بەمەعنا ژار (سِمّ) یەعنی کونجی

(سُمّ) لەبو کونی سووژنو دەرزی

(رَوْح) ئاسایشە (رِیح) چی‌یە بایە (رُوح)گیانی شیرین سیرری خودایە

(سَوْق) لیخورینە (سِیق) لی‌ی خوررا

(سُوق) یەعنی بازار پردەنگو هەرا

(سَهام) گەرمای سەخت (سِهام) بو چەند تیر

(سُهام) چەند بەشی لەبو بەش وەرگیر

(شِرْب) گوزەیە (شُرب) نوش‌کردنە

(شَرْب)یش دانیشتن بو خواردنەوە

(شَعْب) بەمەعنا بەشـێکە لە خێـل

مەعنای (شِعْب)و (شُعْب) ڕێگای گەشتوگیل

(شَعْر) یەعنی موو (شِعْر)هونراوە (شُعْر) ئەو مووەی لە لێو ڕواوە

(شَکْل) وێنەیە (شِکْل) نازی ژن (شُکْل) نەخشێکە بە بەن ئەیچنن

(صَبْغ) ڕەنگ‌کردن (صِبْغ) یەعنی ڕەنگ

ڕەنگی جوان ذەوقـە لەبـو دلی تەنگ

(صُبْغ) ئەسپێکە کلکی یا ڕانی یا گوێی سپی بێ مایەی جـوانی

(صَدْق) نیزەی تیژ (صِدْق) ڕاستی (صُدْق) مارەیی بو ژن خواستی

(صَرْم) برینە (صِرْم) گەلی پیاو (صُرْم) فیراقی دوستی دل برژاو

(صَرَّة) ئەوتری بو گەلی ژنـان وەصفە بو زوریی قرەو قالەیـان

(صِرَّة) شەوی سارد بە ئێش‌و ئەلەم (صُرَّة) کیسەیەك پڕ بی لە درەم

(صَفْر) کرمی سك (صِفْر) خالی‌یە (صُفْر) کانی مس یا قەلایی‌یە

(صَلّ) دەنگی تیرە (صِلّ) ماری بـە ژار

(صُلّ) چی تیری‌یە یـا تـامی نـابـار

(ضَرّ) زیانی مال (ضِرّ) بەچکەی‌حەیـوان

(ضُرّ) نەخوشی‌یەو بیماریی ئینسـان

(ضَعْف) خەستەیی (ضِعْف) هەم واتـە

(ضُعْف) بە لوغـەت مەعنـای دووقـاتـە

(طَرْق) ئاوێکە پڕ بێ لە حەیوان (طِرْق)پیوی مەر (طُرُق)ڕیگەکان

(طَلا) بەچکە ئاسك (طِلا) بو دەرمان لەسەر زامەکان (طُلا) گردەنـان

(طَوی) برسیتی (طِوی) بەمەعنا ئیشی دووبـارە لە ڕووی زەمـانـا

(طُویٰ) بیریکە بـو جیٚ‌نشـــینان   لیٚ‌ی‌بخونــەوە ئـاوی خوش‌و جوان

(ظَهْر) یەعنی پشت (ظِهْر) باری کـــــول

(ظُهْر) نیـوەرو و نویژیـکی مـەقبـــــوول

(عار) رسواییە (عیر) چی کاروانە   (عَوَر) شەخصی رووت چاکی بزانە

(عَبْر) رابووردن (عِبْر) رووبارە   (عُبْر) وشتری میٚ‌ی پیری بی‌کارە

(عَدیٰ) دوژمنی (عِدا) دوژمنـان   (عُدیٰ) هوزیکە لـە عەرەبەکـان

(عَدَّه) ژمارەیەك (عِدَّة) چەن ژمارە   (عُدَّه)بە تەخفیف چەند وەعدەی یارە

(عَرْض) پـانـایی (عِرْض) چی نامـــووس

(عُرْض) داوینـی نیشـــــتنگای مەئنووس

(عَشْر) یەعنی دە (عِشْر) وشتری   بە دە روژی خشت جاری ئاو بدری

(عُشْر) دەیەکە بەوینەی زەکات   لە دانەی قووتا کـاتی حاصـــلات

(عَضّ) مەعنای گەزتن (عِضّ) ناوی ســـەقەر

(عُضّ) مەعنـای جـەورو غـەدری ســـتەمگەر

(عَقْد) بەستنی وینـەی نیکاحـــە   (عِقْد) گەردنبەند وینەی (وِشاح)ە

(عُقْد) بو جەمعە چەندگەردن بەندی   بـو ملی گـــەدا ، یا دەولەمـەنـدی

(غَل) شـــوینی بـەرزە (غِـل) میشووڵەکان

(غُـول) دیـوی وەهمی دەشـــــتو بیـــابـان

(غَرّ) باییبوونە (غِر) مەعنـای وشـــــتر

(غُـرّ) تـەویـل سپی حـەیـوانو بەشـــەر

(غَسَل) شورینە (غِسْل) دەرمانی   شتی پی‌ئەشون لە رووی جیهـــانی

(غُسْل) بەوینەی یەکەم شـورینە   دوو مورادیفن بـەکـاریـان بینـــە

(غَمَر) مالی زور (غِمْر) بو کینە   (غُمْر) بی‌عەقلی نەگبەتی ژینە

(غَلّ) خەیانەتە (غِلّ) عەداوەتە   (غُلّ) زەنجیری مل مایەی زەحمەتە

(فَرْق) جیایی‌یە (فِرق) بەمەعنا   بەشی لە دووبەش وا لە قورئانا

(فُرْق) خانووی خاص بە پیاوی گەورە

شوینیکی نایاب لەو چەرخ‌و دەورە

(فَمّە) یەك تیکە (فِمّە) تەوقی‌سەر   (فُمّە) مەمکی ژن باش بیکە لەبەر

(قَبَل) لەمەوپیش (قِبَل) چی تاقەت

(قُبُل) بەردەمەو چەند ماچی رووم‌ەت

(قَدَح) لیدانە (قِدح) پزیسکە   (قُدْح) چەند کاسەی شەرابی پیسکە

(قَدْر) پایەی بەرز (قِدْر) مەنجەلە   (قُدُر) بو گەلی گەردنیان کولە

(قَرّە) شەوی سارد (قِرّە) سەرمایە   (قُرّە) نووری چاو لە هەرچی‌دایە

(قَرْن) صەدسالە یاخود سی‌وشەش سال

(قِرْن) نزیکی بە جەنگ‌و جیدال

(قُرْن) بو جەمعی لەوحەیوانانە   شاخدار بن لە گاو بزن‌و مەرانە

(قَری) شوینی پەست (قِری) ضیافەت

(قُری) چەند دی‌یەك جەمعە بی‌کولفەت

(قَسْط) ستەمە (قِسْط) عەدالەت   (قُسْط) رونیکە بو دەوای عیللەت

(قَصّە) بەشی خیر (قِصّە) حیکایەت   (قُصّە) گویزانە پیویستی ئوممەت

(قَطْر) بە هەر سی ئیعراب بارانە   (قِطْر) بەکەسرە مسی ناوکانە

(قُطْر) بە ضمّە داری بون‌خوشە   هەم تەنشتی ئەرز قوطری کیو خوشە

(قَطْع) برینە لە هەرشتی بی   (قِطْع) بەمەعنا بەشی لە شەو بی

(قُطْع) شاذروان خواجەنشـــینە   زیـادە دیواری دەرگـــای رەنگینـە

(قَعْدَة) دانیشتن (قِعْدَة) هەیئەتە   (قُعْدَة)ئەسپیکی خوش نەزمو رەوتە

(قَوی) عـەرزی چـال (قِوی) یـەعنی هیز

(قُـوی) بو جەمعی (قُـوَة) ئـەی بـەریـز

(کَلا) گیایە جەمعەکـەی (کِلا)   (کِلْیَە)گورچیلە جەمعەکەی (کُلا)

(مَدَة) حەرفی (مَدّ) • (مِدة) زووخو کـــیم

(مُـدَة) مـاوەیـــە ئـــەی بـرای کـــەریـم

(مَرَة) جاریکە (مِرّە) قووەتـە   (مُرَة) شتی تـال لای طەبیعەتـە

(مَلْأ) بەمەعنا پری‌ی مەعـدەیـــە   (مِلْأ) بەمەعنا پری‌ی کاســـەیە

(مُلْأ) بەمـەعنـا ئـەوراقی زورە   بەوشەرت رووەکەی بەنووسین بورە

(مَلَّة) خولەمیش لـە کاتی گەرمی   (مِلَّة) ئایینـە وەربـگرە نـەزمی

(مُلَّة) گەلیـکە خاوەن زیـان بن   دوور لە خزمەتی نەوەی ئینسان بـن

(مَلْك) ئەومالەی وا لەلای ئینسان   لە نەختو لە وەج لە باغو حەیوان

(مِلْك) مالداری ئەهلی دنیـــایـە   (مُلْك) سەلطەنەت وەصفی پاشایە

(مَنَّة) ناوی ژن (مِنَّــە) منەتـە   (مُنَّة) بە ضمة مەعنای قووەتـــە

(وَجْد) شەوقو ذەوق (وِجْد) بو بوونـــە

(وُجْد) ئاســـانە لـــەم دنیـــای دوونـە

(وَدّ) ناوی بتە (وِدّ) ناوی شەخصی   (وُدّ) مەحەبەتە لەگەل هەرکەسی

* * *

وا تەواوم کرد ئـــەم سی ئیعرابـــە   شایستەی شـەخصی خاوەن ئادابـە

بو شـــیعرو ئەدەب بو ئینشـانـامـە   بو موکالـەمـــەی پیـاوی عـەللامـە

بۆ فەرقی مەعنای گەلیـــك كەلیمات (مشـــتبهات٠)ن لـەنـاو عیـــارات

مترجم بەندەی پادشــــای صـــەمەد (عبدالكریم) نـاو كوری (محمد)

خـودا بەئیحســـان رازی بی لیمان ئەم خزمەتانـە بنووسی بـومـــــان

لێبووەمەوە لە نووسینی ئەم نامیلکەیە لە چیشتەنگای روژی جومعەی

نوزدەی (ربیع الاول)ی ســـالی ١٣٨٣ی هیجری لە

حوجرەی دەرس‌وتنەوە لە بارەگای حــەزرەتی

عبدالقادری گەیلانی لە بەغـــــدا ٠

وآخر دعوانا ان الحمد لله

رب العـــالمین

تکایە بەر لە خویندنەوە ئەم چەند
هەڵەیە راست بکەنەوە

لاپەرە	دیر	هەڵە	راســـــت
٦	٣	باوکی جنوکە	لە جنوکەیە
٨	٢	جا هەردوو دەستت••	هەردوو دەس بشو لەگەل ئەنیشکان
		تـاد	مەســحی ســەر بکەو بشورە پی‌کانن
٢١	٩	بەگەر	ئەگەر
٢٧	١٣	(فَهـْم) تی‌گەیین	(نَقـْی) پی ئەیین
٣٠	٨	ژنی‌وا	یەکی‌وا
٣٦	١٨	(حَفِـي)	(حُافِي)
٣٧	١٠	(ثائـِر)	(ثائـِر)
٣٧	١٦	(نَفْـض)	(نَغَـض)
٣٧	١٧	باوك نەناسراو	باوك ناسراو
٤٧	٩	موروروویش	مووریش
٤٧	١٩	گوهەرمەند	گەوهەربەند
٥٠	٤	(أُنْثِيَة)	(أَنْفِيـه)
٦٢	٢٠	(فُسْتُق)	(سُتُق)
٦٤	١٨	بەبەریا	بەسەریا
٨٠	١٣	خسن	خستن
٩٠	٣	مَغُازَە	مَغُازَە
٩١	١٦	ئەوە	ئەوەی

بیـــداری

هەرچەند هەموو بەحثەکانی ئەم‌کتیبە سەربەحثیان بو نەنووسراوە ، بەلام بەپیویستمان زانی کە بلیین ئەم‌کتیبە ئـەم بەحثـانەی خـوارەوەی تیـایـە :

لاپەرە (٤) ناوە پیروزەکان ٠ ل (١٤) رشتەی مادّەو مایە ٠ ل (١٥) ئادەمیزادو ئەندامەکانیو بەسەرهاتی ٠ ل (٢٤) عەقل وعیلمو حەواس ٠ ل (٢٨) پیویستی‌یەکانی نووسین ، لەگەل ئەوصافی ئادەمیزاد ٠ ل (٣١) صیغەکانی موبالەغە٠ل (٣٨) مەصدەرەکان ٠ ل (٤١) ئەحوالی ئادەمیزاد٠ ل (٤٣) جموجوولی ئادەمیزاد ٠ ل (٤٤) خـــاوینی ٠ ل (٤٥) بـەرگ‌و پوشاك ٠ ل (٤٨) پیویستی‌یەکانی ناومـــال ٠ ل (٤٩) ئەجزای خانوو ٠ ل(٥٣) پیویستی‌ی دارتاش ، لەگەل پیویستی‌ی فەلاح٠ل(٥٤) پیویستی‌ی ولاخ‌داری ، لـەگـەل ئاوەدانیو ئالوویل ٠ ل (٥٦) نەخوشی ٠ ل (٦٠) خواردن ٠ ل (٦١) میوەو دەغل‌ودان ٠ ل (٦٣) دارو درەخت ٠ ل (٦٤) گول‌و گیای بون‌خوش ٠ ل (٦٥) گیای خواردن ٠ ل (٦٦) گیان‌لەبەر لە هەموو جوری ٠ ل (٧٤) کرم‌و جانەوەر ٠ ل (٧٥) دەنگی حەیوانـات ٠ ل (٧٦) هوزو خزم‌و پیوەندیان ٠ ل (٧٧) خوازبینی‌و گورانی ٠ ل (٨٠) ریگاوبان‌و کیشانەو پیوانە ٠ ل (٨١) حوکوومەت‌و پیوەندی‌یەکـــانی ٠ ل (٩٠) ئەرزو دەشت‌ودەر ٠ ل (٩٢) هەواو هەورو باو پیوەندیـــان ٠ ل (٩٨) سال‌و روژو مانگ ٠ ل (١٠٠) ژمارە ٠ ل (١٠١) ضـەمیرەکان‌و ئیســـمەکانی‌ئیشـــارە ٠ ل (١٠٢) ئـەو کەلیمانەی کە بە سی ئیعـراب ئەخوینرینەوە ٠

دوو ڕشتە

فەرهەنگێکی عەرەبی و کوردییە بە هەڵبەست

هونراوەی :

مەلا عبدالکریمی مدرس

ماموستای خوێندنگای ئایینیی شیخ عبدالقادری گەیلانی
وە پێشنوێژو خوتبەخوێنی مزگەوتی ئەحمەدی لە بەغدا

١٤٠٢ هیجری ١٩٨٢ میلادی

دار المثنى للطباعة والنشر ببغداد

رقم الايداع في المكتبة الوطنية
ببغداد ١٤٦٨ لسنة ١٩٨٢

السعر ٥٠٠ نصف دينار